AYLIK KÜLTÜR SANAT DERGİSİ • YIL: 10 • ŞUBAT'2000 • 1.000.000 TL. (KDV DAHİL)

insancıl

2000/02

ISSN 1300-4158

BARIŞÇI BİR KÜLTÜR İÇİN İPUÇLARI

KAPİTALİZMİN GÖBEĞİNDEKİ YANGIN

ÇAKICI'NIN "MALUM TARİHİ"

HOMO SAPİENS'DEN HOMO CONSUMENS'E

YENİ BİR DÜNYA GÖRÜŞÜ OLUŞTURMA

DÜNKÜ MODEL VE BUGÜNKÜ ÇIKMAZ

DOĞRU BİRLİKTELİKLER DOĞRU SESLERİ GETİRİYOR

METİN BALAY İLE HALK TİYATROSU ÜSTÜNE...

İÇİNDEKİLER

Sibel ÖZBUDUN	BARIŞÇI BİR KÜLTÜR İÇİN İPUÇLARI	1
Ömer SERDAR	GÖNÜL SÜLEYMANİYE'DE (ŞİİR)	4
S. Sırrı KAZDAL	KAPİTALİZMİN GÖBEĞİNDEKİ YANGIN	5
İsmet ALICI	AŞK TAMLAMASI (ŞİİR)	8
Temel DEMİRER	ÇAKICI'NIN "MALUM TARİHİ"	9
İlhan YÜCE	'HOMO SAPİENS'DEN 'HOMO CONSUMENS'E	14
Soner PARLA	KARAMSAR SOMUTLAMA (ŞİİR)	21
Barış KORKMAZ	YENİ BİR DÜNYA GÖRÜŞÜ OLUŞTURMA	22
Mehmet ESATOĞLU	DÜNKÜ MODEL VE BUGÜNKÜ ÇIKMAZ	26
Ekrem ATAER	DOĞRU BİRLİKTELİKLER DOĞRU SESLERİ GETİRİYOR	29
Berrin TAŞ	KOKULAR... KADINLAR VE BEKARET	30
Hakan ŞENSOY	TINLAYAN ZAMAN (1)	33
Ali FİL	DR. FAUST'UN KANLARI	37
Mevlüt KIRNAPÇI	GELDİLER (ŞİİR)	38
Suna ARAS	HOŞGELDİN İNSAN YANIM	39
Müştak ERENUS	ORTAK (ŞİİR)	40
Hayri ERDOĞDU	7.KESİT (;MEKTUP)	41
Hasan AKAY	MODERN TÜRK ŞİİRİNDE ZEN-BUDİZM ETKİSİ	43
Vedat YAZICI	MARTI'YA MEKTUPLAR	48
Mutlu MURAT	MASAL (ŞİİR)	49
	İNSANCIL'A MEKTUP	50
O.Nuri MERCAN	BAĞLANMAK (ŞİİR)	51
Yavuz EKİNCİ	BİR İKLİMSİN (ÖYKÜ)	52
Abdullah İLTER	AĞIT (ŞİİR)	53
Metin BALAY	HALK TİYATROSU ÜZERİNE	54
Cengiz GÜNDOĞDU	YILDIZ GÜNCESİ	60
Mustafa TABAK	ŞİİRLER	64

İnsancıl'a gönderilen ürünler geri verilmez

Sahibi
BERRİN TAŞ

Kurum Yazmanı
ŞADİYE GÜLE

Kapak Tasarımı
YUSUF ASLAN

Genel Yayın Yönetmeni
CENGİZ GÜNDOĞDU

Sanat Danışmanı
MEHMET ESATOĞLU

Ofset Hazırlık
DENİZ SARAÇ

Yazı İşleri Sorumlusu
YILMAZ ELMAS

Kapak Resmi
AYFER GÜLEÇ ATAER

Baskı
ILICAK MATBAASI

Adres: İstiklal Cad. İpek Sok. No.10 Zafer Han Beyoğlu-İstanbul Tel./Fax. (0212) 249 80 19
Atölye Adres: İstiklal Cad. Mustafa Katip Çelebi Mah. Tel Sk. No.20/4 Beyoğlu - İstanbul
İlan Koşulları: Arka kapak (Renkli) 150 milyon TL. Arka Kapak (iç) 140 milyon TL.
İç sayfalar 130 milyon TL. Kutu ila (5 cmx5 cm) 20 milyon TL.

SAYI: 112 **ABONE KOŞULLARI** **ISSN 1300-4158**

Yurtiçi yıllık abone bedeli: 12.000.000 TL.
Yurtiçi ödemeler için
T.İş Bankası Cağaloğlu-İstanbul Hesap No. 1095 437905
Posta Çeki: 666043

Yurtdışı yıllık abone bedeli: 225 DM. ya da 125 $
Yurtdışı ödemeler için
T.İş Bankası Ataköy-İstanbul 1137 30100317 9305 (Mark Hesabı)

Ödemeler Berrin TAŞ adına yapılacaktır.

BARIŞÇI BİR KÜLTÜR İÇİN İPUÇLARI

Sibel ÖZBUDUN

Söze yanlış bir soruyla başlayıp, doğru yanıtı bulmaya çalışalım: Türkiye halkı barışa ne kadar yatkın, dersiniz? Ya da "Barış"ın Türk kültüründeki yeri nedir?

Genel geçer toplumbilimsel kanılar, bir toplumda ataerkillik ne denli yüksekse, saldırganlık ve şiddet eğilimi ne denli güçlüyse, toplum otorite örüntülerini ne denli içselleştirmişse, militarist değerler ne denli revaçtaysa ve toplum emeğe ilişkin değerlere ne denli yabancılaşmışsa, ölüm ve yazgıcılık değerler sisteminde ne denli ağırlıklı bir yer tutuyorsa, toplumun "barışçıllık"tan o denli uzak olduğunu kabul eder.

Bu kriterlere vurduğumuzda Türk toplumunda "barışçıllık"ın şansı fazla yüksek görünmüyor. Öyle ya, ataerkillik ve eril değerler sistemi Türk toplumunun başat değerleri değil mi? Türk delikanlıları "paşa oğlum!" güzellemeleriyle yetiştirilirken, Türk kızları "Sus kız! Gülme öyle arsız arsız!" paylamalarıyla terbiye edilmiyor mu? "Ürkek değil, erkek parti" sloganı MHP'nin oy oranını yüzde 18'lere yükseltmedi mi? Türk ataerkisi kendini "Küçük Ayşe/Küçük Asker" çocuk şarkılarında her yetişen kuşakta yeniden üretmiyor mu? Kamusal alan Türkiye'nin büyük bölümünde kadınlara hâlâ kapalı değil mi? Siyaset arenasında "yükselebilen kadınlar" bunu ancak "ezan-bayrak-vatan-millet" "tek çakıl taşı bile..." çığırtkanlığıyla gerçekleştiriyor değiller mi?

Saldırganlık ve şiddet eğiliminin bu toplumda gün be gün yükseldiğini görebilmek için, günde 1 saat televizyon izlemek yeter. Geçen gün Adana'da Devlet Tiyatrosu'nda köpekleriyle sahneye çıkıp gazeteci kızı rehin alan delikanlının, ya da deprem bölgesinde depresyona girip intihar etmeye kalkışan gencin sonunu izlediniz mi bilmiyorum; bu ülkede sıradan gündelik vakalar dahi toplu linç girişimleriyle sonlanmaya başladı. Cinayet ve intihar olayları gün geçtikçe artmakta.

Otorite ise Türkiye'de adeta bir bağımlılık, bir kült konusu. Yaşamının nasıl yönlendirileceğini, geleceğine ilişkin ne gibi kararlar alınacağını "büyüklerimiz en iyisini bilir" şartlamasına terk etmiş durumundaki Türkiye insanları, "örgüt" "örgütlenme" sözcüklerinden günah gibi korkuyor. Bir yetkenin iflas ettiği artık ayan beyan ortaya çıktığında, gözlerini derhal daha üst bir mercie çeviriyor. Güdülmeyi, yönetilmeyi, kurtarılmayı sürekli dışarıdan beklemeye alışkın bir yapılanış sergiliyor. Hükümete güvenin yittiği ortamda "Baba", o da olmazsa asker, halkımız kendini her dara düşmüş hissettiğinde, "Kurtarıcı" figürü olarak parlatılıyor.

Militarist değerlerin ne denli revaçta olduğundan söz etmeye bilmem, gerek var mı? Bu toplumun sorgulanamayan, tümüyle eleştiri-dışı tutulan tek kurumu, bilindiği üzere, ordu. "Asker-millet" söylemi, davul-zurnalı asker uğurlamaları, fütuhatçı geçmişe yerli-yersiz göndermeler, bir komşuya kafası kızdığında "sokacaksın orduyu, ilerleyeceksin içerlere kadar, bak nasıl yola geliyorlar," hamasetinin mahalle kahvehanelerine dek nüfuz etmiş oluşu, askerliğini yapmamış delikanlının "adam"dan sayılıp kız verilmeyişi, PKK karşıtı gösterilerde asker giysili bebeler, kadınlar, milli bayram defilelerinde podyumlarda salınan militer kıyafetli mankenler, "Ya şehit ol ya gazi!" sloganının hayatımızın derinliklerine işlemiş oluşu, televizyonlarda bayraklı, üniformalı klipler, bilimsel konferanslarda cuşa gelinip okunan Harbiye marşları... Toplumun hemen her kesiminin militarizmden payını aldığının göstergeleri değil mi?

Toplumun emeğe ilişkin değerlere yabancılaşmasına gelince, elhak, bunun da tartışma götürür bir yanı yok. 12 Eylül'ün zorunlu depolitizasyonu, Özalizm'in "kafayı kullan, köşeyi dön" şiarını tüm Türkiye insanlarına belletme çabalarıyla atbaşı gitmedi mi? Bu ülke insanlarının, hele de gençlerinin büyük bölümü ne yapıp edip "voliyi vurma", o da olmadı, "kapağı dışarı atma" düşleriyle beslenmiyor mu? Emek, özgürlük, eşitlik, kardeşlik, dayanışma gibi insanî kavramlar lotaryacı, kazı-kazan'cı, Çarkıfelek'çi, "adamını bul, işini uydur"cu, "abicim"ci bir iklimde tıknefes edilmediler mi?

Ölüm ve yazgıcılık ise, bu toplumun dinsel kodlarında mevcut olgular, Türkiye'de kabaca Turgut Özal ile başlatılabilecek tırmanma tutkusu, vahşi "Altta kalanın canı çıksın" yarışının öbür yüzü ise,

mutlak bir boyun eğicilik, teslim olmuşluk, tevekkül duygusu. Başına gelenleri "Allah'tan" kabul etme, "Allah'ın gazabından korkma", "Kaderine razı olup haline şükretme" bütün Anadolu camiilerinde Cuma vaazlarının, camilerin önünde satılan ilmihallerin, din bilgisi kitaplarının vazgeçilmez temalarını oluşturuyor. Kitlelere bir "mutlak otorite'nin varlığı ve sorgulanmazlığını aşılayan böylesi bir iman biçimlenişi ise, otoritenin ikame edilebilirliğinin önünü açmakta. "Allah'a boyun eğmeyi bellemiş kullar"ın, gerçekte biat ilişkisini belledikleri, kendilerini yalnız Allah'ın değil, devletin, hükümetin, ordunun, amirin ya da patronun, kocanın, babanın... kısacası üstlerindeki tüm bir otorite hiyerarşisinin bütününün de "kul"u olarak görecekleri, gördükleri meydanda.

Evet, toplumbilim ölçütleri açısından bakıldığında, böylesi bir yapılanıştan "barışçı" bir toplum üretmek, gerçekten de mümkün gözükmüyor.

Burada benim itirazım, bir toplumun verili bir anda sahip olduğu ya da sahip olur göründüğü değerlerin, o toplumun genel geçer genetik şifresi, bir anlamda yazgısı olarak algılanmasına...

Bir kere, yukarıda saydıklarımın hiç birinin, toplumun içkin özellikleri, kültürel verileri olduğu kanısında değilim. Daha açık bir deyişle, kültürün toplumdaki egemenlik, iktidar ilişkilerinden bağımsız olarak, kendiliğinden biçimlendiği görüşüyle hemfikir değilim. Bir kültürü değerlendirmek istiyorsak, ilk bakmamız gereken yerin, o kültürü biçimlendiren toplumun iktidar ilişkileri olduğunu düşünüyorum. Bir başka şekilde söylemek gerekirse, kültürün siyaseti değil, genel olarak siyasetin kültürü yönlendirdiğini düşünüyorum.

Kanımca her bir egemen sınıf, hatta her bir egemen sınıf kuşağı, devraldığı toplumdaki mevcut değerleri, durumları, halleri kendi kapasitesi çerçevesinde yeniden değerlendirir, yeniden biçimlendirir ve kendi iktidar perspektifleri çerçevesinden yeniden üretir. Bizatihi iktidar, yani toplumun tümü üzerinde zor ve iknaya dayalı yaptırım gücüne sahip olması, ona bu olanağı sunmaktadır. Tepesinde oturduğu toplumun kültürünü yeniden biçimlendirme, araçsal bulduğu kimi değerleri vurgularken, başka değerleri unutturma yetisi tam da bir iktidarın iknaya dayalı yaptırımı, Althusser'in deyişiyle "Devletin İdeolojik Aygıtları"nı üretebilmesinin önkoşuludur. Bir iktidarın, verili bir andaki toplumsal değerler arasından seçerek vurguladıkları (ya da tersine unutturdukları) o iktidarın ikna ediciliğini arttıracak, dolayısıyla toplum üzerindeki siyasal-iktisadi yaptırımcılığını payandalayacaktır.

İktidarlar bu değer vurgulama işini medya kanalıyla yaparlar. Tabii burada medyayı salt günümüzdeki geçerli anlamında basın-yayın, kitle iletişim araçları vb. anlamında almamak kaydıyla. Dinsel söylem, söylenceler, mitoslar, ayinler, menkıbeler, eğitim kurumları... bunların her biri, medya ya da toplumsal dolayım araçları işlevini görebilir, tarihte görmüştür de.

Günümüz iktidarlarının geçmişteki iktidar formlarına olan avantajı, geçmişteki biçimlerine göre çok daha fazla etkinlik kazanmış, topluma çok daha derinlemesine nüfuz edebilen, gelişkin medya araçlarını çok daha kesin bir biçimde, havuç ve/veya sopa politikasıyla denetleyebilmesidir.

Dolambaçlı bir girizgâh oldu belki, ama şimdi başlangıçta sorduğumuz soruyu bu kez doğru bir zeminde yeniden sorabilecek duruma geldik, sanırım: Hatırlayacaksınız, soru "Türkiye halkı barışa ne kadar yatkın?" idi.

Soruya şöyle sorsak, galiba daha doğru olacak: "Türkiye egemenleri Türk halkının barışçıl olmasını istiyor mu?" Ya da "Türkiye'de iktidar ne denli barışçıl bir yöneliş içinde?"

Kestirmeden söyleyeyim, bu sorunun net yanıtı, kocaman bir HAYIR ve bir HİÇ'dir. Hatırlayın lütfen, bir kültürün barışçıl olup olmadığına hükmetmek için bakılacak ölçütleri sıralarken, ataerkinin egemenliğinden, saldırganlık ve şiddet eğilimlerinin güçlülüğünden, militarizmin gördüğü rağbetten, otorite formlarının içselleştirilmesinden, emeğe ilişkin değerlere yabancılaşmışlıktan ve yazgıcılık ve ölüm düşüncesinin ağırlığından söz etmiş, bunlardan her birinin günümüz Türkiye toplumu için fazlasıyla geçerli olduğunu görmüştük.

Dikkat edecek olursanız, son yıllarda, haydi adını koyalım, bu topraklarda Kürt hareketine karşı savaşın sürdürüldüğü 15 yıldır, sıraladığımız değerlerin her biri, medya kanallarıyla sürekli vurgulanmaktadır. Kuşkusuz, bu sözlerden, bu savaş başlamadan önce her şeyin güllük-gülistanlık olduğu anlamı çıkartılmamalı. Sözünü ettiğimiz ataerkillik, militarizm, mağduriyet duygusu/saldırganlık sarmalı, şiddete yatkınlık, emek düşmanlığı, otorite tapımı ve yönetilenler açısından yazgıcılık/tevekkül/boyun eğicilik, bir bakıma Türkiye'de Devlet otoriterliğinin kurucu-kültürel öğeleridir ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Osmanlı'dan devraldığı ve sürdürdüğü yönetimcilik mirasıdır. Bu mirasın dönüştürülebilmesi ve Türkiye halkının emek eksenli değerler, yani barış, özgürlük, eşitlik, siyasal katılım temelinde yeniden örgütlenmesi olasılığının, 1960'ların sonuna doğru ve 1973-80 arası yıllarda toplumsal sahnede boy göstermesidir ki, egemenleri, yani sermaye sınıfı ile devletin kurucu ögelerini -askerî ve sivil bürokrasiyi- önce 12 Mart, ardından da 12 Eylül askerî darbelerine yöneltmiştir.

Son Kürt başkaldırısı ise, daha önce el yorda-

mıyla, deyim yerindeyse bir iktidar içgüdüsüyle manipüle edilen bu kültürel araçların kullanımını, daha doğrusu kötüye kullanımını bir "toplum mühendisliği" derkesine çıkartmıştır. Örneğin Abdullah Öcalan'ın Suriye dışına çıkışı, ardından Türkiye'ye getirilişi ve yargılanması sırasında bu ülkenin dönüştüğü devasa va acıklı fars sahnesini kim Türk halkının "kendiliğinden" tepkisi olarak niteleyebilir ki? TV kanallarındaki galeyana getirtici görüntüler, "30 bin ölü", "eli kanlı terör örgütünün başı", "Ermeni dölü", "bebek katili" çığırtkanlığı, basın ve televizyonda her gün işlenen "Türk'e Türk'ten başka dost yoktur" demogojisi, "çevresi düşmanlarla sarılı mağdur millet" görüntüsü, CIA destekli bir operasyonun "millî zafer" ilan edilişi olmasa, faşist partinin "Şehit Anaları" üzerinden çevirdiği manipülasyonlar el altından desteklenmese, Öcalan'ın İtalya ve yargılanma sürecinde yaşadığımız utancı yaşar mıydık? İnsanların domatesler üzerinde tepindiği, bayraklara sarılı kadın-çocuk ve ihtiyarların İtalyan elçilik binalarını taşlamasını, galeyana gelmiş yoksulların HADEP'lileri lince kalkışmasını izleyip de sessiz kalmanın acısını çeker miydik?

Peki medyanın o günlerde MGK kararları doğrultusunda İçişleri Bakanlığı eliyle denetlendiğini bilmeyen var mı? Üst kuruluşların televizyonlara ve basın organlarına hangi sözcükleri kullanıp hangilerini kullanmamaları gerektiği konusunda dahi talimatlar yağdırdığı, Genelkurmay'ın ikide bir medya patron ve yöneticilerini toplayıp brifingler verdiği, "kontrolden çıkma eğilimi" gösterenlerin kulaklarının çekilerek hizaya sokulduğu, hizaya sokulamayanların kapı dışarı edildiği, daha da olmazsa onlarca yıllık cezalarla yıldırılmaya çalışıldığı unutulabilir mi?

Ben bu depremin gerçekten de öğretici olduğunu düşünüyorum. "Herşey artık bambaşka olacak" sloganını inandırıcı bulduğumdan değil. Türkiye'de emekçiler yönetime ağırlığını koymadıkça köklü bir değişimin gerçekleşebileceğine inanmıyorum. Ama depremin ardından Avrupa Birliği'nin yaktığı ışığın, Türkiye egemenlerinin bu ülkelerle en azından balli ticarî ilişkiler kurabilme, kredi kopartabilme umudunu yeniden canlandırdığını düşünüyorum. Ve birden, sahnenin yeniden değiştiğine tanık oluyoruz. En milliyetçi TV kanalı TGRT ve resmi kanal TRT dahil olmak üzere, Avrupa ülkelerine güzellemeler düzülüyor, "dost ve kardeş" Yunanistan'la dostluk maçları, kardeşlik konserleri düzenleniyor; topraklarımızdan bombalar yağdırılmasına seyirci kaldığımız "Diktatör Saddam"a teşekkürler yağdırılıyor; üç gün öncesine kadar "PKK destekçisi" ilan edilip aba altından sopa gösterilen İran'la "yeni bir dönem"den söz ediliyor; Türk mağduriyetinin/Türk saldırganlığının/Türk izolasyonizminin has partisi MHP yerden yere vuruluyor; demokratik değerler fırlatılıp atıldıkları köşeden çıkartılarak yeniden cilalanmaya başlanıyor; sivil toplum kuruluşlarının önemi hatırlanıyor; Türkiye çok değil, iki-üç ay öncesine dek "Maksimum Dallama" diye hakaretler yağdırdığı İtalyan başbakanı Massimo D'Alema'yı karşılamaya hazırlanıyor... Konjonktür değişmiş, Türkiye egemenleri belki bir yandan depremle birlikte iktidarın sivil kanadının, süreklendiği Neo-Enverist Doğu'ya Açılım serüveni açısından ne denli hazırlıksız ve kof olduğunu görmüş, bir yandan da Batı Avrupa seçeneğinin kendini yeniden duyumsatmaya başlamasıyla, mahkum kaldığı ABD-İsrail ekseni karşısında yeni bir koza sarılabileceğini sezinlemiştir.

"Hain Yunan"dan "acılarımızı ve sevinçlerimizi ortaklaştığımız dost ve kardeş Yunanistan"a, "Kalleş Makarnacı"dan "Müttefikimiz İtalya"ya dönüş, çok hızlı oldu. Bir o kadar da konjonktürel.

Peki bu konjonktürel dalgalanmalar, Türkiye'de bir barış kültürünün oluşmasına yol açabilir mi? Bu soruya da yanıt, kocaman bir HAYIR'dır. Türkiye burjuvazisi, yarın öbür gün, kendini bir serüvene atılacak ölçüde güçlü ve tahkimatlı hissettiğinde, uluslararası dengelerde yeni fırsatlar bulduğunda, bölgesel siyasette bir etken konumuna gelebileceğini öngördüğünde, yeni enerji kaynaklarını kısmen de olsa denetim altına alabileceği bir moment yakaladığını düşündüğünde... Hiç kuşku yok ki, yakın zaman önce yaşadığımız kabusun katmerlisi körüklenmeye başlayacaktır kanallardan. Unutulmasın, Uluslararası Silahlanma Araştırmaları Enstitüsü SIPRI'nin geçtiğimiz günlerde yayınladığı rapora göre Türkiye silahlanma hızında dünya üçüncüsüdür.

Şu halde bir "barış kültürü" yaratma misyonu, bu ülkenin Türk ve Kürt emekçilerinin omuzlarındadır. Barışın yalnızca silah atılmaması, çatışmaların olmayışı anlamına gelmediği, barışın eşit, özgür ve kardeşçe bir yaşamın adı ve tarzı olduğu bilincinden hareketle, bu ülkenin emekçi insanlarının karar alma mekanizmalarına ağırlığını koyması ve emekle bağlantılı tarihsel değerleri yeniden toplumsal hayatın her alanına egemen kılma mücadelesini vermesiyle sağlanacaktır gerçek bir barış ortamı. Bu değerler ataerkinin karşısında iktidar-karşıtlığı, toplumsal şiddet ve saldırganlık eğilimleri karşısında dayanışmacılık, kardeşleşme ve enternasyonalizm, militarizm karşısında barış partizanlığı, emek-düşmanlığı karşısında eşitlik savunuculuğu, otorite tapımı karşısında özgürlükçülük, kadercilik ve boyun eğicilik karşısında katılımcılık ve sınıf mücadelesidir. İnanın ki bu değerler, bu toplu-

mun bağrında mevcuttur ve/fakat unutturulmuşlardır. Yaşı 40'ın üstünde olanlar, 1970'li yılların toplumsal sahnesinde hegemonyanın bu değerlerde olduğunu gayet iyi anımsarlar. Kaldı ki kardeş Kürt halkının 15 yıllık mücadelesi, bizlere kültürün en değerli unsurlarının harekete geçirilebildiğini, bir toplumda başat ve gücüdü kılınabildiğini kanıtlamışlardır. Toplumda Malkoçoğlu'nun yerine Pir Sultan'ı, "Harbiye Marşı"nın yerine "Yemen Türküleri"ni, Yavuz Sultan Selim'in yerine "Şeyh Bedreddin"i, "Küçük Ayşe / Küçük Asker"in yerine Behrengi masallarını, tekkelerin, tarikatların, dergahların yerine sendikaları, dernekleri, halkevlerini, McDonald's'ların yerine kitabevlerini, linç gösterilerinin yerine miting halaylarını, Ergenekon bayramları yerine Uluslararası Gençlik Dayanışma şenliklerini, "Tanrı Türk'ü korusun!"un yerine "Yaşasın Halkların Kardeşliği!"ni, "Ne Mozaiği lan, beton, beton..." zihniyetinin yerine "Biji Aşiti" şiarını... geçirmek bir kültürel hegemonya mücadelesi, kalıcı, eşitlikçi-özgürlükçü bir "barış kültürü" yaratmanın adımlarıdır.

Özetle, Türkiye'de demokratikleşmenin de, eşitlikçi-özgürlükçü bir barışın da önünün açılması, bu ülkede emek güçlerinin toplumsal güçler dengesinde ağırlıklarını arttırmalarıyla mümkün olacaktır. Türkiye, Türk ve Kürt emekçileri örgütlü sınıfsal taleplerini dayatabildiği ölçüde demokratikleşecek ve "barışçı"laşacaktır, diyorum; ne fazla, ne de eksik.

Arkadaşımız Afşar Timuçin'in sevgideğer eşi **Yüksel Timuçin** ciddi bir rahatsızlık geçirdi.
Sevgideğer **Yüksel Timuçin**'in tez elden iyileşmesini diliyoruz.

İNSANCIL

GÖNÜL SÜLEYMANİYE'DE

benim sevgilim surdibinde uyur
geçerken dikenlerin deldiği yerde
bir güzelden akan iki damla kanda
soğukçeşme sokağında izleri vardır
eteği yaltırık yürümüştür yalınayak
gözleri bahar sisi, kaşları keşişlerle
en derin ormanlara uzanmış
yüreği İstanbul, bileği levanten
ayasofya'da inanmayı bilmiştir

ayrıldık ayrılalı sultanahmet'de
boyacı sandığıyla tehdit ediyor
gelen turistleri, üç kuruş için
zorbalık hizmet veriyor umarsızlığa
elegüne karşı vaktinden önce kırışmış
cildinde kir izleri dalgalanıyor
iki dolar kapınca konuklardan
yine de güzel gülüyor sülemaniye'de
alaman'dan kesin dönüş yapmışken
kocası atınca, sığındığı kâgir bir evde

konuşmuyoruz biz, hayatla haşırneşir o
küs de değiliz, oysa elimde olsa küserdim
çamaşır dizerken mırıldanıyordu, içi kasırga
aldatmış beni hıyar satıcısı bir seyyarmış
söyleniyordu "ah mustafa kaçacağına
oluverseydin de zabıta, kovalasaydın be!"

oysa bilmiyor elimde olsa küserdim
sonra ver elini eminönü balıkçılar
pişirip kendimi atardım martılara
ekmek içi iki hamsiden gelen tuzlu tadı
yazardım bu kentin yeditepeli burçlarına
oysa!.. oy... oy!..
gönül süleymaniye'de yaşamak zorunda

Ömer SERDAR

KAPİTALİZMİN GÖBEĞİNDEKİ YANGIN

Süleyman Sırrı KAZDAL

1789'da insanlar, kendilerini insandan saymayan feodal efendilerin saltanatını sonunda yıkabildikleri için sevinmişlerdi. Burjuvalar işçi ve köylüleri ayaklandırarak eskimiş bütün değerleri yerle bir etmişler ve yeni bir sınıfın tarih sahnesine çıkarak iktidarı ele aldığını haykırmışlardı bütün dünyaya. Açlık ve sefaletten inleyen sıradan insanlar, burjuvazinin "özgürlük-eşitlik-kardeşlik" diye özetlenen düşüncelerinin, kendileri için tarihin son kurtarıcı atılımını yaratacağına yürekten inanıyorlardı. Bir bakıma da doğruydu bu. İnsanlık, yeni bir sıçrayışla büyük bir devrim yapmış, tarihi allak bullak edecek daha iyi bir yaşam biçiminin peşinde koşmaya başlamıştı. Ama geçen zaman içinde, burjuvazinin ekonomik mantığı olan kapitalizm engel olunamaz bir hızla, yaşamın en küçük ayrıntılarına dek işlemeye ve giderek, yavaş yavaş güçlenmeye başlayan işçi sınıfının elindeki bütün olanakları kilitleme yoluna girmişti. Kapitalizmin korkunç saldırıları karşısında önceleri önemli hiçbir silahı olmayan işçi sınıfı, Marx ve arkadaşlarının kapitalizmi çözümleyici çalışmaları sonunda, elle tutulur bir güç oluşturmaya başlamıştı. Kapitalizmin nasıl oluştuğunu ve devindiğini, insanı, ekonomik ve sosyal yönlerden nasıl kuşattığını çözümleyen Marxçı öğreti, sınıfın kendini koruyabileceği bir güç olarak elinde duruyordu artık. Ancak...

Geriye dönüp baktığımızda, tarihimizde hep yenilgilerin izlerini sürüyoruz. Yengi diye adlandıracağımız bazı önemli atılımlar da, kazanımları bir yana bırakırsak, kapitalizmin her geçen gün büyüyen gücüyle ve o doyurulamaz hayvanca iştahıyla saldırıları sonucu, çürük bir yapı gibi üstümüze çöküveriyor. 1917'den sonra yükselişe geçen Marxçı düşünce dizgesi, yüzyılın yarısından sonra hızla düşüşe geçmiş ve zamanımızda neredeyse tarih sahnesinden silinmiş görünmektedir. Bırakın sol düşüncenin egemenliğini, burjuvazi, karşısındaki en küçük bir itiraza bile göz yummamakta, bütün muhalif güçleri vahşi bir polis gücüyle bastırmaktadır. Böylece 1789'da ortaya atılan "özgürlük-eşitlik-kardeşlik" savsözüyle, yanılsamalı bir gerçeklik yaratıldığı çok açık bir biçimde anlaşılmıştır artık.

Yukarıda yapmaya çalıştığımız bu kısa özet, Marxçı öğretinin neredeyse unutulmaya yüz tutmuş, tozlu raflar arasında yitirilmiş eski mi eski bir masalın başlığı olduğu izlenimini yaratıyor olabilir. Ancak yapmamız gereken ilk şey kendimizi tanımak ve ona göre davranmaktır. Uğur Mumcu'nun "Bilgi sahibi olmadan fikir sahibi olmak" sözü belki de bugünkü durumumuzu betimleyen en önemli gerçeklerden biridir. Belki de solcu ya da Marxçı olduğunu savlayan aydınlarımız, "değiştirmek" eyleminin ilkin kendi içimizde başlaması gerektiğini anlayamamışlardır. Devrim yapmanın ilk adımı kişisel devrimlerimizi yapmaktan geçmektedir. Bunu başaramadıkça, birçoğumuz kapitalizmi hergün yeniden üreten birer küçük kapitalist olmaktan ileri gidemeyeceğiz. İşte bu nedenle yengi sözleri edemiyoruz, yarınlarımızın bizim elimizle değil, başkalarının kurguları ile biçimlendirilmesini engelleyemiyoruz. Bunun için de, her gece kötü bir düşün içinde olduğumuzu ve sabah büyülü bir değneğin dokunup bizi bu kötü karabasandan uyandırmasını bekliyoruz. Oysa düşlerimizle, nesnel gerçekliğin çatıştığı bir dünyadır bize penceresini açan. Düşlerimizin penceresi ardındaki bu "kötü" dünya, kapıyı açıp bir adım atınca yüzümüzde evrensel bir patlamanın gücüyle karşımıza çıkacaktır. Doğal olarak kaçacak hiç bir delik bulunmayacaktır, çünkü bundan başka evimiz de yoktur.

Bütün bunların ışığında, ülkemizde yaklaşık yirmi yıldır yaşanan yoğun acıların nedenini araştırabiliriz. Elbette ki dünyada yaşanan bütün bu olumsuzluklar aynı sırayla devinen ülkemizde de en derininden algılanmaktadır. Ama Avrupa'dan yaklaşık dörtyüz-beşyüz yıl sonra tarihteki ilk atılımını yapmaya çalışan bu ülke insanları, geri kalmışlığın yazgısını alınlarında taşıdılar hep. Çağımızda ise bilimsel-teknolojik gelişmelerin insan usunu bile şaşırtacak denli hızlı akması, ayak uydüramayanları kısa sürede oyun dışına itmekte, tuvalette bile cep telefonuyla konuşan insanların, en basit doğa olaylarını tanrısal bir ceza ile açıklama çabalarına neden olmaktadır. Teknoloji ve bilimin artık dünyaya sığmadığı çağımızda, yer sarsıntısının neden-

ni, başörtüsü takmayanların cezalandırılması biçiminde yorumlayanlar, koca bir ülkenin nüfusunun çoğunluğudur artık. Böyle bir ülkenin halkı, gelişmenin yalnızca cep telefonu sahibi olmakla eşdeğer olduğu sanısına kapılacaktır doğal olarak. Düşünmeyecek, araştırmayacak, sormayacak, konuşmayacak, itiraz etmeyecek, yalnızca itaat edecektir. Kendisine sunulanlarla yetinecek, kendine dokunmayan yılanın bin yıl yaşamasına engel olmayacaktır.

Kendisinden beşyüz yıl önde olan Avrupalı halkın canı pahasına savaşım vererek elde ettiği sosyal-ekonomik haklardan haberi olmadan yaşayan bu ülkenin dünyaya bedel insanları, tatlı uykusundan uyanmak için hiç bir saatin sesine kulak vermeyecektir. Daha iyi bir ev, daha iyi bir araba, daha iyi bir dinlence, daha geniş bir sofra düşüyle geceleri harap olan bu ülke halkı, nedense bunun için hiçbir çaba göstermeyecektir. Kendisi için canını veren, işkence tezgahlarından geçen onca insanı yoksayan bu ülke halkı, kendi çocuklarının geleceklerini de, hiç düşünmeden göz ardı edecektir. Çocuklarını bir an önce evden çıksın da, nereye giderse gitsin diye okula yollayan sevgili halkım, başlarına çoban olarak tuttuklarını da açlıktan öldürme derkesine düşürmekten çekinmeyecektir. Binlerce yıldır aynı evde, aynı mahallede, aynı köyde birlikte soluk alıp, acılara birlikte göğüs gerdiği komşularını, kardeşlerini, başkaları öyle istiyor diye nedense birdenbire gözden çıkaracaktır. Akıntıya kapılmış bir dal gibi ordan oraya sürüklenen bu ülkenin insanları, bütün duygularını yitirmiş, bütün insani değerlerinden arınmış olarak, kapitalizmin o sonsuz batağında çırpınmaktadır artık. Önüne konulmuş bütün acı ilaçları yutmuş, iyileşmeyi beklemekte, ama gitgide bu korkunç uyuşukluğun sarmalına dolanmaktadır. Günlerini "asalım mı-asmayalım mı" tartışmasına bağlayan bir ulusun çocuklarıyız artık. "Asarsak bütün sorunlarımız çözülebilir, asmazsak bazı sorunlarımız çözülemeyebilir" ikilemiyle soluk alınmaktadır. Bunun yanında "hem asalım hem de asmayalım" diyenlerin ne durumda olduklarını da varın siz düşünün.

Ülkemizde kapitalist kültürün bütün egemenliğiyle yerleşmeye çalıştığı bu dönemde, dünyada neler oluyor bir bakalım. Türkiye'nin henüz yeni yeni ortaçağdan çıkıp aydınlanma devinimini denemeye başladığı 1900'lerde Avrupa, kapitalist kültürün kökleşmeye, bunun yanısıra işçi sınıfının güçlenmeye başladığı kaynayan bir kazandı. Avrupa'da örgütlenmesini sürdüren işçi sınıfı, burjuvazinin karşısında önemli bir güç olduğunu gösteriyordu. Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde olgunlaşan bu güçlü devinim, sonunda 1917 devrimini taşıdı tarih sahnesine. Ancak, dünya devrimini öngören Sovyet Devrimi, kapitalizmin kendini her gün yeniden üretme başarısının gerisinde bırakılarak başarısızlığa mahkum edildi. Koca bir coğrafyada bürokratikleşme hastalığına yenik düşen devrim düşleri üretenlerin düşlerini bataklığa gömüverdi. Özellikle Lenin'den sonraki bu gözle görülür duraklama ve düşüş sonunda, 1980'lerin başından beri karanlık bir tünele girildi. 2000 yılına girmeye hazırlandığımız günümde ise, dünyanın tek egemen gücünün meta ilişkileri dizgesi ve yabancılaşma olduğu herkesçe kabul görmeye başladı.

Ülkemizde yaşanan korkunç gerilemelerin, bütün dünyada da aynı olduğunu düşünürken, kapitalizmin göbeğinde çıkan yangın hepimizi şaşkınlığa uğrattı. Türkiye'de yaşanan bu parçalanmışlık ve teslimiyet durumu bütün duyargalarımızı kapatmış meğer. Oysa dünyanın başka bölgelerinde, hatta hiç ummadığımız yerlerde, kimler tarafından yapılırsa yapılsın, kapitalizme karşı binlerce kişi sokakları ana-baba gününe çeviriyordu. Geçenlerde Türkiye'de yapılan AGIT toplantısı sırasında, Yunan halkı ABD karşıtı gösterileriyle seslerini bütün dünyaya duyurmuşlardı. Clinton'un şaşırıp kaldığı bu gösterilerde Yunan halkı hiç de korkmamış, ABD ve onun yardakçıları kapitalist-emperyalist güçleri lanetlemişlerdi. Bu sırada ise Türkiye'de bulunan ABD başkanı bir efendi gibi karşılanmış, önünde yerlere dek eğilinerek etekleri öpülmüştü. Hele hele Clinton'un Türkiye'ye gelmeden önce ettiği Türkiye'yi övücü sözler, Türkiye'nin 21. yüzyılın en güçlü ülkelerinden biri olacağı ve önünün açık olduğu, bu nedenle de Türkiye'ye her çeşit yardımın yapılması gerektiği yönündeki açıklamalar bizimkileri çocuklar gibi sevindirmişti. Bu sözlerden sonra toplantıya katılmak için İstanbul'a gelen Clinton, sanırım yaşamı boyunca böyle bir yalakalık görmemiştir.

Bunları neden anlatıyorum? Şunun için. Türkiye'de bunlar olurken bütün dünyada, en şaşırtıcısı da ABD'nin göbeğinde kapitalizm-emperyalizm karşıtı gösteriler gırla gidiyordu. İşte daha geçen gün ABD'nin Seattle kentinde yapılan ve yaklaşık 130 ülkenin katıldığı Dünya Ticaret Örgütü (WTO) toplantısı sırasında günlerce süren ve binlerce kişinin katıldığı gösteriler düzenlendi. Refah içinde yaşadığı varsayılan ABD orta sınıfının böyle büyük bir kitle halinde (ABD ve İngiltere'de elli bin kişiden çok fazla) gösterilere katılmaları gerçek anlamda herkesi "şoke" etmişti. Neler oluyordu? Gösterilerin önünü alamayan yetkililer Seatle'da sıkıyönetim ve sokağa çıkma yasağı ilan etmek zorunda kaldılar. Ama bütün bu önlemlere karşın kent sokakları savaş alanına dönmüştü bile. TV'de gösterileri izler-

ken bir pankart gözüme çarpıverdi: "Capitalism kills!" Yani "Kapitalizm öldürür!" Ne güzel değil mi? Teşekkürler ABD halkı. Bizi bu ölümcül uykudan uyandırdığın için çok teşekkür ederiz. Bu gösteriyi düzenleyen ve dünya çapında etkinlik gösteren işçi sendikaları, toplumsal örgütler, anarşistler, yeşiller ve daha birçok topluluk toplumun çok çeşitli kesimlerini barındırmaktaydı. Gösterilerin umduğumuz anlamda solcu bir başkaldırı olup olmadığını söyleyemeyiz. Ama dediğim gibi umduğumuz anlamda, yani oradaki göstericilerin devrimci bir kalkışma yapmadıkları çok açık. Zaten ABD halkı gibi uyuşturulmuş bir toplumdan böyle bir kalkışma beklemek büyük bir iyimserlik olurdu. Ama düşünebiliyor musunuz, ABD gibi, dünyanın bütün halklarının artı değerinin toplandığı bir ülkede, kapitalizme karşı eleştirel boyutu aşan toplumsal bir gösteri yapılıyor.

Kapitalizmin onyıllardan beri süregelen bu yoğun saldırıları sonunda böyle büyük bir tepkinin oluşabileceği, kapitalist kuramcılar tarafından uzun süredir öngörülüyordu ve bu yöndeki tartışmalar ve alınması gereken önlemlerin ne olması gerektiği araştırılıyordu. Yani böyle gösteriler ya da daha içinden çıkılmazları kapitalist kuramcıların bizzat kendileri tarafından ölçümlenebiliyordu. Bu bağlamda, AGIT toplantısı sonrasında İtalya'da, yine dünyanın önde gelen kapitalist-emperyalist devletleri arasında "üçüncü yol" adı verilen bir toplantı da sıkıştırılıverdi araya. Buradaki amaç, kapitalist ve sosyalist dizgeler arasında başka bir dizge yaratmak üzere görüş alışverişi yapmaktı. Kısacası, yukarıda da değindiğimiz gibi, sömürenler sınıfı, şimdiki durumlarının sonsuza dek sürmeyeceğini bizden daha iyi biliyor ve şimdiden önlem almak istiyorlardı. Böylece, bir bunalımlar dizgesi olan kapitalizm, şu anda içinde bulunduğu derin bunalımı gizlemek için uyguladığı yöntemlere bir yenisini daha eklemiş oluyordu. O da "Üçüncü Yol" denilen gülmece. İnsanı böylesi gülünesi durumlara indirgeyenler, daha önceki bunalımlarını buna benzer yollarla aşmasını bilmişlerdi. Ama son zamanlarda çok yoğun biçimde yaşadığımız Yeni Dünya Düzeni senaryosu hepsine baskın çıktı. Kapitalizmin düşünme mantığı olan postmodernizmin insan tekini avucuna almasıyla, insani birikimin temelini dinamitleyenler, kültürel, sanatsal anlamda derin bir ahlaksızlık ve niteliksizliğin taçlandırıldığı bir dünya oluşturdular. Buna da YDD diyerek, hiç kimsenin gelişen dünyada "globalleşme"ye karşı çıkamayacağını, çünkü dünyanın teknolojik gelişmelerle küçük bir "köy"e dönüştüğünü söylediler. Gerçekten de çok doğru bir saptamadır bu. Dünya hiçbir insani üretimin olmadığı ilkel bir köye dönüştü sonunda. Bu köyde soluk alıp yaşayabilmenin yolu ise "büyük şef"in bütün buyruklarına uymaktan geçmektedir. Karşı çıkıp haraç vermeyen ülkelerin halkları ise açlığa mahkum edilerek terbiye ediliyordu. Açlıkla uslanmazlarsa son model post modern, ultramodern bombaların tadına bakmak zorunda kalıyorlardı. Adam başına bir CIA ajanının düştüğü bu ülkeler de böylece doğru yolu bulmaya yöneltiliyorlardı.

Gördüklerimizi, bildiklerimizi ve duyduklarımızı gözümüzde canlandırdığımız zaman, elimizde olmadan derin bir öfke seline kapılmaktan alamıyoruz kendimizi. Baştan beri anlatılanlara, daha sayfalarcası eklenebilir. Ama dünyada yaşanan bütün bu gelişmelerin, bizim ülkemiz sanki başka bir dünyada yaşıyormuş gibi, bizi hiç etkilememiş olması çileden çıkarıyor insanı. Dünyada ne olursa olsun, olumlu ya da olumsuz, Türkiye'de tam tersi yaşanıyor. İnsan gülmekten alamıyor kendini. Sözgelimi ABD'deki gösterilerin, halkımızı hiç de ilgilendirmediğini görmek oldukça ilginç geliyor. Belki de Marx haklıydı. Devrim devinimlerinin ancak işçi sınıfının güçlü olduğu ve kapitalizmin en yoğun yaşandığı ülkelerde başlayabileceğini öne sürüyordu Marx. Şu anda yaşanan gösterilerin bir devrime yol açmayacağı açık. Ama yine de az çok işçi sınıfı bilincinin oluştuğu ABD'de böyle bir kıvılcımın oluşması oldukça ilginç. Yani şunu söylemek istiyorum: ABD'deki sıradan insan, kapitalizmin kendisine bahşettiği düş görme hakkını kullanarak, birgün kendisinin de bu fırsatlar ülkesinde varsıl bir yaşama adım atabileceğini varsayar. Ancak buna karşılık yine de işçi olduğunu ve hakkını aramak için grev yapması gerektiğini bilir. Bunun yanında bir de bizim ülkeye bakın. Adamlar böyle bir "çağda" "kelle vergisi" koydular yeniden ve kimsenin sesi çıkmadı. Böyle bir uyuşukluk başka nerede vardır, çok merak ediyorum. Böylesine bir teslimiyet, tarihin hiçbir döneminde hiçbir toprak parçasında görülmemiştir sanırım. Bunları söylerken Konfüçyüs'ün bir sözü geliyor usuma: "Elmas nasıl ki işlenmeden değer kazanamazsa, insan da acı çekmeden olgunlaşamaz." Demek ki bu ülkenin insanları daha uzun yıllar boyunca acı çekecek, aç kalacak, kırılacak, kırdırılacak.

Bütün bunları düşünürken, ülkemizde yaşayan insanların bir anda ortaya çıkıp yeni bir yaşamın kapılarını aralamak için sokaklara dökülmeyeceklerini biliyorduk. Bırakın hergün aynı acıları yaşayan insanların tepkisizliğini, kendilerini aydın olarak tanımlayan ve nesnel gerçekliği doğru bir biçimde algıladığını öne süren çevrede de aynı umarsızlık süregitmektedir. Yeni emperyalizm diye de adlandırılan YDD'nin ışıltılı yanıltıcılığına teslim olan

bütün dünya halkları, geleceğin, kapitalizmin yeniden üretildiği bu düzenle kurulabileceğini ummaktadırlar artık. Üstelik bu durum yaygın bir inanç niteliğine bürünüvermiştir bile. İşte bu inançla en küçüğümüzden en büyüğümüze dek bütün insanlar, kapitalizmin günlük yaşantımızda gerçekleştireceği mucizeyi beklemekte ve bu nedenle de, inancın gereği olarak, en küçük bir sorgulama gereği bile duymamaktayız. Mustafa Kemal'in Avrupa'dan yaklaşık 400 yıl sonra Anadolu topraklarında başlattığı aydınlanma devinimi başarısızlığa uğramış gibi görünmektedir. Şimdiki durumdan belki böyle bir sonuç çıkarabiliriz. Ancak tarihsel sürece baktığımızda Mustafa Kemal'in başlattığı devinimin henüz 75 yıllık bir zamanı geride bıraktığını görüyoruz. Yani böyle kısa bir sürede çok büyük bir ilerlemenin olmasının çok zor olduğunu söyleyebiliriz. Oysa Avrupa şimdiki durumuna gelene dek çok korkunç acılar yaşamış ve bu acılardan da birkaç devrim çıkarmıştır. İşte bunun için Türkiye'de bu anlamdaki bir değişim ve dönüşüm için erken olduğunu öne sürebiliriz. Buna karşın şunu da düşünmeden edemiyoruz. Avrupa'nın o dönemine bakıldığında, Avrupalı insanların ellerinde neredeyse en küçük bir teknik ve bilimsel olanak yokken böyle bir atılım yapabilmesi ilginç görünüyor. Bu durumla karşılaştırıldığında ise, Avrupa'dan çok sonra böyle bir devinime aday olan Türkiye halkının önünde ve elinde, en azından birkaç on yıldır çok büyük olanakların anahtarı bulunmaktaydı. Peki bu olanakları değerlendirip neden daha önemli bir sıçrama yapamıyoruz? Doğrusu bu sorunun yanıtının "çünkü bu halk ilerlemek istemiyor" olduğunu düşünmekten alamıyorum kendimi. Aslında dünyadaki büyük çoğunluk, bulundukları durumu hep "muhafaza" etmek ister. Durumlarındaki en küçük bir değişimin, ellerinde avuçlarında ne varsa silip süpürebileceğini düşünerek, her zaman böyle ilerleme çabalarına karşı direniş gösterirler. Sözgelimi Mustafa Kemal cumhuriyet devrimini halkın büyük çoğunluğunun karşı çıkmasına karşın yapmıştır. Aradan 75 yıl geçmiş olması bile, bu devrimin hâlâ tartışılmasını, tam olarak benimsenmesini engelleyememişse, ortada trajik bir durum var demektir. Bugün halkın önemli bir bölümünün Osmanlı dönemini övücü düşünceler taşıması kimin suçudur acaba? Bu durum belki de burjuvazinin, yıkmış olduğu feodal kültürü henüz yok edememesinden, ya da yok etmek istememesinden kaynaklanmaktadır. Sermayenin ve onu oluşturan artı değerin tek elde toplanabilmesi için derin bir sömürünün oluşturulması kaçınılmazdır. Bu yüzden de bu ülkede feodal ilişkilerin üstünde yükselen burjuvazinin, sermaye toplama çabaları böyle acılı bir sürecin daha uzun bir zaman yaşanacağını göstermektedir. Bu sürecin hızının ne zaman kesileceği ise, sermaye sınıfının kontrol düzeneklerinin tümüne engel olmasına bağlıdır. O zaman, sömürü durmayacak, ancak saldırılar daha gizli bir biçimde, hissettirilmeden yapılmaya çalışılacaktır. Yani Avrupalı halkların durumunda olduğu gibi, refah biraz yükseltilerek çatlak seslerin çıkması engellenecek, kapitalist düzenin tıkır tıkır işlemesi sağlanacaktır.

Şimdiye dek anlattıklarımızdan derin bir umutsuzluk ve umarsızlık içinde olduğumuz çıkarılabilir. Gerçekten de insanlık tarihi belki de hiç bir döneminde böylesine açık bir saldırıyla karşı karşıya kalmamıştır. Sorun şu: Saldırı böylesine açıkken ve saldıran da belliyken etki-tepki süreci neden işlemiyor? Dünyanın başka bölgelerinde insanlar böylesine büyük bir güce karşı seslerini yükselttikleri bir dönemde, biz neden oturduğumuz yerden kalkamıyoruz?

AŞK TAMLAMASI

Kopartıp yerinden
Takabilseydim yüreğimi
Senin bilincine

İnan ol
duyarsın tek
kendi yüreğinin sesini

Ve geçip aynanın karşısına
okşardın o küçük avuçlarınla
benim yüzümü

İsmet ALICI

ÇAKICI'NIN "MALUM TARİHİ"

Temel DEMİRER

Alaaddin Çakıcı'nın mafya babalığından MİT ajanlığına uzanan yolculuğu Karadeniz'den başlıyor. 1953'te Trabzon'un Arsin kasabasının Fındıklı köyünde doğdu. Saldırgan ve kavgacı bir çocuk olarak yetişti. Babası Ali Çakıcı, kan davası nedeniyle ailesini alarak İstanbul'a göç etti. Aile, İstanbul'da Karadenizlilerin yoğunlukta olduğu Gültepe Mahallesi'ne yerleşti. Kahvehane işleten baba Çakıcı, dönemin kabadayıları Ali Bozdoğan ve Tahsin Çakıroğlu ile dostluk kurdu. Oğul Çakıcı ise gençliğinde Şişli Çeliktepe bölgesi ülkücü örgütlenmenin içinde sivrilmeyen bir militan olarak yer aldı. İstanbul'da bir çiçekçinin öldürülmesinde azmettirici olduğu iddasıyla yargılandı, mahkum oldu, cezaevinde yattı. Tahliyesinin ardından ülkücüler arasında hızla yükseldi. Kağıthane Ülkü Ocakları Başkanlığı'na getirildi. İşlettiği cinayetlerle kendi dünyasının deyişiyle "nam alıyor", ünü artıyor, bölgesindeki silahlı eylemlere aktif olarak katılıyordu. 1970'lerin sonu, 80'lerin başında Çakıcı ailesi solcuların hedefi oldu. Babası ve amcasının oğlu öldürüldü, kendisi ve kız kardeşi yaralı olarak kurtuldu.

Bu olaydan sonra özellikle Dev-Sol lideri Dursun Karataş ve İbrahim Bingöl'e kin besledi. 12 Eylül 1980'den sonra açılan İstanbul MHP ve Ülkücü Kuruluşlar davasında yargılandı. 41 kişinin ölümünden sorumlu tutuldu. Daha sonra kanlı bıçaklı olduğu, kader arkadaşı Nurullah Tevfik Ağansoy, Çakıcı'nın Şişli Bölge Sorumlusu olduğunu söyledi. 2 yıllık cezaevi yaşamının sonrasında o artık ülkücü kabadayıydı. 12 Eylül yönetiminin emriyle, eski MİT Müsteşar Yardımcısı Hiram Abas'ın koordinatörlüğünde ASALA hedeflerine karşı saldırılar düzenlenmesi kararlaştırılınca Çakıcı'da, Çatlı'nın arkadaşlarıyla birlikte ilk akla gelen isimler arasında yer aldı. ASALA'ya karşı hangi eylemlere katıldığı bilinmiyor. Ancak Başbakanlık Teftiş Kurulu Başkanı Kutlu Savaş'ın hazırladığı Susurluk Raporu'nun basına açıklanmayan "gizli" bölümünde ASALA operasyonlarının Cumhurbaşkanlığı'nca yönetildiği yer aldı. (1)

Raporun ilgili bölümünde şunlar denildi: "Abdullah Çatlı, Ermeni terörüne karşı 12 Eylül'den sonra arayışların başladığı tarihte Hiram Abas, Abdullah Çatlı, Haluk Kırcı ve bir kısım ülkücüyü organize etmiştir. Bu çalışmalar o tarihte Cumhurbaşkanlığı (o tarihlerde Kenan Evren, Devlet Başkanı, Milli Güvenlik Konseyi ve Genelkurmay Başkanı sıfatıyla görev yapıyordu.) bünyesinde yürütülmüştü. Fakat muhtemel ve menfi bir gelişme olması ihtimaline binaen çalışmalar MİT'e devredilmiştir (Yoksa Çatlı'nın Fransa'da bulunduğu, orada temasa geçildiği, kendisine hiçbir ücret ödenmediği iddiası kabul edilebilir bir senaryo değildir: Kaldı ki Çatlı ve arkadaşlarının hayati tehlike arz eden bu görevi ücretsiz kabul etmeleri ve bu grubun, kamuoyunun kabullerinden farklı kişilikleri olduğunu da ispâta vesiledir.)"

1. Çakıcı Paniği

"Alaattin Çakıcı'nın Fransa'da Murat Güler (2) ile yakalanması Türkiye'de bazı çevrelerde paniğe neden oldu. Çakıcı'nın iadesinden snora yapacağı açıklamalar, bugüne kadar bilinmeyen bazı bağlantılarında ortaya çıkmasını sağlayacak. Çakıcı'nın üzerinde bulunan elektronik Databank'ta birçok isim adres ve telefon numarasına rastlandı. Bu isimler arasında bazı politikacılar, emniyet müdürleri, savcılar, hakimler, işadamları ve bankacıların da bulunduğu öğrenildi. İncelemeye katılan Türk görevliler, databank listesinin bir kopyesini aldı. Databank'taki ilk inceleme Çakıcı'nın ilişkide olduğu politika, iş dünyası ve üst düzey bürokratların bulunduğu bilgisi Ankara'ya ulaştırıldı. Çakıcı'nın valizinde de çok önemli belgeler bulundu." (3)

Bunun üzerine basına şu haberler yansıdı: "Alaatin Çakıcı'nın yaptığı telefon görüşmelerini teybe kaydettiği belirlendi. Nice kentinde yakalanan Çakıcı'nın üzerinde çok sayıda mikro teyp bandı ve ses kayıt cihazı çıktı. Çok şeyi aydınlatacak bu bantlar şu anda polisin elinde. Bantlar yüzünden Çakıcı'yla görüşenler arasında büyük panik yaşanıyor!" (4) "Çakıcı'nın yakalandığının açıklanması çok sayıda politikacı, polis, hakim, savcı, işadamı, bankacının yüreğine 'Ya konuşursa' korkusu düşürdü"! (5) Can Ataklı'nın deyişiyle, "Herkesin merakı aynı: Alaattin Çakıcı geri gelecek mi?" (6)

"İçişleri Bakanlığı, Çakıcı ile para alışverişi yaptığı belirlenen şirketlerin listesini Maliye Bakanlığı'na verdi." (7) "Maliye'nin, üzerinde çıkan kredi kartlarındaki para transferini takibe aldı"ğı (8) Çakıcı, Belçika polisinin sorgusunda "Türkiye'de önemli bir kişi" olduğunu belirterek, "Devlet beni koruyor-

du. (...) Türkiye'de herşey olur yeter ki tanıdıklarınız olsun," (9) derken CHP'li Cevdet Selvi ekliyordu: "Çakıcı bir tetikçi ya da en fazla tetikçibaşıdır. Çetebaşı Türkiye'dedir. Esas önemli olan Çakıcı gibi kişileri devlet içine yerleştirenlerin bulunmasıdır. Bazı üst düzey devlet yöneticileri ve bürokratlarıyla ilişkileri olması bu işi 14 yıl yürütmeleri mümkün müydü?" (10)

Çakıcı'nın yakalandığı haberi verilince dönemin Başbakanı Mesut Yılmaz'ın ilk tepkisi, "İstihbarat doğru mu? İlk seferki gibi olmasın!" (11) olurken; Emniyet Genel Müdürü Necati Bilican da ekliyordu: "Çakıcı'nın yakalanmasından sonra para transferinde büyük bir yoğunlaşma var. Çakıcı'nın iade edilmemesi için yoğun baskı var!" (12)

İsmet Berkan'ın da ifade ettiği üzere, "Alaattin Çakıcı'nın yakalanmasının, Türkiye'de pek çok kişinin içini titrettiği, bazılarının yurtdışına çıkmayı'bile düşündüğü bir gerçek. Bu zaten böyle olmalıydı, çünkü Alaattin Çakıcı en az 15 yıldır Türkiye'deki bütün karanlık ilişkilerin ya şurasına ya burasına mutlaka değmişti. İş dünyasından sosyeteye, siyasilerden ses sanatçılarına kadar pek çok kişinin Çakıcı ile şu veya bu biçimde ilişkisi oldu. (...) Çakıcı olayı 'Susurluk benzeri' bir olay değil, bizzat Susurluk'un kendisidir. Susurluk'ta hangi isimleri konuştuysak üç aşağı-beş yukarı aynı isimlerle, aynı tür ilişkilerle karşılacağız." (13)

Gerçekten de Kenan Evren'in, "Belki de kullanılmıştır," (14) dediği "Alaattin Çakıcı son aylarda şöyle diyordu: 'Beni konuşturmayın, eğer konuşursam yer yerinden oynar' (15) Zülfü Livaneli'nin deyişiyle, "Çakıcı'nın taşıdığı kırmızı pasaportun, bir MİT görevlisi tarafından 'görevi kötüye kullanarak' sağlandığı ileri sürülüyor. Eğer bu pasaport tek örnek olsaydı bu söze inanabilirdik. Ama Abdullah Çatlı'nın ve diğerlerinin renk renk pasaportu, bizi böylesine saf bir yaklaşımdan koruyor. Devletin bu kişiler iyücelttiği, yükselttiği, geniş yetkilerle donattığı, işledikleri suçları kapattığı apaçık ortadadır." (16)

Bunların yanında "Ülkücü baba Alaattin Çakıcı'ya, 'ASALA ile mücadele ederken kullanılması için' 1980 yılında kırmızı pasaport verdiği ileri sürülen MİT görevlisi Yavuz Ataç'ın, İHD Genel Başkanı Akın Birdal'a suikast düzenleyen Türk İntikam Tugayı'nın (TİT) reisi M. Cemal Kulaksızoğlu'nun da 'dostu' olduğu ortaya çıktı. Mikail Sarı ve Nafiz Karacan sahte kimlikli Kulaksızoğlu'nun sevgilisi Oya Kaya, "Mikail'in Yavuz Bey'le arası çok iyiydi" derken, TİT Çetesi'nin elebaşı Semih Tufan Gülaltay, Kulaksızoğlu'nun Mikail Sarı adına düzenlenen sahte pasaportla Ataç'ın görev yaptığı Pekin'e sık sık gidip geldiğini açıkladı. ASALA'ya karşı yurt dışında yürüttüğü kanlı operasyonlarda kullanmak üzere Alaattin Çakıcı'ya kırmızı pasaport verdiği iddia edilen ve Çakıcı'nın Devlet Bakanı Eyüp Aşık'tan MİT'te bir daire başkanlığına atanmasını 'rica' ettiği MİT görevlisi Yavut Ataç'ın, Akın Birdal'a yönelik silahlı saldırı olayını gerçekleştiren TİT Çetesiyle de ilişki içinde olduğu da anlaşıldı." (17)

2. MİT'In Kırmızı Pasaportu

'Milliyet Gazetesi'nin, "Çakıcı'ya bu pasaportu kim verdi?" (18) sürmanşet sorusunu Tuncay Özkan şöyle yanıtlıyordu: "Çakıcı'ya sahte kırmızı pasaport veren kişileri bulmak için öyle uzaklarda, büyük büyük araştırmalar yapmaya hiç gerek yok. Bu failler ya MİT'in içinden ya da Emniyet'ten (19) çıkacaktır"! (20) Tansu Çiller'e sorulursa, Çakıcı'ya kırmızı pasaportu ANASOL-D hükümeti vermişti! (21) Kırmızı pasaport... Neresinden bakarsanız bakın ülkücü-faşist mafya babası Çakıcı'ya da başka renkli pasaport yakışmazdı hani! Medyada Çakıcı'nın üzerinde çıkan kırmızı pasaport konusunda bir şaşkınlık rüzgarı esiyor? Ne kadar da lüks ve anlamsız bir gösteri bu? Çakıcı yakalandığı gün, DGM savcısı Nuh Mete Yüksel DGM'de yargılanan Mehmet Ağar'ın düğününde değil miydi? İş bu merkezdeyken, Çakıcı'da kırmızıpasaport çıkması kadar doğal ne olabilir ki?

Aslında Çakıcı'ya verilen kırmızı pasaport bir "sır" değildi! Dündar Kılıç, Çakıcı'nın kırmızı pasaport taşıdığını yakalanmasından 1.5 yıl önce TBMM Susurluk Komisyonu'na verdiği ifadede ifşa etmişti. Komisyon'un, "Alaattin Çakıcı nerde? Onu kim koruyor?" sorusuna Kılıç, "Alaattin'i, Mehmet Eymür, o yönlendiriyor, o koruyor. Devletin, MİT'in aracı gereciyle üzerinde diplomat pasaportu, birini kaybediyor, bir tane daha gönderiliyor. Üç tane istiyor, üç tane... Çakallara bile milletvekili pasaportu veriliyor. Bunlar Avrupa'da cirit atıyorlar. Masum insanları da öldürdüler. Para için neler yapmadı bu adamlar. (...) Eğer Mehmet Eymür sıkıştırılırsa ortaya çıkar. İcraatlarının belirli olanları ortada. Gizli olanları da Eymür biliyor. Eymür; herşeyi hazırlayan, yapan, devletin belgelerini, bombasını, en gizli silahlarını bile bunlara veren odur," (22) yanıtını veriyordu!

Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Necati Utkan, daha örijinali görülmemişken, işi bağlayarak, "Bu pasaportun sahte olduğu apaçık ortada, (23) dese de; Hikmet Çetinkaya'nın naklettiğine göre, "Timur Hanoğlu Türkiye'nin ünlü sahte pasaport yapımcısıydı ve 15 yıl önce yaptığı açıklamada, 'Ben devlete çok sayıda pasaport yaptım' demişti." (24)

"Alaattin Çakıcı'ya ilk kırmızı pasaport 1980'erde 'Ermeni terörü için mücadele' için MİT tarafın-

dan verildi. İkinci pasaport için ise yine MİT tarafından sağlandı. Hanefi Avcı, 4 Şubat 1997 günkü ifadesinde, Çakıcı'yı MİT'in koruduğunu, öldürülen Tevfik Ağansoy'u da o dönemin MİT Daire Başkan Yardımcısı Yavuz Ataç'ın, (25) THY görevlisi kimliği ile yurt dışına çıkardığı belirtilmişti. Halen Kahramanmaraş'daki Karabıyıklı köyünde yıllık iznini geçiren Avcı, 'Ben doğruları anlattım. Gerçekler ortaya çıkıyor' dedi. Avcı, Alaattin Çakıcı ile bazı MİT görevlilerinin son derece içli dışlı olduğunu belirtmiş ve şu bilgileri vermişti: 'Emniyet içinde İbrahim Şahin ve Korkut Eken'e MİT'te Mehmet Eymür'e bağlı grup var. Duran Fırat ve Yüzbaşı Kaşif de bu gruptan. Çakıcı ise MİT'in adamı. Ama her iki tarafla da görüşüyor. En sıkı adamı Yavuz Ataç'dır. MİT'te Daire Başkan Yardımcısı. Çakıcı'nın ve kendi adamlarının bütün işlemleri eskiden beri bunlar tarafından organize ediliyor. Yurtdışı çıkışlarına da yardımcı olunuyor. Türkiye'ye girişlerinin takibinde de aynı şey geçerli. Çakıcı bir takım insanları tehdit ederse, hemen oradaki insanlar devreye girip yardımcı oluyor." (26)

Çatlı'ya yeşil pasaport verenler ile Çakıcı'ya, Nedim N. Acar adına düzenlenmiş 24 Ekim 1997 tarih 1896/97 nolu altı yıl süreli kırmızı pasaport verenler birbirinden farklı mı? Çakıcı ile Susurlukçu Türk ileri gelenleri iç içedir! TBMM Susurluk Komisyonu'na verdiği ifadelerde Hanefi Avcı, Çakıcı ve MİT arasındaki ilişkiye deşifre etmemiş miydi? Yavuz Ataç ismini zikretmemiş miydi? Pakistan Büyükelçiliği'ne atanan eski MİT Yurtdışı Operasyonlar Daire Başkanı Yavuz Ataç, Çakıcı'ya kırmızı pasaport temin edenlerden değil mi? O Yavuz Ataç ki, Akın Birdal suikastinde azmettirici olarak yakalanan Semih Tufan Günaltay'ın ifadesinde de "mümtaz" yerini almış. (27) Susurlukçu Türk ileri geleni değil miydi? Bülent Ecevit dahi, "Çakıcı bir dönem kollandı," (28) demiyor muydu?

Bu durumda Mesut Yılmaz, "Çakıcı'yı MİT'ten Yavuz Ataç ve onun üzerindekiler kullanmak istediler, ancak Çakıcı onları kullandı," (29) dese de; İsmet Berkan'ın ifadesiyle, "Ataç'la daha muhalefet yıllarından tanıştığı iddia edilen Başbakan Mesut Yılmaz, Ataç'la birlikte Çakıcı'yı kullanmak isteyenleri de biliyor olsa gerek. Yılmaz'ın bildiği bir başka şey, Ataç'ın merkeze dönmesi için kendisine '30 kanaldan baskı yapanlar.' Ve bu konularda Yılmaz'ın ağzını şimdilik bıçak açmıyor"du. (30) "Çakıcı ile ilgili bütün kötülükleri yaptığı söylenen Yavuz Ataç yalnız başına mı bütün bunları yaptı? Neden Yavuz Ataç'a bugüne kadar müsamaha edildi? Kim etti? Başbakan, 'Ataç'ın üstleri var' derken kimleri kastediyordu? Bu üslere ne zaman dokunulacaktı? Mutlak temizlik ne zaman gelecekti?" (31) Ancak bu tür "beklentiler"in karşılanması mümkün değildi. Çünkü CHP'li Fikri Sağlar'ın, ironik ama bir o kadar da güncel "MİT" (32) açılımı: "Mafya İstihdam Teşkilatı"ydı! (33) Mehmet Eymür'ün (34) bazı katilleri beraat ettirdiğine dikkat çeken Dündar Kılıç, "MİT yargıdan adam aldı," (35) diyordu!

Süleyman Demirel'in "MİT'i eleştirirken dikkatli olmaz lazım. (...) MİT'in 'devlet politikası dışında' bir şeye alet olduğu düşünülemez," (36) uyarısını zorunlu kılan Çakıcı'nın yakalanması ve Ataç'ın deşifrasyonu sonrasında Avni Özürel, "MİT'te fetret devrinin sonu"nu (37) ilan etse de; (38) Çakıcı ve devlete ait soru(n)lar yerli yerinde duruyordu! Çünkü eski Emniyet İstihbarat Daire Başkan Yardımcısı Hanefi Avcı'nın Susurluk Komisyonu'na "Çakıcı-MİT ilişkisi"yle ilgili bilgi vermesi ardından MİT, Avcı hakkında dava açmak için komisyona yazı gönderirken, (39) Hanefi Avcı'nın nelerden söz ettiğini anımsayalım: "Cem Ersever'i Kürt illerinde JİTEM faaliyetleri yürüttüğünden! Bu yolda Emniyet ve MİT'te özel gruplar oluşturulduğundan! Bunların Emniyet Genel Müdürü Mehmet Ağar'a bağlı Özel Harekat Dairesi Başkan vekili İbrahim Şahin başkanlığında özel harekatçılar, Korkut Eken'e bağlı 'sivil'ler ve MİT bünyesinde Mehmet Eymür'e bağlı özel harpçi denen 'ülkücü' ve mafyacı insanlardan oluşturulduğundan! Yeşil'den, Yavuz Ataç'tan, Erol Evcil'den, Alaattin Çakıcı'dan, Hadi Özcan'dan, Duran Fırat'tan, Ümit Tarık olayı ve Mehmet Ali Yaprak'ın kaçırılmasında, itirafçı Mustafa Deniz'den ve daha neler neler! (40)

Bilmeyen yok: "Susurluk kazasının hemen ardından başlayan tartışmada bütün sızan bilgiler ve bütün eleştiriler emniyet teşkilatına yönelikti. Hedefteki isim tartışılan dönemin Emniyet Genel Müdür (sonra İçişleri Bakanı ve Adalet Bakanı) Mehmet Ağar'dı. Bütün tartışmalar boyunca Ağar çok az konuştu. Ama her konuşmasında kendi döneminin uygulamalarını savundu, her seferinde kendi davranışlarını ve yöntemini onaylayan amirlerinin bulunduğunu söyledi. Susurluk araştırma komisyonunun da başlıca hedefi polisti aslında. Daha doğrusu yakalanabilen hedef polisti. Elbette MİT ve JİTEM'le ilgili yüzlerce iddia da ortaya atılıyordu ama nedense ortaya pek delil çıkmıyordu. Oysa polisle ilgili çok sayıda şüphe ve çok sayıda delil mevcuttu. Kaybolan silahlardan, daha ziyade polisin kontrolünde olduğu öne sürülen başta Abdullah Çatlı olmak üzere eski ülkücülerden oluşmuş "tetikçi" grubuna kadar pek çok şey tartışıldı, konuşuldu. Sonra... sonra gazete ve televizyonların kurşunu tükendi. Derken adli yargılama süreci de başladı ve ardından hayal kırıklığı geldi." (41)

"Çakıcı'ya kırmızı pasaport verilmesine ismi ka-

rışan MİT Kontr-Terör Dairesi eski Başkanı Mehmet Eymür'ün, Kaçakçılık Dairesi Başkanlığı sırasında hazırladığı 1.MİT Raporu'nu basına sızdırması, Danıştayca "MİT ve Başbakanlığın ağır hizmet kusuru" olarak tanımlandı. Raporda, 1. Ordu ve Sıkıyönetim Komutanlığı sırasında, "silah ve uyuşturucu kaçakçılarıyla ilişkisi olduğu, kamu görevlisine ait yolsuzluk soruşturmasının kapatılmasını sağladığı ve kadınlara düşkün olduğu ileri sürülen" Genelkurmay eski Başkan Necdet Üruğ'un tazminat istemini inceleyen Danıştay 10. Dairesi, 9 yıl önce verdiği kararda, dönemin Başbakanı Turgut Özal'ın idari işlemlerini de sert bir dille eleştirmiş ve Başbakanlık ile MİT'i "ağır kusurlu" bulmuştu. Danıştay 10. Dairesi'nin 89/857 nolu kararında, davanın ana konusu olan MİT raporunun, Başbakanlık'tan istendiği ancak gönderilmediği hatırlatılıyor. Danıştay 10. Dairesi'nin kararında MİT'in kusuru şu ifadelerde anlatılmıştı: 'Milli istihbarat hizmetlerini yürütmekle görevli bir örgütte örgüt mensubu görevlilerin örgüt olanaklarını kullanarak kişisel, gayrıresmi birtakım raporlar düzenleyebilmesi devletin varlığına ve güvenliğine yönelik hizmetin düzenlenmesinde personel seçiminde idarenin ne denli ağır hizmet kusuru işlediğini açıkça gösterir niteliktedir' " (42)

3. Çakıcı ve Devlete Ait Soru(n)lar

Çakıcı'nın yakalanmasıyla ilgili şu sorular hâlâ yanıtını bekliyor: I) Ülkücü-faşist Çakıcı yıllarca kimin hesabına çalıştı? II) Gücünü kimden ve nereden alıyordu? III) Firarda bulunduğu dönemde kimlerden yardım aldı? IV) Susurluk ve MİT'le yani T."C" ile organik ilişkisinin düzeyi nedir? V) Ve 1980'li yılların CIA beslemesi "bozitler" ile 1980 sonrasının darbecilerin neresinde durmaktadır? VI) Kirli savaş ve "faili meçhuller" ya da asalak-tüfeyli narko-ekonomi ile ne kadar içli dışlıdır?

Değişen Türkiye Partisi (DEPAR) Genel Başkanı Gökhan Çapoğlu, Çakıcı olayının siyasi açıdan istismar edildiğini, olayın bir süre sonra unutturulacağını söyleyip, Çakıcı olayında yanıtsız kalan soruları şöyle sıraladı: "Çakıcı'ya yıllardır kırmızı pasaport verildiği bilinmesine rağmen neden son olarak Pekin'den verilen kırmızı pasaport üzerinde duruluyor? Çakıcı hangi öldürme olaylarının içinde yer aldı? İstihbarat Eski Daire Başkanı Hanefi Avcı, Susurluk Komisyonu'na verdiği ifade de Çakıcı'nın MİT içindeki ilişkilerini açık bir şekilde ortaya koymuş olmasına rağmen neden iki yıl beklendi? Neden Mehmet Eymür ve Yavuz Ataç, Avcı'nın ifadesine rağmen yurtdışına gönderildi? Eyüp Aşık ile Alaattin Çakıcı neler görüştü? Ciddi çalışan bir devlette bakanlar çete başlarıyla görüşürler mi? görüşürlerse görevde kalabilirler mi? Başbakan Yılmaz'a Budapeşte'de saldıran saldırganlar yakalanmasına rağmen neden affedildi? Çete mensuplarıyla hükümet üyeleri arasında açıklığa kavuşturulmayan bu ilişkiler mevcutken devletin uzun yıllar Çakıcı niteliğindeki kişileri kullandığı ortadayken, Çakıcı olayının temeline inilmesi ve devletin ciddi biçimde temizlenmesi mümkün mü?" (43)

Susurluk Araştırma Komisyonu Üyesi Fikri Sağlar, Alaattin Çakıcı'nın yakalanmasıyla birlikte su yüzüne çıkan ilişkilerin aydınlatılması durumunda, Susurluk olayının çözümünün de sağlanacağını vurgusuyla Mesut Yılmaz'a soru önergesinde şunlara dikkat çekiyordu: "1 Çakıcı'nın üzerinde ele geçirilen kırmızı pasaporttaki damga ve diğer unsurlar incelenmeden, pasaport henüz Fransız makamlarında iken sahte olduğu hangi amaçla kamuoyuna duyuruldu? Daha önce eylemleri ve ilişkileri bilinmesine rağmen Yavut Ataç'ın yargı önüne çıkarılması gerekirken, kritik bir devlet görevine neden atandı? MİT'in yasadışı faaliyetlerde bulunanlara kırmızı pasaport ve benzeri belgeler vermesi yasal mıdır? 2. Çeşitli suçlardan idamla yargılanmak üzere aranan Çakıcı'nın eylemlerinin en azından bir kısmını, Kutlu Savaş raporunda yaşandığı gibi 'devlet sırrı' olarak değerlendirmeyi düşünüyor musunuz? Çakıcı'nın üzerinde ele geçirilen bantlar ve sair diğer belgeleri kamuoyuna açıklayacak mısınız? Yoksa bu bant, bilgi ve belgelerin belli bir süre geçtikten sonra imha edilmesi düşünülmekte midir? Hükümetiniz ve partiniz üyeleri arasında ülkücü mafya ve çetelerle bağlantıları olduğu ileri sürülen kişilerle ilgili ne yapacaksınız? 3. Alaattin Çakıcı'nın üzerinde ele geçirilen belgelerde adı geçen kişiler veya kurumlar haklarında kim olursa olsun veya hangi kurum olursa olsun gerekli soruşturmaları açacağınızı taahhüt ediyor musunuz? MİT görevli Yavuz Ataç'ın Çakıcı ile ilişkilerini resmi makamlar kanalıyla üç ay önce öğrenmiş olduğunuz iddia edilmektedir. Buna rağmen anılan kişi ve ekibi neden görevde tuttunuz? 4. Alaattin Çakıcı'nın özellikle Özelleştirme İdaresi tarafından yapılan bazı ihalelerde etkin rol oynadığı, 1997'de Türkbank'la ilgili bir konuda Flash TV ve sonrasındaki gelişmelerle kamuoyuna yansımıştır. Bu konularda herhangi bir soruşturma açmayı ve mafyanın taraf olduğu ileri sürülen devlet ihalelerinin iptali konusunda herhangi bir girişimde bulunmayı düşünüyor musunuz? 5. Yavut Ataç ve MİT içerisinde birlikte hareket ettiği bazı kişileri merkeze almanızın ardından Hakkâri'de görevlendireceğiniz iddia edilmektedir. Başta Yüksekova Çetesi olmak üzere bölgede faaliyet yürüten diğer çetelerin yeniden organize edilebileceği kuşkusu nedeniyle bu atama doğ-

ru mudur? 6. MİT, asıl işlevinden uzaklaşarak bir Mafya İstihdam Teşkilatı olmuştur. MİT'in gerçek işlevine kavuşabilmesi için ne önlemler düşünüyorsunuz? Mehmet Eymür'ün eşinin MİT Müsteşarı Şenkal Atasagun'u doğrudan itham eden ve basında yer alan iddialarıyla ilgili olarak ne işlemler yaptınız?" (44)

Bu noktada, "Çakıcı MİT'in elemanıydı" diyen Fatih Çekirge ekliyordu: "Araştırdıkça, kapalı kapıları bir bir araladıkça bulduğum parçaları birbirine eklemeye, halkaları tamamlamaya çalışıyorum: Karşıma kırmızı pasaportlar, karanlık işler, hesaplaşmalar ve 'mafya-para-devlet' üçgeni çıkıyor. (...) Mafyanın, finans çevreleriyle bağlantıları, bazı ihalelere müdahaleleri ve para transferleri, ayrıca devlet içindeki bağlantıları konusunda ne yapılıyor?" (45) Hiç birşey! O halde "Türkiye toptan bir arınma süreci geçirmedikçe daha çok Çakıcı'lar, daha çok Çatlı'lar göreceğiz. Daha çok bayrağa sarılmış tabutların ardından yürüyeceğiz. Devlet büyüklerimiz kara gözlüklerin arkasına sakladıkları gözlerinden daha çok sahte gözyaşı dökecekler ve 'kanı yerde kalmayacak' demeçleri verecekler"dir. (46)

1. Buna itirazı olan Ahmet Taner Kışlalı da, sanki pek matah bir şey diyormuş gibi, "örtülü operasyonlar"ı savunarak, şunları itiraf etti: "Kimisi Asya'da, kimisi Afrika'da, kimisi Avrupa'da teker teker yakalanıyorlar. Yağdan kıl çeker gibi... Öldürülmüyorlar, ele geçirilip adaletin önüne çıkarılıyorlar. Kimler yapıyor bunları? Abdullah Çatlı'lar, Oral Çelik'ler, Haluk Kırcı'lar değil... Geçmişti, Atına'da Agop Agopyan'ı, Paris'te Ara Toranyan'ı, Beyrut'ta Leon Dikran'ı temizlemiş olanlar. Kişisel çıkarlarla değil, yurt görevi bilinci ile hareket eden sessiz kahramanlar..." (Cumhuriyet, "İsimsiz Kahramanlar mı? İsimli Çapulcular mı?", 23 Temmuz 1999, s.3)

2."Türkiye, Fransa'da Alaattin Çakıcı'yla birlikte yakalanan Murat Güler'in de iade edilmesi için girişim başlattı. Çakcı'nın koruması Güler hakkında, İstanbul 4. Asliye Ceza Mahkemesi'nın 'ölümü sebebiyet'ten gıyabi tutuklama kararı var'dı. (Soner Arıkanoğlu, Radikal, 28 Ağustos 1998, s.7) Ancak, "Fransa'da Çakıcı ile yakalanan Murat Güler'in iadesi mümkün değildi. Çünkü yeterli delil bulunamayan Güler'i zamanaşınımı kurtardı." (Soner Arıkanoğlu, Radikal, 2 Eylül 1998, s.6) Oysa Marat (Muradi) Güler, 1978 yılında Ferhat Tüysüz, Oğuzhan Cengiz, Veli Can Oduncu, Fuat Çalabaş, Ömer Uyar, Yusuf Arpacı, İsmet Koçak, Nizamettin İşçi, Vedat Kasımlar, Halil Güner, Mustafa Yılmaz, İ. Yüksel Erdoğan adlı faşist ülküdaşları ile Sağmatcılar Cezaevinden "firar etmiş" ve olay üzerine dönemin Emniyet Müdürü Hayri Kozakçıoğlu, "Bu kaçma değil, salıvermedir" demişti. Daha sonra Güler, 15 Temmuz 1980'de de CHP Milletvekili Abdurrahman Köksaloğlu cinayetine karışmıştı. (Radikal, 21 Ağustos 1998, s 6)

3. Sabah, 19 Ağustos 1998, s.24.

4. Hürriyet, 19 Ağusto, 1998, s.22.

5 Sabah, 19 Ağusto 1998, s.1

6. Can Ataklı, Sabah, 22 Ağustos 1998, s.8.

7 Saygı Öztürk, Sabah, 24 Ağustos 1998, s.25.

8. Hanife Şenyüz, Radikal, 28 Ağustos 1998, s.7

9. Alaattin Çakıcı, Ülkede Gündem, 31 Ağustos 1998, s.4.

10. Cevdet Selvi, Radikal, 23 Ağustos 1998, s.6.

11 Mesut Yılmaz, Radikal, "Susurluk İçin Yeni Fırsat" 21 Ağustos 1998, s.3.

12. Necati Bilican, Cumhuriyet, 22 Ağustos 1998, s 15.

13. İsmet Berkan, Radikal, "Susurluk İçin Yeni Fırsat" 21 Ağustos 1998, s.3

14. Kenan Evren, Milliyet, 23 Ağustos 1998, s.12.

15. Hikmet Çetinkaya, Cumhuriyet, "Mario mu, Marai mi?", 21 Ağustos 1998, s.5.

16. Zülfü Livaneli, Milliyet, "Kırmızı Bülten Kırmızı Pasaport" 26 Ağustos 1998, s.5.

17 Soner Arıkanoğlu, Radikal, "Gözler MİT'ci Ataç'ta" 23 Ağustos 1998, s.6.

18. Milliyet, 19 Ağustos 1998, s.11

19. Dönemin Emniyet Genel Müdürü Necati Bilican, "Çakıcı'ya verilen pasaport gerçek. Kırmızı pasaport damga matbaasından çıkmış." (Radikal, 21 Ağustos 1998, s.13) "Çakıcı için üzerimde baskı var ( ) Suç işleyeni kimse koruyamaz. Koruyan olmasa bunca sene rahatlıklı dolaşamazdı. 1984 yılından başlayarak geçen zaman içerisinde, 14 senedir dışarıda çeşitli olaylara karışmıştır." (Radikal, 22 Ağustos 1998, s.1-15) diyordu.

20. Tuncay Özkan, Radikal, 20 Ağustos 1998, s.5

21 Tansu Çiller, Ülkede Gündem, 25 Ağustos 1998, s.5.

22 Radikal, 22 Ağustos 1998, s.6.

23. Necati Utkan, Cumhuriyet, 20 Ağustos 1998, s.15

24. Hikmet Çetinkaya, Cumhuriyet, 22 Ağustos 1998, s.5.

25 "Çakıcı'ya pasaport veren Ataç, Birdal suikastçısına da aynı pasaporttan verdi. MIT adına çalıştığı hem kendisi hem de devlet yetkilileri tarafından itiraf edilen kontgerillacı Alaattin Çakıcı'ya kırmızı pasaport veren MIT eski Dış Operasyon Daire Başkan Yardımcısı Yavuz Ataç'ı İHD Genel Başkanı Akın Birdal'a düzenlenen suikastın perde arkasındaki ismi olan Mikail Sarı kod adlı, ticarette ise 'Nafiz Karacan' adını kullanan çeteci Kıdemli Binbaşı Mikail Kemal Kulaksızoğlu'na da kırmızı pasaport verdiği iddia edildi." (Özgür Ekinci, Ülkede Gündem, 26 Ağustos 1998, s.4)

26. Haneli Avcı, Sabah, 22 Ağustos 1998, s.22.

27 Cumhuriyet, 22 Ağustos 1998, s.15.

28. Bülent Ecevit, Cumhuriyet, 22 Ağustos 1998, s.15

29. Mesut Yılmaz, Hürriyet, 31 Ağustos 1998, s.26.

30. İsmet Berkan, Radikal 1 Eylül 1998, s.3.

31 İsmet Berkan, Radikal 2 Eylül 1998, s.3

32 Örneğin Tekel Genel Müdürü Mehmet Akbay'ın ifade ettiği gibi Tekel-2000 kaçakçılığında da "kusurlu olan" MİT'ti. (Perihan Çakıroğlu, Milliyet, 6 Eylül 1998, s.18)

33. Fıkrı Sağlar, Ülkede Gündem, 25 Ağustos 1998, s.5.

34. MİT eski müsteşarı Mehmet Eymür, Washington Büyükelçiliği'ne atanmasının üzerinden bir yıl geçmeden merkeze alındı. Aynı kararnameyle, diğer bazı ülkelerde danışman olarak görev yapan eski MİT'çiler de merkeze alındı (Hürriyet, 19 Ağustos 1998. s 23)

35. Dündar Kılıç, Cumhuriyet, 28 Ağustos 1998, s.4.

36 Süleyman Demirel, Milliyet, 26 Ağustos 1998, s.12.

37 Söylentilere göre, "MİT'te ekip savaşı Çiller'e uzanıyordu"du. (Cumhuriyet, 23 Ağustos 1998, s.1) "MİT köstebeği" biliyordu: Çakıcı'ya kırmızı pasaportu sağlayan Yavuz Ataç'la ilgili soruşturma, Çakıcı yakalanmadan 1 5 yıl önce başlamıştı." (Cumhuriyet, 24 Ağustos 1998, s.1) "MİT'te iç hesaplaşma: Ankara'ya çağrılan eski MİT Kontterör Daire Başkanı Mehmet Eymür ile eski Operasyonlar Dairesi Başkanvekili Yavuz Ataç, MİT Müsteşarı Şenkal Atasagun'a bayrak açtı. Eymür'ün eşi Janset Eymür, Birdal suikastinin azmettiricisi Mehmet Cemal Kulaksızoğlu ile Kaşif Kozinoğlu'nun MİT'teki bir grup tarafından korunduğunu söyledi Geçmişteki Türk İntikam Tugayı'nı canlandırma girişimlerinde bulunan Kulaksızoğlu, Çin'in Sincan bölgesinde Pekin yönetimine karşı mücadele ediyor. Kozınoğlu'nun ise Özbek General Dostum'un birliklerini eğittiği öne sürülüyor." (Cumhuriyet, 25 Ağustos 1998, s.1)

38. Avni Özgürel, Radikal, 23 Ağustos 1998, s.6.

39. Radikal, 26 Ağustos 1998, s.6.

40. Sabah, 24 Ağustos 1998, s.22

41. İsmet Berkan, Radikal, 30 Ağustos 1998, s.3.

42. Esen Atar, Milliyet, 26 Ağustos 1998, s 12.

43. Gökhan Çapoğlu, Ülkede Gündem, 28 Ağustos 1998, s.4.

44 Fikri Sağlar, Radikal Gazetesi, 25 Ağustos 1998, s.7

45 Fatih Çekirge, Sabah, 24 Ağustos 1998, s.25

46. Mehmet Y Yılmaz, Radikal, 21 Ağustos 1998, s.24

'HOMO SAPİENS'DEN 'HOMO CONSUMENS'E ('Akıllı İnsan'dan 'Tüketen İnsan'a)

İlhan YÜCE

Dünyamız Üzerine Bazı Veriler ve İnsan

"Son buzul çağından günümüze doğru 15.000 yılda dünyamızın ısısı yalnızca 5°C'lik bir artış göstermişken, son 100 yıldaki artış 0.6°C olmuştur. Küresel ısınma ile birlikte deniz yüzeyindeki yükselme de, önümüzdeki yüzyılın sonuna değin 65-100 cm'ye ulaşabilecektir." (1)

"Son yüzyıl boyunca ortalama deniz yüzeyi eskiye oranla 12 cm kadar yükselmiştir. Büyük Sahra çölü, sınır tanımadan on üç Afrika ülkesinde birden güneye doğru ilerlemektedir." (2)

"Son yüz elli yılda dünyanın atmosferinde CO2 oranı % 25 arttı. En sıcak 8 yıl, son on yılda gerçekleşti... Dünyanın enerji tüketimi her on yılda bir kat artmaktadır... Dünyanın ısınmasına neden olan CO2'nin beşte biri arabalarda tüketilen petroldan oluşuyor." (3)

"Antarktik buz tabakasından 147 km. uzunluğunda, 48 km. genişliğinde dev bir parçanın koparak yeni bir buzdağı oluşturduğu bildirildi." (4) 1987'de kopan bir parçanın uzunluğu ise 200 km'den fazlaydı.

"İngiliz ve İskoç bilim insanları, dünyanın akciğerleri diye bilinen Amazon ormanlarının küresel ısınma yüzünden 50 yıl içinde yok olacağını tahmin ediyor." (5)

"Dünyadaki tüm tropik ormanların yarısı, son iki yüz yılda yok olmuş... ABD'de çiftçiler şimdi, 1950'de kullandıkları böcek ilacının 10 kat fazlasını kullandıkları halde, tarım zararlılarına kaptırılan ürün 1945'de toplam ürünün % 7'sinden, 1985'de %13'e çıkmış." (2)

Milyonlarca yıldır üstünde yaşadığımız dünya hızla yok oluşa doğru gidiyor. Görülmedik boyutlarda kasırgalar, hortumlar, yağmur ve sel felaketleri, korkunç depremler dünyamızı sarsıyor. Buna karşın insan, bildiğini okumayı sürdürüyor. Tüm canlılar ve insan için yaşamsal önemdeki kaynaklar bir yandan savurganca tüketilirken, bir yandan da kirletilip kullanılmaz duruma getirilmekte. Sudan havaya, petrolden demire, kömüre birçok temel gereksinim maddesine yüz yıl, elli yıl, otuz yıl gibi ömür biçilmekte.

Bu saptamaları yapanlar özverili bilim insanları ve bilimsel kuruluşlar. İnsanlığa duyuranlar ise, bilimden, doğrudan, güzelden, her şeyden çok da insandan yana olan yayın organları. Bunların sayıları az. Parasal yönden de güçsüzler. Güçlenmeleri de istenmiyor. Güçlü yayın kuruluşları ise, artist 'bilmem kimin' kaşıyla, gözüyle, tırnağıyla yakından ilgilenirken, yukarıdaki gerekçelere gözlerini ve kulaklarını kapamışlar. Yakın çıkarlarını yitirmemek için.

Ya "devlet adamları?" Bu sorunlar onların da umrunda değil. "Medya"dan farksız onlar da. Her alanda her şey yakın çıkara, günlük çıkara kurgulanmış.

Demek ki dünya, dünyadan yana, insandan yana olanların elinde değil; kötülerin elinde.

İnsan milyonlarca yıldır biyolojik ve insanal evrimini güzel güzel sürdürürken, fiziksel ve ussal alanda yetkinleştiği oranda küçük küçük bencilliklerle karşılaşmış. Kullanmış bunları ve hoşuna gitmiş. Karşısındakiler ise bu "kötü"lere "uymamak" için "nemelazımcılığı", "bana ne"ciliği yaratmış. İşte "kötüler", iki yanın bu özellikleri üstüne bir çark kurmuşlar. İnsana çevirtilen; güzellikle, olmazsa zorla çevritilen bir çark. İnsanı öğütüp yok eden, toprağı, havayı, suyu, denizi yok eden, demiri, bakırı, kömürü yok eden. Dünyamızı yok etmekte olan bir çark!

İnsan suskun! İnsan duyarsız! İnsan ilgisiz, bilgisiz, bilinçsiz, insan büyük bir aldatılmışlık içinde. İnsanın elinde bayraklar aldatılmışlığın bayrakları, insana karşı dönen çarkın bayrakları, dilinde türküler çarkın türküleri. İnsan, tepeden tırnağa korkunç bir yabancılaşma içinde. "Yerine göre insan, iki kere iki dört eder kadar, iki kere iki 'beş'i de öğrenebilir" (6) diyor Bertolt Brecht.

"İki kere iki beş eder" diye haykırıyor insan.

Bayrakları, türküleri, öyküleri, ninnileri hep aynı yalanı haykırıyor. İnsan, değişik bir ses duymaya tahammülsüz, kendi kuyusunu kazmakta.

Meşe ve Çam Tırtıllarının Yürüyüşü

Meşe kese tırtılları (Cnetocampa processionea) ve çam kese tırtıllarının (Thaumetopoea pityocampa) ilginç bir özellikleri var. Yiyecek aramak için, toplu yaşadıkları ağın içinden çıktıklarında, arada hiç boşluk bırakmaksızın bir zincir oluşturarak yürürler. Bir bilim insanı, onların, belki de birbirlerini yitirmemek için edindikleri bu alışkanlıklarını sınayan bir deney yapar. "Onları bir saksının çevresine, birinin başı ötekinin ardına değecek gibi, çember biçiminde dizmiş. Kurtçuklar, yanlarında çok sevdikleri meşe yaprakları olmasına karşın, döne döne açlıktan ölmüşler." (7)

Bugünkü aymazlığıyla kendini ve dünyayı yok oluşa sürükleyen insanın durumu, ne yazık ki bu tırtılcıklardan hiç de farklı değil. Meşe ya da çam kese tırtıllarının bundan çıkaracakları bir ders olmasa da, doğanın en yetkin ürünü insan, bunun üstüne enine boyuna düşünmeli. Hiç düşünmediği şeylerle çok düşündüğünü sandığı şeyleri bir bir, inceden inceye düşünmeli. İnsan, tüm yaşamı 'uyuyan' insanı uyandırma savaşımıyla geçen Bertolt Brecht'in şu dizelerine kulak vermeli:

"İstediğince yalın görünsün göze
Kuşkuyla bakın
En küçük olaya bile?
Sınayın, gerekli olup olmadığını,
Hele 'alışılagelmiş' türden ise?
Açıkça istiyoruz şunu sizden:
Sakın doğal bulmayın hep alışılageleni?
" (8)

Dr. Laurence J. Peter, tırtılların durumu için; "sorunlarının çözümü böylesine kolay olmasına karşın açlıktan ölmüşler" diyor. Acaba tırtılların, birbirlerine bitişik, bu amansız yürüyüş çemberini kırmaları, ya da insanın, kendisini kuşatan bu korkunç yabancılaşmanın çemberini kırması böylesine kolay mı? Hiç de kolay değil. Ama anlaması ve bu derin uykusundan uyanması zorunlu. Yoksa insanın da, dünyanın da, günleri olmasa da yılları sayılı.

İnsan, günümüz egemen güçleri ya da "tanrılarınca", Olympos'da oturan tanrıların tanrısı Zeus'un Sisyphos'a* yaptığı gibi, amansız bir kısır döngü içine sokulmuştur. Sisyphos'un, kayayı tepeye çıkaramayacağı ve bunu bildiği söylenir. Bu nedenle ondaki uğraşın anlamsızlığından söz edilir. Oysa ondaki bitip tükenmez direnç, kayanın hiçbir zaman tepeye çıkmayacağı sanısıyla bağdaşmaz. Bu direncin kaynağında nalamsızlık değil, umut vardır.

"Bilgi Çağı"nda Bilgisiz İnsan!

Egemen güçler, egemenliklerini sarsacak her türlü bilgiyi insandan gizlemekte ve çarpıtarak vermektedirler. İnsan yalanlar okyanusunun ortasına doğru kulaç atarken karaya yaklaştığını sanmaktadır. 17 yüzyıl İngilteresinin filozoflarından Thomas Hbobes (1588-1679); "bir üçgenin açılarının toplamı iki dik açıya eşittir tümcesi, ticaret erbabının çıkarlarına ters düşseydi tüm geometri kitaplarını o anda yaktırırlardı" (6) demektedir. Sözde "bilgi çağı'nda insan, kendisi üstüne, dünya üstüne en temel bilgilerden yoksun bırakılmakta, kafasının içine durmaksızın doldurulan önyargılarla da, düşünme yeteneği ortadan kaldırılmaktadır. ABD'de Federal Yüksek Mahkeme yargıçlarından William O. Douglas; "bireye karşı birleşmiş bulunan güçler şimdiye kadar hiç böylesine kudretli olmamıştır" (9) demektedir.

Batı dünyasının bir parçası olarak bizim de içinde bulunduğumuz ekonomik, toplumsal ve siyasal sistemin tanımlaması sözlüklerimizde kısaca şöyle yapılıyor: "kapitalizm/anamalcılık- bireylerin elindeki büyük anamalın serbestçe iş görmesine veya siyasal rol oynamasına yol açan tutum" (10) Meydan Larousse'un tanımlaması ise kısaca şöyle: "üretim araçlarının büyük ölçüde gelişmesiyle ve onlara sahip olmayan emekçiler tarafından kullanılmasıyla belirgin bir insan toplumunun hukuki yapısı."

Bu kuru tanımlamalar, içinde yaşadığımız dünya hakkında ne anlatıyor bize? Hiçbir şey. Bu kavram, kısaca "üretim araçlarının özel mülkiyetine dayalı ekonomik, toplumsal ve siyasal düzen" diye de tanımlanabilir. Ama "bilgi çağı'nda bilgisiz bırakılan insana bu tanımlama da bir şey vermez. Oysa İngiliz kaynaklı şu madenci fıkrası kapitalizmi tüm çıplaklığıyla gözler önüne serer:

"- Anne üşüyorum. Sobayı yakamaz mısın?
- Kömürümüz yok!
- Neden?

Yunan mitolojisindeki güçlü Sisyphos, Zeus'u kızdırdığından, Thanatos (ölüm cini) gözetiminde Hades'e (ölüler ülkesi) gönderilir. Ancak Sisyphos yolda Thanatos'u kıskıvrak bağlar. Ölüm bağlanmıştır. İnsanlar ölmez olur. Bu, tanrılar katında daha büyük bir suçtur. Sonunda Sisyphos Hades'te, yaşamı boyunca büyük bir kayayı bir tepeye çıkarmaya hükümlü kılınır. Kaya tam tepeye geldiğinde hep aşağıya yuvarlanacaktır. Dirençli Sisyphos bunu bilse de her seferinde kayayı yeniden yüklenir, tepeye doğru tüm gücüyle sürmeye başlar. Bu durum, birçoklarınca umutsuz bir çaba olarak yorumlanmıştır. Oysa umutsuz görünen bu durumda umuda kapıyı aralayacak tek yan Sisyphos'daki dirençtir.

- Çünkü paramız yok.
- Neden?
- Çünkü baban işini yitirdi.
- Neden?
- Çünkü fazla kömür var!.." (11)

Fazla kömür üretimi, yani fazla "çalışma"(!) nedeniyle piyasa "doymuş", maden sahibi de üretimi durdurup işçileri işten çıkarmıştır. Piyasadaki kömür tüketilene değin madencimiz -milyonlarcası gibi- işsizdir artık. Kapitalizmi bundan daha iyi ne anlatabilir?

Ama bunlar okullarda okutulmaz, TV'lerde, gazetelerde sözü edilmez, bu nedenle de kimse bilmez. Bilenlerse olağan karşılayacak denli "eğitilmişlerdir" Oysa dünyayı sarsan ekonomik bunalımların temel nedeni işte bu "üretim fazlalığı"dır. Bunu halktan kimler bilir? İnsanın her şeyi üretip ambarları doldurduktan sonra aç kaldığını kimler bilir? Düzenin yeniden işler duruma gelebilmesi için besin maddelerinin yakıldığını, imha edildiğini kimler bilir? Yeryüzünde bu korkunç çelişkinin, tüm canlılar içinde yalnızca insana özgü olduğunu kimler bilir? Hepsinden kötüsü, insanın, tüm bu gerçekleri duysa da önemsemeyecek denli duyarsızlaştırılabildiğini kimler bilir?

Amerikalı ünlü romancı Upton Sinclair, *Şikago Mezbahaları* adlı yapıtında 20. yüzyılın başlarında dev adımlarla büyüyen Amerikan kapitalizmini ve onun toplumunu anlatır. Roman kahramanı, Jurgis işsiz ve aç gezerken küçük bir çiftliğe uğrar ve orada parasıyla karnını doyurur. Çiftçi, sağlıklı Jurgis'e iş teklif eder: "İyi para veririm... Yemek içmek benden, günde bir dolar" Jurgis'in "kışın da yaz gibi mi?" sorusuna Çiftçi "hayır" der, "kasımdan sonra tutamam" Buna Jurgis'in verdiği karşılık insanın kanını dondurur: "Beygirinl bütün yaz çalıştırdıktan sonra, kışın, karın ortasına mı salarsın?" (12)

İnsanla birlikte yaz boyunca çalıştırılan atlar ve eşekler kış gelince karın ortasına açlığa terkedilmez; yalnızca "İNSAN" terkedilir. Çünkü insanın değeri ahırdaki attan sonra gelmektedir. Karıncaların kurduğu düzen, insanın kurduğu ekonomik ve toplumsal düzenden daha insancadır.

"Tüketim Uygarlığıl"

Kapitalizmin şafağında sermaye birikimi ve hammadde kaynakları başta gelen sorunlardı. "1500'den 1800'e Hindistan'ın Portekizliler, Hollandalılar, İngilizler tarafından istilasının amacı, Hindistan'dan yapılan ithalattı, hiç kimse bu ülkeye ihracatı düşünmüyordu." (13) 18. yüzyılın ortalarında İngiltere'de başlayan Sanayi Devrimi'nin ilk 75 yılında, öteki ülkelere makina dışsatımı ise yasaktır. Meta (mal) üretimi yanında makina üretimindeki hızlı artış da dışsatım kapılarını zorlayınca parlamento 1824'te bu yasağı kaldırmak zorunda kalır.

Günümüz kapitalizminde yaklaşık iki yüz yıldan bu yana pazar (yani üretileni satma) sorunu, yatırım sorununun önüne geçmiştir. Kapitalistleri/emperyalistleri "nasıl üretelim"den çok "nasıl satalım" düşündürmektedir. Şu ilginç örnek bunun güzel bir kanıtıdır. 19. yüzyılın ikinci yarısında büyük oranda çıkarılmaya başlanan petrol, henüz yalnızca aydınlatmada kullanılmaktadır. "O zamanlar 400 milyon nüfusu olan Çin gibi büyük bir memlekete petrol satmak isteyen Standard Oil, bu ülkede sekiz milyon adet petrol lambasını parasız olarak dağıttı. Fakat petrol kaynakları Çin pazarına daha yakın olan Deterding (Shell'in yöneticisi-İ.Y.) maliyetlerinde altında fiyatlar ile piyasaya petrol sürdü. Çinliler Standard Oil'in lambalarnıda Royal Dutch Shell'in petrolünü yaktılar." (14)

"Tüketim uygarlığı", daha doğrusu "tüketim çılgınlığı" olan kapitalizmde buğdaydan, arpadan, mısıra, pamuğa değin, petrolden demire, kömüre değin doğanın bağrından sökülerek alınan temel kaynaklar, insan gereksinmesi gözetilmeden hızla metalaştırılacak, insanlık aynı hızla tüketime zorlanacaktır. Toplum bu tüketim çılgınlığı doğrultusunda biçimlendirilecek, bu tüketime gönüllü katılması sağlanacak, sonuçta insanın kendisi tüetimin bir aracına dönüştürülecektir.

Tüketim uygarlığının tanrıları insana; "bu üretim ve tüketim çarkını hızla döndürmelisin. Bunun için de sürekli tüketmeli, eskisini atıp yenisini, yenisini atıp daha yenisini almalısın. Çevir!.. Durmadan dinlenmeden çevir!" buyruğu vermişlerdir.

Oysa insan az da tüketse çok da tüketse ekonomik bunalımlardan kurtulamayacaktır. Sanayi Devrimi'nden bu yana ortalama on yılda bir görülen bunalımlar günümüzde kalıcılaşmıştır. Kapitalizm koşullarında insanın sık sık yakındığı yaşam pahalılığı, biraz da, bu yapay, lüks ve gereksiz tüketimden kaynaklanmaktadır. Gereksiz ve lüks tüketim olmasa ve özellikle bunalım dönemlerinde yoksulluğa ve açlığa itilen insanın gereksinmeleri karşılanabilse, kapitalizm belki daha iyi işleyebilecek, ama o zaman da kapitalizm, kapitalizm olmayacaktır. Kapitalizm, tüketim savurganlığına ve tüketen bir topluma zorunludur.

Üretme ve tüketme sorunu tüm insanal sorunların önüne geçmiş, beslenmeden giyime, barınmadan ulaşıma, sağlıktan eğitime tüm alanlarda insan, kapitalizmin tüketim aracına dönüştürülmüştür. "Bu teknoloji ona önce öteki markaların hepsinden daha üstün olan toz çamaşır sabunu satar. Sonra bu sabunla kullanılmak üzere değişik renk ve biçimde toz, sıvı, tablet türlü türlü özel katkı

maddeleri satar. Daha sonra kendi üretim alanı içinde yeni formüllü başka başka toz sabunlar satar. Daha daha sonra çamaşırları yıkamadan önce ıslatmak, yıkadıktan sonra ütüye hazırlamak için yeni sıvılar satar. Bağımlı kuklalar da bu alandaki büyük gelişmelerin kendileri için olduğuna inanırlar." (7)

Canlıların temel gereksinmesi olan beslenme, insan için doğallığını yitirmiş, kapitalizmin ürettiği "tartışmalı" besinleri oburcasına tüketmeye kurgulanmıştır. Bu nedenle insan organizması bozulmakta, bir besi ineği gibi 400-500 kiloyu bulan insanların sayısı hızla artmaktadır.

Giyinme, soğuğa sıcağa karşı insanal özelliklerle birleşen bir gereksinme olmaktan çıkmış, tüketime kurgulanmıştır.

Herkes gelirini yalnızca tüketim yolunda harcayacaktır. Herkes yıpranırcasına çalışacak ve daha çok tüketecektir. Herkes daha pahalı arabalarla daha hızlı gidip, daha pahalı elbiseler içinde, daha pahalı ayakkabılarla, daha pahalı koltuklarda oturup, daha pahalı perdelerin ardında, daha pahalı yataklarda uyuyacaktır. Önce kıyılarımızı, şimdi de dağlarımızı betonlaştıran ve çoğu birkaç ay kullanılan yazlıklar yaptırılacaktır. Arabanın yeni modeli çıktığında "eksi"si elden çıkarılıp yenisi alınacak, mutfaklar araç gereçten geçilmeyecek, meyve suları ve her türlü meşrubat açılıp içilecek ve şişleri çöpe atılacaktır. Kentlerin çevresinde, doğaya dönüşümü olanaksız çöp dağları oluşacaktır. Tüm bunları becerebilmek için de insan, canını dişine takıp "çalışacaktır."

İnsana dayatılan bu yarışta "insan" kimseden geri kalmamak için, eskimemiş koltuklarını, perdelerini, yatak örtülerini, hiç kullanmadığı yemek takımlarını, komşusunun eleştirilerine uğramadan atıp, daha anlamsız, kullanışsız ve pahalı modelleri çıkmış olan yenilerini alacak. Herkesin dolabında elli, yüz, giderek daha fazla kazağı, gömleği, ceketi, pantolonu, onlarca, yüzlerce çift ayakkabısı olacak. Olmayanlar!.. Daha az tüketenler!.. Daha ucuzuna kaçan uyanıklar(1); tüketimin "gönüllü muhafızları"nca ayıplanacak, küçümsenecek, aşağılanacak. Böylece "insan", gönüllü tüketim köleliğinde birbiriyle yarışacak, boyunlarındaki tüketim boyunduruğunu okşayıp cilalayacak, parlatacaktır. İnsanlarımızın,insanlığı bir yandan bu tüketim sayrası (hastalığı) içinde tükenirken, bir yandan da dünyamız tükenip yok edilecektir.

Değerli toplumbilimci Bozkurt Güvenç *İnsan ve Kültür* adlı yapıtında, antropolog Ruth Benedicht'in ABD ile Kanada'nın kuzeybatı kıyılarında Kwakiutl adlı bir balıkçı kültürün anlattığını yazar. Benedicht'in "megalo-manyaklar" olarak değerlendirdiğini öğrendiğimiz bu balıkçı kültürü insanları, birbirlerine, adına "potlaç" dedikleri bir yakıp yıkma şöleni vermektedirler. Bir babanın oğluna, bir grup balıkçı ailesinin ötekilere, ya da bir şefin başkanlığında bir köyün bir başka köy halkına verdiği bu şölende "yenilir içilir ve armağanlar verilir, değerli kap kacak kırılır, balıkyağı, ev eşyası, dikiş makineleri, hatta evler yakılır ve yıkılır... Potlaça çağrılan kimse büyük onur kazanır. Ancak her konuk, çağrıldığı her potlaç törenine karşılık kendisi bir potlaç düzenlemek zorundadır... Potlaça karşılık veremeyen (potlaçın altında kalan) intihara kadar gidebilir... Yarışmada üstün çıkmak amaçtır. Kim daha çok verirse, daha çok onur kazanır. Bazı törenlerde, dağıtım bittikten sonra yakıp yıkıcılık başlar. Veren ne kadar yoksul düşerse, onuru o kadar yükselir..." (15)

Günümüz "uygar" insanının tüketim savurganlığı Kwakiutl yerlilerininkini aratmayacak boyutlardadır.

Homo Sapiens'den Homo Consumens'e

Akıllı İnsan'dan Tüketen İnsan'a

Tüm canlılarla birlikte en az üç milyar yıllık bir evrim sürecinden yetkinleşerek gelen insan; Homo Habilis/yetenekli insan, Homo Ludens/oyun oynayan insan, Homo Erectus/dik yürüyen insan, Homo Linguna/konuşan insan, Homo Faber/ alet kullanan, yapan insan adı verilen aşamalardan geçerek Homo Sapiens/akıllı insan aşamasına ulaşmıştır. Ancak kapitalizm koşullarında tüketim aracına dönüştürülen insana en uygun sıfat ise Homo Consumens/tüketen insan olmaktadır.

Harvard Üniversitesi beslenme uzmanları 1980 yılında "210 milyon Amerikalıyı besleyen aynı miktardaki besin maddesi, ortalama Çin diyetinde 1,5 milyar Çinliyi besler" (16) demektedirler. (Bu ülkelerin 1998 nüfusları; ABD 273 milyon ve Çin 1 milyar 255 milyondur). Bu demektir ki, bir Amerikalı bir Çinliden yedi kat fazla besin tüketmektedir. Batı insanı açısından hiç de övünülecek bir durum değildir bu.

İşlerin köleler tarafından yapıldığı eski Roma'da ziyafetten ziyafete koşup oburca tıkınan köle sahibi yöneticilerin, bir sonraki ziyafette yine tıkınabilmek için boğazlarından horoz tüyü sokup kustukları söylenir. Eski devirlerde bu oburluk yalnızca varsıllar için geçerliyken, günümüz Batı dünyasında ise bir işi ve geliri olan herkesi kapsamaktadır. Birleşmiş Milletlerce yayımlanan bir raporda, ABD, Fransa ve İngiltere gibi ülkelerde doğan bir çocuğun, yaşamı boyunca, GBÜ'lerde doğan 50 çocuk denli tüketimde bulunacağı ve çevreyi kirleteceği belirtilmektedir.

Etten balığa, tahıldan süte peynire değin yeryü-

zünde üretilen besin maddeleri tüm insanlığa bol bol yetecek miktardadır. Örneğin 1991 yılında dünya tahıl üretimi 1 milyar 865 milyon tondur. Emperyalist zincirin önemli halkalarından biri olan Dünya Bankası bile bir raporunda şu gerçeği vurgulamaktadır: "Dünya tahıl üretimi tek başına, her erkek, kadın ve çocuğa günde 3000 kalori ve 65 gram proteinlik bir gıda sağlamaya yetebilir, ki bu da gereksinilenden oldukça fazladır." (17) Oysa dnüya nüfusunun dörtte birinden daha azını oluşturan varsıl ülkeler, dünya tahıl üretiminin yarısını tüketmektedirler. İnsanların hemen hiç ekmek yemediği Batılı ülkelerde "tüketilen tahılın yarısı hayvanlar tarafından tüketilmektedir. Zengin ülkelerin hayvanları, dünya tahıl üretiminin üçte birini, yani iki milyar Üçüncü Dünya insanının tüketeceği miktarı"(17) tüketmektedir.

Milliyet, din, vatan, dındaş, soydaş vb gibi kavramları okşamaktan hoşlananlar, aynı zamanda bu "değerleri" en çok çiğneyenler olmaktadırlar. 20.yüzyılın başlarında Osmanlı Devleti sınırları içinde bulunan insanlar açlık ve kıtlık çekerken, ülkede üretilen uğday gemilerle kapitalist Avrupa'ya taşınıyordu. 1911'de Çarlık Rusyasında nüfuşun 1/5'i olan 30 milyon insan açlıkla boğuşurken Rusya Batı'ya 13.5 mılyon ton buğday satıyordu. "1896'dan 1900'e değin Hind İmparatorluğu'nda kıtlık vardı, yüz milyonlarca insan açtı ve İngiliz gemileri Karaçi'den, öbür Hind limanlarından has buğday yükleyip Ingiltere'ye taşıyorlardı. Biz de 1930-1939 arası Çin Hindi'nden pirinç yükleyip Fransa'ya getiriyor yem olarak hayvanlara yediriyorduk." (18)

Rene Dumont 1971 yılında tüm dünyada 69 milyon ton balık tutulduğunu, bunun o zamanki 3.6 milyar insana bölüştürüldüğünde kişi başına 19 kg balık düşmesi gerektiğini belirtmektedir. Balık tüketimindeki bu rakama, üç yanı denizlerle çevrili ülkemizin sahil kentlerinde bile ulaşılamamaktadır. Tahıldan sonra balık, süt ve süt ürünleri de aynı yolun yolcusu olmuştur. Sanayileşmiş ülkeler kendi ürettikleri et, süt, süttozu, tereyağ vb. gibi temel besin maddelerini tüketemeyip hayvanlara vermektedirler. Batı'da balık da hayvanların yiyecekleri arasına girmiştir.Fabrikalarda toz haline getirilip çeşitli tahıl unlarıyla karıştırılarak oluşturulan "balık ununun hemen hemen tümü... süt ineklerine, domuzlara, kasaplık sığırlara" (18) yedirilmektedir.

Kapitalizm koşullarında önce insan sonra da hayvan doğadan koparılmış, doğal yaşam alt üst edilmiştir. Besi hayvanları, güneşi, toprağı, otu tanımamakta, hatta yürümeyi bilmemektedirler. Tahılın, bakliyatın, balık ununun en kısa yoldan ete dönüştürüldüğü besicilikte "hayvanlar ayaklarını asla toprağa basmazlar, gün ışığı görmezler, klima aygıtının verdiği havayla nefes alırlar ve yerleştirildikleri mekanın darlığı içinde eksiksiz bir hareketsizliğe mahkumdurlar. İçgüdüleri içinde rahatsız, yağlı ve kansız bu hayvanları hayatta tutmak için sakinleştirici ve uyuşturucu müdahalesi zorunla hale gelir." (17)

Çayırlar terkedilmiştir. Büyükbaş hayvanlar ve kümes hayvanları, otu, toprağı, güneşi bilmemekte, tahıl, kemik unu, balık unu ve süttozu ile beslenmektedirler. Toprağa kımyasal gübre verilirken*, binlerce çiftlikte biriken tonlarca sıdık ve gübre, pislik dağları oluşturmakta, akarsulara atılıp kirliliği hızlandırmakta, doğadakı dönüşüm yok olmaktadır. Genel olarak hepçil olan insanın emperyalıst ülkelerde yaşayanları etçile, yoksul ülkelerdekileriyse otçula yönelirken, emperyalist ülkelerdeki otçul hayvanlar ise etçil olmaya yönlendirilmişlerdir.

Andre Gorz'a göre "Normandiya'daki bir domuz veya bir inek, Parisli bir kedi veya köpek, Üçüncü Dünya'nın topraksız köylülerinden daha yüksek bir alım gücüne sahiptir. Bizim ineklerimiz için soya yetiştirmek, örneğin, Brezilyalı büyük toprak sahiplerine, ülkesindeki fakır kitleler için kara fasulye yetiştirmekten çok daha fazla kazanç getirmektedir." (17)

Antony Smith, her gün yeterli besın alan bir insanın sabah kahvaltısında fazladan bir muz, öğle yemeğinde fazladan bir dilim ekmek ve bir şişe bira, akşam üstü yemekten önce bir limonata ile 60 gramlık bir kek, üstüne de biraz çikolata yemesi durumunda, fazladan aldığı bu besinlerin, vücuda, günde fazladan 600 kalori katacağını, bir haftada vücudunda yarım kilo yağ birikeceğini, yarım kilo yağı eritmek için de 60 km. yol yürümesi gerektiğini yazar. (19) Oysa Batı'da, özellikle kentlerde insan, neredeyse yürüyüş yaparsa yürümektedir.

Tüketimin en üst düzeylere çıktığı Batı ülkelerinde şişmanlık sorunu toplumun çok büyük bir bölümünün temel sorunudur. Özellikle ABD'de 400-500 kg. arasında ağırlığı olan ve yerinden güçlükle kımıldayan insanların sayısı hızla artmaktadır. Amerikan sanayii, şişmanlatmayan, vücuda hiçbir yararı olmayan düşük kalorili ve pahalı besinler, ilaç şirketleri de sözde şişmanlığı önleyen ilaçlar üretmektedir. TV, radyo, gazete ve dergiler de, yer

* Üç milyar yıldan bu yana tüm canlıları besleyen toprak, yaklaşık 150 yıldır "alıştırıldığı" kimyasal gübreyi almayınca ürün vermemektedir artık. Bu da, kapitalizmin yediği haltlardan bir başkasıdır. Toprak, kimyasal gübresiz ürün vermemektedir. İnsanın kafasında yer etmesi için duvarlara, yerlere, gökyüzüne, her yana binlerce kez yazılması gereken bu acı gerçek de insandan uzak tutulur.

ve zamanlarının önemli bölümünü beslenme ve daha çok da "fazla kiloları atma"ya ayırmaktadırlar.

1998 Eylül'ü başında Parist'te toplanan Uluslararası Şişmanlık Kongresi'nin bildirdiğine göre Amerika, Avrupa ve Avustralya'da şişmanların oranı, geçen on yıl içinde % 10 ile 40 arasında arttı. Son yirmi yılda şişmanların sayısının ikiye katlandığı İngiltere'de ise erkeklerin % 15'i, kadınların % 16.5'i şişman. Dünya Sağlık Örgütü ise, 2005 yılında ABD'de 26 milyon yetişkinin şişman olacağı, var olan eğilim devam ederse 35 yıl sonra Amerikalıların tümünün şişmanlar kategorisine gireceğini bildirdi.(20)

Reklamlarla özendirilerek şekerleme, çikolata, gofret, dondurma gibi şekerli besinlerden sürekli tüketmesi sağlanan Batılı ülkelerin çocuklarının dişlerindeki çürük oranı, bu tür besinleri bulamayan GBÜ'lerin yoksul çocuklarının dişlerindeki çürüklerden fazladır. Temel besin maddelerinin karneyle verildiği ve şekerli besin maddelerinin üretilemediği 2. Dünya Savaşı yıllarında İngiltere'de çocukların çürük diş oranlarında büyük azalma olduğu gözlenmiştir.

1.5-2 milyon yıl önceki Paleolitik Devir insanına ait taşılların ağızlarında % 1 oranında çürük diş görülmüştür. Çürüme oranı "uygarlık"la birlikte günümüze yaklaştıkça artmaktadır. "Fransa ve Belçika'da incelenen Taş ve Demir Devri'ne ait 12000 dişin %8'inin çürük olduğu görülmüştür. Ortaçağ'da, ölümden önce dişlerin dörtte birinin dökülduğü, geri kalanların % 18'inin de çürük olduğu açıklanmıştır." (19)

Günümüz İngiltere'sinde ise "beş yaşındaki çocukların % 84'ünün en az bir çürük dişi vardır. On üç yaş ele alındığında, dişlerin üçte birinin bozuk olduğu görülür. İngiltere'de yılda 5.000'e yakın yirmi yaşından küçük genç takma diş kullanmakta... her yıl sadece beş ile on yedi yaşları arasındaki okul çocuklarının 9.500.000 dişi doldurulmakta ve 1.500.000 kalıcı dişi çekilmektedir... Amerika Sağlık Bakanlığı'na göre Amerikalı çocukların % 97'sinin dişlerinde çürükler vardır. Liseye geldiklerinde 11 tane dişleri ya çürüktür, ya da çekilmiştir. (19)

Toprağın altında milyonlarca yıl kalabilen dişlerin, insanın ağzında ve o sağken çürüyüp dökülmesi, kapitalizmin insana armağanı "tüketim uygarlığı"nın sonucudur.

Otomobil ve Taşımacılık/
Büyük Sömürü Alanı

Kapitalizmin insan ve doğayı en fazla sömürdüğü alanlardan biri de özel araba savurganlığıdır. Otomobilin icadı kapitalist sömürüyü doruğa çıkarmıştır. 1990 yılında %80'i Amerika, Avrupa ve Japonya'da olmak üzere dünyada yaklaşık 450 milyon* taşıt bulunmaktadır. ABD ve Kanada'da 1,5 kişiye 1 (1970'de bu oran 2 kişiye 1 idi), Fransa ve Almanya'da 2 kişiye 1 ve Japonya'da 2.2 kişiye 1 araba düşmektedir. 1999 verilerine göre Avrupa'da nüfusun % 73'ünün ise en az 1 arabası vardır.

Emperyalizmin bir numaralı devi (kuruluşu 1908) General Motors, ABD'de üretilen tüm motorlu taşıtların yarısını üretmektedir. "Yıllık satış kazancı 133 milyar dolar, Tanzanya, Etiyopya, Nepal, Bangladeş, Zaire, Uganda, Nijerya, Kenya ve Pakistan'ın tpolam GSMH'sinden fazladır. Yani General Motors tek başına, söz konusu ülkelerde yaşayan 500 milyon insanda çok daha fazla para kazanmaktadır. En büyük 10 şirket, 100 küçük ülkeden daha çok ciro yapıyor. Shell ve Exxon petrol şirketlerinin dünya cirosunu geçebilen ülke sayısı 27'dir." (21) 1903'te kurulan Ford ise daha 1919'da yılda bir milyon otomobil üretiyordu.

Özel otomobil sayısının çokluğuyla övünen Batılı ülkelerde yoğun kent içi trafiğinin akış hızı, trafik ışıklarındaki beklemeler de hesaplandığında oldukçü düşüktür. "19. yüzyılın başında kent merkezlerinde iki atlı arabayla saatte yirmi kilometre hız yapabiliyorduk. Bugün de altımızdaki yüzlerce beygirlik otomobillerle yoğun kent trafiğinde saatte ancak yirmi kilometre hız yapabiliyoruz." (22) Claude Julien'in verilerine göre "Paris'te otobüsler 1952'de saatte ortalama 14 km. hızla yol alıyordu. 1970'te ise yalnızca 8 km. işe gidiş dönüş saatlerinde Marsllya'da ortalama hız saatte 5 km., Lyon ve Strasbourg'da ise bundan da düşüktür." (23) 1980'li yılların New York'unun Manhattan bölgesinde trafiğin akış hızı, yaya yürüyen ortalama bir insanın yürüyüş hızına eşittir. Çünkü bu dev kentte trafiğe kayıtlı bir milyondan fazla araç vardır. Bu sayının bugün ikiye katlandığı söylenebilir. Trafik kazalarında ise ABD'de yılda ortalama 50.000, İngiltere'de 7.000, ülkemizde 6.000-7.000 (100.000'de yaralı) arasında insan yaşamını yitirmektedir.

Tüm petrolün % 56'sının otomobillerde tüketildiği, hava kirliliğinin % 60'ının, kent gürültüsünün % 85'inin yine otomobillerden geldiği ABD'de, ülke topraklarının % 1'ini kapladığı bildirilen geniş otoyolları, yalnızca otomobil kullanmak için yola çıkmış hız tutkunları, ya da bulunduğu yerden yüzlerce kilometre uzağa amaçsız gidip gelen milyonlarca Amerikalı doldurmaktadır. 1970'li yıllarda Avrupa'da kişi başı-

1990 yılına dayanan yukarıdaki verilerin, ülke nüfusları ve araba oranlarıyla kıyaslandığında düşük tutulduğu görülür. 10 yıllık artış da eklendiğinde 21. yüzyılın başında bu sayının 1 milyara tırmanacağı söylenebilir.

na yılda 500 kg. petrol tüketilirken, ABD de bu miktar 2500 kilogramı bulmaktaydı. Amerikalılar gidecekleri her yere kamyon gibi güçlü ve büyük arabalarıyla tek başlarına gitmektedirler. "Bir defasında büyük bir gaf yaparak New York'tan arabasıyla California'ya gidecek bir tanıdığa beni de götürmesini rica etmiştim. Odada bulunan tüm Amerikalıların gözleri faltaşı gibi açılmıştı... Odada bulunanlar yıllarca bana takılıp durdular." (24)

Bu pahalı "zevk", insanlığa oldukça pahalıya mal olurken doğanın sınırlı kaynaklarını da tüketmekte, dünyamızı ise yaşanmaz ölçüde kirletmektedir. Otomobil öncesi tüm dünyada "1870'de 500 bin ton çelik dökülürken, 1900'de 28 milyon ton çelik dökülüyordu, yani 56 kat fazla." (25) 1946'da 112 mt'ye (milyon ton) çıkmış olan çelik üretimi 1959'da 300 mt, 1968'de 500 mt, 1970'de 600 mt, 1980'de ise 770 mt olmuştur. Demir üretimi ise 1937'de 98 mt, 1946'da 76 mt, 1950'de 93 mt, 1980'de 477 mt ve 1990'da 1 milyar tondur (Büyük Larousse). Petrol üretimi 1870'de 800 bin ton iken 1900'de 25 kat artarak 20 milyon tona çıkmış (25), 1929'da 205 mt, 1938'de 282 mt (Meydan Larousse), 1978'de 3.094 milyar ton ve 1991'de 3.151 milyar ton olmuştur. 1992'deki hesaplamalara göre tüm dünyadaki petrol rezervleri ise yalnızca 135 milyar tondur (Büyuk Larousse).

Tüm insanlığın olan doğal kaynaklarımız, emperyalist/kapitalist patronların çıkarları uğruna hızla yok edilmektedir. Çok yakın bir gelecekte insan aydınlanma ya da ısınma için bile enerji kyanağı bulamayacaktır.

Dış Borç Bir Gereksinme Değil Bir Dayatmadır

Yolcu ya da yük taşımacılığı, doğayı daha az kirletip doğal kaynakları daha az tüketerek ve trafik kazalarını da ortadan kaldırarak, üstelik çok daha ucuza yapılabilecekken, kapitalizm ve uluslararası emperyalizm, insanlığa elli kat yüz kat daha pahalısını ve zararlısını dayatmaktadır. Ülkemizde yolcu/yük taşımacılığı, hiç dış borçlanmaya gidilmeksizin yüzde yüze yakın yerli olanaklara dayalı trenle yapılabilecekken karayolu ve kamyon taşımacılığı dayatılmıştır. Bir yük treniyle gidebilecek yük elli/yüz arasında kamyonla taşınmakta, iki otobüsün taşıyacağı yolcu yüz özel otomobille gitmektedir. Ülkemizde, Avrupa ülkelerindeki toplam kamyon sayısı denli kayon vardır. Bize karayolu taşımacılığı dayatanlar, kendileri yük taşımacılığını büyük oranda tren ya da deniz yoluyla yapmaktadırlar. GBÜ'lerin emperyalist ülkelere olan ve günden güne büyüyen dış borçlarının kaynağı bu taşımacılık anlayışı, otomobil ve petrol savurganlığıdır.GBÜ'lerde gelecek kuşakların emeğinin ürününü bile ipotek altına alan dış borçlanma, toplumun gerçek gereksinmelerinden doğan borçlanma değil, yapay (sahte) gereksinmelerinden doğan, bize "dayatılan" borçlanmadır.

Dünyadaki tüm varsıllıklar (zenginlikler) belli ellerde toplanırken, "büyük insanlık" günden güne yoksullaşmaktadır. Yapılan araştırmalar "dünyanın en zengin 358 kişisinin sahip olduğu servetin, dünya nüfusunun % 45'ini oluşturan 2.5 milyar yoksulun servetine eşit hale geldiğini ortaya koydu... Dünyanın en yoksul kesimini oluşturan % 20'lik dilimin toplam gelir içindeki payının, 30 yıllık süre içinde % 2.3'den % 1.4'e gerilediğini ve en zengin % 20'nin payının yine aynı dönemde % 70'den % 85'e yükseldiğini" (26) göstermektedir.

Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) Direktörü James Grant'a göre "her gün 35 bin çocuk mainüstrisyon (kötü beslenme) ve hastalıklar yüzünden" (27) ölmektedir. UNICEF'in Dünya Çocuklarının Durumu 1993 raporuna göre dünyada her yıl 13 milyon çocuk ölümünün % 60'ına zatürre, ishal ve kızamık gibi sağaltılabilir hastalıklar neden olmaktadır. Yine aynı raporda "10 milyon çocuğu körlük ve ölümle tehdit eden A vitamini eksikliğinin, çocuk başına yılda10 sentlik bir maliyet karşılığında giderilebileceği... zihinsel geriliğin tek başına en önemli nedeni durumundaki iyot yetersizliğinin de 100 miyon dolarlık harcama ile yok edilebileceği... 100 milyon doların iki adet savaş uçağının maliyetinden daha az olduğu" (27) belirtilmektedir.

Önce Ulusal Çıkarlara Dayalı Politika

"Kapitalizme ve bizi yutmak isteyen emperyalizme karşı" kazanılan Kurtuluş Savaşımızın önderi ve devrimci Mustafa Kemal'in en önemli sözlerinin başında "bağımsızlık benim karakterimdir" sözü gelmektedir. Eğer günümüzde, sanayi ürünlerimizden başka, ürettiğimiz buğdayın fazlasını aç ülkelere dünya fiyatlarının bile altında satmamıza "izin" verilmiyor ve ürünlerimizi çürümeye terkediyorsa, aldığımız kredileri ülkemizin gerçek çıkarları doğrultusunda değil de emperyalist tekellerin çıkarları doğrultusunda kullanmak zorunda kalıyorsak, alınan krediler bu nedenle ülkeyi kurtuluşa değil borç batağına sürüklüyorsa, zarar "ettirilen" KİT'ler gerekçe gösterilerek kâr eden devlet kuruluşları piyasanın "yamyamlarına" yedirilmek isteniyorsa, ülkemiz, emperyalizme bağımlılığın da ötesinde, Osmanlı'nın kapitülasyonlarından daha ağır olan uluslararası "tahkim" kararlarının altına sokuluyorsa; cumhuriyetimizin kurucusu Mustafa Kemal'in yukarıdaki sözünü ulus olarak yeniden anımsamamız gerekmektedir.

Değerli ekonomist ve toplumbilimci Aslan Başer Kafaoğlu "kapitalizm bitmiştir" (28) demektedir. İnsanların çalışarak ambarları, vitrinleri her türlü malla en çok doldurdukları anda aç ve açıkta kaldıkları kapitalizm gerçekten bitmiştir. Yalnızca bu korkunç çelişki bile tek başına kapitalizmi insanlık önünde mahkum etmeye yeter Ülkenin bir bölümü yandığında, yıkıldığında, toplumu bir salgın hastalık sardığında bir bölmü insan ellerini ovuşturuyorsa ve bu felaketler onlara çıkar sağlıyorsa kapitalizm bitmiş demektir. Bilimsel, teknik, tıbbi tüm gelişmelere karşın Batı ülkelerinde "1900 yılında kan ser, bütün ölüm nedenlerının % 4'unü, 65 yıl sonra ise % 19.6'sini meydana getirmiş, kalp hastalıkları % 12.8'den % 20.7'ye çıkmış ve merkez sinir sistemini etkileyen damar sakatlıklarının yol açtığı inme de % 7'den % 14.2'ye" (19) yükselmişse, kapitalizm bitmiş demektır. İnsanın insanı somürüsü, tarihin çöplüğüne atılmalıdır.

Caddelerinde yalnızca toplu taşıma araçlarının dolaştığı, böylece trafik yoğunluğunun ve kazalarının sıfıra doğru indiği, hava kirliliğinin, gürültünün, yakıt savurganlığının dış borç sorununun ortadan kalktığı, buna karşın herkesi, gideceği yere daha çabuk ulaştığı, işsizliğin, açlığın olmadığı, depreme dayanıklı evlerde korkusuzca uyunabildiği, insanları mutlu bir İstanbul, bir Ankara, İzmir, Bursa düşü, bir ülke, bir Türkiye, bir dünya düşü kuralım. Güzelliklere çirkin düşlerle ulaşılmaz. Önce düşlerimizi arındıralım, güzelleştirelim ki, kuracağımız dünya güzel olsun.

KARAMSAR SOMUTLAMA

Avcı
öper silahını

bir çırpınıştır geriye kalan
yaralı kuşun göğsünde

Ve başlar senfonisi umudun
ılık ılık damlarken boşluğa
gözlerimizden sızan kan

Sen unutulmuş bir destansın ey aşk
bir avuç mavisin
siyaha bulaşmış

adını andıkça
ürperiyor su
ürperiyor yaprak

Koparırcasına dişliyoruz artık senin
kanatlarını.

Soner PARLA

1. Doç. Dr. Mikdat Kadıoğlu, *Ozon ve İklim Değişıklığının Türkıye'ye Olası Etkıleri*, Bilim ve Ütopya Sayı.42 Aralık 1997

2 Mine Kışlalığoğlu, Fikret Berkes, *Çevre ve Ekoloji*, Remzi K. 3.B.1990.

3. Ünal Erdoğan, *Enerji Politikamızın Temel Ilkeleri Ne Olmalıdır?*, Bilim ve Ütopya Sayı.12, Haziran 1995.

4. Cumhuriyet, 17 Ekim 1998.

5. Cumhuriyet, 5 Kasım 1998.

6. Bertolt Brecht, *Faşizm Üzerine Yazılar*, Çev. Ali Sait, Ortam Yy.

7 Dr. Laurence J. Peter. *Peter'in Reçeteleri*, Çev. Melih Ölçer, Bilgi Yy. 1.B. Ekim 1984.

8. Bertolt Brechl, *Me-Ti Tarihte Diyalektik*, Çev. Ahmet Cemal, Günebakan Yy., 1977

9. Vance Packard, *Zorba Devlet Amerika*, Çev. Esat Nermi, Koza Yayınları, Ocak 1977

10. Türkçe Sözlük-TDK Yayınları 5.B. 1969.

11. Gündüz Vassaf, *Cehenneme Övgü/Gündelik Hayatta Totalitarizm*, Çev, Ömer Madra, Zehra Gençosman, Ayrıntı Yy, 2.B. Kasım 1992.

12. Upton Sinclair, *Şikago Mezbahaları*, Çev. Belma Özdemir, Yalçın Yy.

13. Karl Marx, Friednch Engels, *Din Üzerine*, Çev Kaya Güvenç, Sol Yy 2.B. Nisan 1976

14. M. Tanju Akad, *Emperyalizmin Petrol Politikası ve Türkiye*, Tüm İktisatçılar birliği Yy. 2.B. 1975.

15. Bozkurt Güvenç, *İnsan ve Kültür*, Remzi Kitabevi.

16. Milliyet, 30.9.1980.

17 Andre Gorz, *Cennetin Yolları/Yaşanan Ekonomik Buhran Üzerine Tezler*, Çev.Turhan Ilgaz, Afa Yy. Ekim k1985.

18. Rene Dumont. *Dünya Nereye Gidiyor?* Çev. Müntekim Ökmen, Varlık Yy. Kasım 1974.

19. Anthony Smith, *İnsan Yapısı ve Yaşamı*, Çev. Erzen Onur, Nida Tektaş, Remzi Kitabevi, Nisan 1972.

20. Cumhuriyet, 8 Eylül 1998.

21. Dr. Şevket Sayılgan (iktisatçı) Cumhuriyet, 11 Eylül 1998.

22. Sinan Vargı, *Tüketim Toplumunun Aynasıdır Otomobiller*, Bilim ve Ütopya, Sayı.39, Eylül 1997.

23. Clauda Julien, *Demokrasilerin İntiharı/Eşitlik Kardeşlik Özgürlük*, Çev. Mehmet A.Kayabal, Milliyet Yy. Ağustos 1974.

24. Buket Uzuner, *Bir Siyah Saçlı Kadının Gezi Notları*, Gür Yy. 3.B. Ağustos 1993.

25. Kapitalist Toplum-Haz:7 Sovyet toplumbilimci, Çev.Sevim Belli, Sol Yy. Eylül 1976.

26. Cumhuriyet, 29 Mart 1998 Türk Harb-İş Sendikasının verileri.

27 Ahmet Oktay, *Çocuklar Ölmesin*, Milliyet, 22 Aralık 1992.

28. Aslan Başer Kafaoğlu,V Özgürlük 1 Ekım 1998 Sayı 12

YENİ BİR DÜNYA GÖRÜŞÜ OLUŞTURMA

Egemen İdeolojiye Karşı Bir Ahlak Felsefesi

Barış KORKMAZ

İnsan, tarih boyunca gelişen ve zenginleşen bilinçliliği ile doğa karşısındaki eksiklik ve güçsüzlüklerinin* giderek daha fazla farkına varmaktadır. Bu durum, doğa-insan çelişkisinin sonlanacağı, doğanın insanallaştırılması (ve insanın tekrar doğallaşması) sürecinin temel bir özelliğidir. Sözü edilen eksiklikler tüm insanlar için geçerli olabildiği gibi (örneğin AIDS virüsüne karşı bağışıklık geliştirememe veya araç yardımı olmaksızın uçamama), bazı bireylere özgü (örneğin resim yapmada veya sportif etkinliklerde beceriksizlik) olabilir.

Genetik bilimi, insanların pek çoğunda belirgin bir hastalığa yol açmayan ama anlamı tam olarak bilinemeyen genetik kusurların varlığına işaret etmektedir. Ayrıca sağlıklı görünen insanlarda bile ancak belli durumlarda (yaşam daha karmaşık ve zor hale geldiğinde) açığa çıkan, kendini zihinsel gelişim düzeyinde gösteren zayıflıklar olabilir. Bunun dışında beyin hasarı olan çocuklarda ortaya çıkabilecek sorunların bir kısmı, beyinin önemli biyolojik uyum tekniklerinden olan nöral plastisite ile ortadan kaldırılır veya oluşan hasar, diğer bölgelerin ve sağlam hücrelerin desteği ile onarılır. Hastalık oluşturmayan ama daha sonra yaşamda kişinin zayıf yanları olarak beliren bir kısım eksiklik ise toplumsal ürünler (eğitim, bilgi, teknoloji) aracılığı ile düzeltilir ya da telafi edilmeye çalışılır. Örneğin yazısı çok okunaksız olan biri daktilo veya bilgisayar yardımı ile yazdığı bir metni başkaları için okunaklı hale getirebilir. Teknoloji ile uzun mesafeler aşılır, haberler hızla iletilir vb. Aslında telafi mekanizmalarının gelişimine en popüler örnek özürlü kişilerde görülen özelliklerdir. Örneğin gözleri görmeyen biri müzikte yetkinleşir ya da dokunma yetisi olağanüstü duyarlı hale gelir veya başlangıçta konuşma zorluğu olan biri bu zorunluğunun üstüne giderek hatipliği seçebilir. Tüm bunlar bize eksiklik/mükemmelleşme, bozulma / telafi etme, sağlık/hastalık süreçlerinin birada olduğunu göstermektedir.

Bu bilgilerin ışığı altında, yaşam, hem sağlıklı hem de özürlü insanlar için toplumsal teknoloji ve kültür aracılığı ile eksikliklerin giderilerek yeniden yapılanması ve geri dönüşsüz kurgulanması sürecidir. Öz-gerçekleştirim, ya da kendini gerçekleştirme, içinde yaşanan çevre koşulları gözününde bulundurulduğunda bireyin sahip olduğu tüm yeteneklerin ve gizilgüçlerin gerçekleştirilmesi olduğu kadar gelişmiş, güçlü yanları aracılığı ile zayıf yanlarını aşmasıdır; bu nedenle yaşam boyu sürecek bir süreçtir. Bu süreci olanaklı kılan, toplumsal yaşayış ve toplumsal üretime katılıştır. Bu sürecin engellenmesi veya bozulması insanlarda sıklıkla psikiyatrik bir bozukluk olarak açığa çıkan nörotik belirtilerin gelişimini kolaylaştırır.

İlkeler

1. Yaşamöyküsünü eleştirel süzgeçten geçirmek

Yaşamöyküsü, anı ve gelecek için değerli ipuçları sunar ama ilerlemeyi ve değişmeyi önleyecek tarzda anı ve geleceği ipotek altına almamalıdır. Tutarlılık ve güvenilirlik, ruhsal ve zihinsel yapıya işlemiş olanla, yeni dünya görüşü arasında sürekli oluşturulan sentezle doğar ve bu sentezin yönünü sıklıkla temel bir duygu belirler. Bu duygu, herkesde varolan neyin doğru neyin yanlış neyin kötü neyin iyi olduğuna dair nihai karar sağlayan sarsılmaz ve pek değişmez bir duygudur. Bu duygu, o kişiye biyografisi boyunca en iyi hizmet etmiş ve en vazgeçilmez duygusudur. Bu duygu seçilmez, bilinçli bir şekilde bilinmese de kendini bireyin tüm eylemlerinde belli eder; ve bu duygu, egemen ideolojinin bireyde en sıkı denetime aldığı duygudur.

* Eksiklikle ya da güçsüzlükle kastedilen giderek artan ve inceliklı hale gelen isteklerine oranla insanın bedensel ve zihinsel olarak yapabileceklerinin sınırlılığıdır.

Çoğu kişi için olgunlaşma gençlik döneminde başlar ve bunun anlamı kendilik bilincinin gelişmesi ve insana özgü türsel-toplumsal bilincin yakalanmasıdır. Böyle biri için özyaşam öyküsünün (geçmiş) gücü, genetik yapıda var olanın, küçük yaşta aile ve çevrenin etkileriyle yaşam olayları içinde yoğrulup bireyin bilincine dayanması ile hissedilir. Bu ise, insanın olgunlaştığını hissettiği anda, tüm varlığına işlemiş olanla yaşamak zorunda olduğunu kavraması ve kendini aşmak istiyorsa geçmişi ile sürekli hesaplaşmak zorunda kalacağını anlaması demektir. İşin tuhaf tarafı hiç kimse, üzerinde derin ve kalıcı etkiler bırakan bebeklik ve çocukluğunun ve bunların içine geliştiği tarihsel koşulların tam bilincine hiç bir zaman varamaz. Psikanalitik tekniğin irdeleyici gücü, eğer tutarsız ve temelden yoksun kuramı bir yana bırakılırsa, bu olguya dayanır.

Özyaşam öyküsünü eleştirel olarak görmek ve geçmişin geriletici ve tutucu etkisine karşı savaşmanın ilkeleri:

I. Kendine önem vermeyle savaşmak

Bu, kendini değerlendirme yetisini geliştirme ve mutlak bilginin olanaksızlığını hissetmeyle olanaklıdır. Bu savaşım *bilgiye, sanata, okumaya karşı ilgi, sorgulayıcılık, anlama yetisi, gerçeklik duygusu ile yapılır.*

Bu savaşımın bazı alt ögeleri vardır:

a. Nihai olarak bireyin ve psikolojisinin toplumsal bir ürün olduğunu bilmek.

Modern bilimin gösterdiği gibi kendi başına hiç bir şey varolmaz; evren, sürekli etkileşim ve dönüşüm halindeki parçacıklardan oluşur. Toplumsal tarih de bu sürecin içinde özgün ve üstün nitelikleri ile bir parçadır. Tek bir bireyin psikolojisi soyutlamadır ve gönüllü olarak (yani zorunlu olmadan) biraraya gelmiş insan topluluğu varsayımına ve yanılsamasına dayanır. Bu yanılsamanın kökeni insanın bilinç düzeyinin tarihsel olarak gelişmişliğidir (aynı zamanda tam olarak gelişmemişliğidir). *İnsani değerlerin çoğu, yani ben-merkezci olmama, acıma, duyarlılık, dostluk, arkadaşlık duygusu, verici olma, alçakgönüllülük, insan arayışı, sevme yetisi, dürüstlük, doğruculuk, özgecilik, özveri, yardımseverlik, grup çalışmasına ilgi, paylaşımcılık, emeğe saygı bu ilke ile ilişkilidir.*

b) Sorumluluk almayı bilmek

Bu ilke dıştan empoze edilen bir zorunluluk değil, insanın varoluşunun toplumsal yaşayış içinde olanaklı olduğunu içeren bir kavrayışın sonucu olursa etkili olur. Bu şekilde *toplumsal yaşayışı tanıma-işbirliğinin önemini kavrama-yaşam ve çalışma disiplini gibi insani değerler kalıcı olabilir.*

II Ölümü danışman olarak kullanmak

Bu, geçicilığı hissetmek, zamanın kalmadığını bilmektir. *Kadir bilirlik, vefa duygusu bu ilke ile ilişkilidir Böylece,* yaşam öyküsü arınmış insan, içsel söyleşiyi (kendiyle uğraşmayı) keser. Ortak duygu dünyasına giden yol açılmış olur. Bu, birey için SANATIN DOĞUŞU anlamına gelir.

III. Zaafının izini sürmek

a) Bunun için geçmişini değerlendirme tekniğini geliştirmek gerekir.

İlk aşama, yaşamımızdaki tüm olayları incelemeye açık bir biçimde kısaca gözden geçirme; 2. aşama, ayrıntılı anımsayış; 3.aşama, unutmanın gücü yani kişinin kendi bütünlüğünü yeniden kazanacak şekilde unutmaktan oluşur.

b) İnsanın tarihsel sürekliliğini yakalaması, biyografisinin bilincine ve sorumluluğuna sahip olması gerekir. Bu süreklilik, niceliktir. Kesintili olan, niteliktir. Niteliğin özne-nesne ilişkisinin ürünü olarak doğması şu anlama gelir. Bir portakalın maddi varlığı benden bağımsızdır ama fiziksel olarak var olan niteliklerinden bir kısmı algı sistemimin özelliklerinden ötürü seçilir ve türünün diğer üyelerinde de genel olarak paylaşılan ortak bir algı dünyasında turuncu kabuklu, yuvarlak, kendine özgü koku ve tadı olan bir meyve belirir. Süreçlerde bir önceki nitelikte ayrıntı olan bir sonrakinde esas olur ve bu her gelişimin esasıdır, bu nedenle süreci anlamak için süregen çelişkileri ve oluştuğu köklerini tanımak gerekir.

2. Nesneleri ve olayları olduğundan farklı görmek

Nesnelerin ve olayların tüm karmaşık biçimlerini aşıp içeriklerini görmenin sırrı görüntülerin salt sınır ve temas çizgileri haline geldiği ana kadar dikkati yoğunlaştırmak ve içeriklere ulaşmaktır. Bunun için:

Dayatılan bir durumu dayatılma hissini yakalayarak ve olumsuzlayarak aşmak (kendini ısrarla hissettireni kendını olumsuzlayan mantıkla yakalamak)- en aykırı olanı düşünmek.

Süreçlerdeki ve gelişımdeki karşıtlığın birliğini ve çelişkisini yakalamak.

- Beklenmediği aramak; doğan yeniyi hissetmeye ve yakalamaya hazır olmak.

Algılama ile duygu arasındaki ilişkiyi yaşamak; yeterli duygu algıyı keskinleştirir, az ya da çok duygu algıyı bozar. Algılanacaklar sınırsız ve ölçüsüzdür. Duygularımız, kendimiz açısından olaylara ve nesnelere nasıl bakacağımızı belirler; örneğin bir şeyi ne denli çok seversek, algımızın sınırları o denli güçlü olur, kendi egomuzun olaya katılımı, o olayın bizim için duygusal anlamını ifade eder.

Algılama ile duygu arasındaki sağlıklı bir ilişkiyi

geliştirmenin tekniği, nereye, nasıl ve neye bakacağını bilerek gelişir. **"Nereye",** bakış yönünü ifade eder, zihnini tam önündeki yöne doğru çevirmek demektir. **"Nasıl",** bakışın yorumlanma yönünü ifade eder. Dnüya görüşünün temel özelliği, özetidir; bu yönün aşırı kullanılması, zayıflaması ve kötüleşmesine yol açabilir. Okyanusta kaybolmuş bir teknede bir gemi silüeti gören insanların hepsinin ısrarla bir gemi gördüğünden söz etmesi o sırada önemli olabilecek bir ayrıntının kaçırılmasına neden olabilir. **"Neye",** bakmasını bilmek, gereksiz olanı ayıklamak demektir. İlgili olanı algılama alanına sokacak tekniği bulmak ve kullanmak demektir. Nedensellik zincirini gelişim ve karşılıklı etkileşim bağlamında ele almaktır.

3. Kendini zayıflatmaktan kaçınmak

Baskı altında tutan çevrenin dışında kalmak, hayal gücünü istediği zaman uyarabilmek, sabır göstermek ve acele etmemektir. *Tasalanmamak, nesnel veri olmadan hislerinin akışına izin vermektir.* Bu aynı zamanda, her şeye her zaman çok ciddi yaklaşmamak demektir, çünkü zamanla her şey önemini yitirir/önem, an ve bağlamla ilişkilidir; tarih sürekli değişim içindedir. Kendini tutamayıp herkese her bir şeyi açıklamaktan kaçınmak gerekir, zaten bu açıklamalar çoğu kez bir anlam ifade etmez. (Açıklamalar, zaman içinde gelişen eylem ve sonuçlarla ilişkili olarak, diğer açıklama ve kabul edilen varsayımlarla anlam kazanır) Eylemlerini açıklamak gerekirmişcesine davranmamak, onay aramamak ve kendini beğenmişlikten kaçınmak gerekir, çünkü bunların hepsi özgünlüğü yokeder. Alışılmadık olaylarda hiçbir şey olmamış gibi davranmak, hiçbir şeye inanmamak, her şeyi görece değeriyle kabullenmek, kaygıyı dağıtacak şekilde denetimli davranmak, başkalarının olumsuz, işbirliğimi bozucu davranışlarını önler; çünkü HERŞEY DEĞİŞİR.

Hiç bir şeyin suçluluk duygusu, aşağılık duygusu, kaygı ve öfke duygusu altında etki altına almasına izin vermemelidir. Çünkü bu 3 duygu tek başına ve güçlü halleriyle hiç bir olumlu eyleme yol açamazlar. *Özgürlük tutkusu, aşağılanmaya direnme, cesaret, başkaldırıcılık duygusu bu ilke ile ilişkilidir.*

4. Takıntıdan kurtulmak

Nesnelere ve fikirlere sımsıkı sarılma arzusundan (bu, mülkiyet arzusunu da içerir) kurtulmak anlamına gelir. Takıntıdan kurtulmak gerekir çünkü takıntı, yaratıcılığı ve düşünce akışını bozar.

5. Kusursuzluğu aramak

Neyle uğraşırsan uğraş en iyisini yapmak anlamına gelir. Bu çaba mükemmeliyetçilik değil estetik bir kaygının, güzelliği arayışın sonucudur. Kusursuzluğu aramak, tüm risk ve tehlikelerine karşın kişinin kendi varoluşunu ve varlığını merak duygusunun itici gücüyle uygulamasıdır. Kusursuzluğu elden bırakmak, yokedilmeye aday olmak demektir.

Öğrenilen her şeyi titizlikle uygulamak; gücü gereksiz yere harcamamak için dikkatli ve mantıklı davranmak bu ilkenin içindedir. *İşini iyi yapmak bu ilke ile ilişkilidir.*

6. İsteğin tatmin edilmediği durumda gerginlikten doğan, öfke ve kendine acımadan kaçınmak

Öfke, doğru düşünmeyi bozar ve yanlış eyleme neden olur. Kendine acıma, eylemsizliğe neden olur.

7. Yaşamın sıradanlığını kırmak yani anlamak ve eylem yapmak

Ne yapacağının önceden kestirilemez olması, içinden gelen eylemin sesini tanıma bu ilkenin hayata geçirilmesini sağlar; çünkü her şey sürekli değişim halindedir. (Değişmeyen, isteklerimizin hâlâ tatmin edilemeyişi olabilir ya da daha hızlı değişen dünyada görece yavaş değişen bir şey -içgüdü- olabilir)

Yaşamın sıradanlığını kırmak, anlamak ve eylem yapmaktır. Anlamak, sıra dışı dünyaya düzen getirmektir. Anlamanın tekniğinin başlıca ilkeleri şunlardır·

- Herşeyin nedeni vardır.
- Zıtların birliği ve çelişkisi ve bu çelişkinin gelişimi sağlaması.

Birinci aşama dikkat ve yeniyi algılamak; *ikinci aşama* içimizde yeniye karşı doğan tepkiyi anlamak; *üçüncü aşama* eyleme geçerek yeniden kurmak (tez-antitez ve sentez) şeklindedir.

Anlamanın özü: **Herşey, BİRDİR. Bir, HERŞEYDİR.** Yaşadığı anın derinliklerine dalmaktır. Bu ilkenin anlamı herşeyin biraradalığı, herşeyin ilişkili olması, herşeyin temelde madde ve ilişkilerinden ibaret olmasıdır. Herşey birde ifadesini, bir herşeyde ifadesini bulur. Yeter ki nereye nasıl bakacağını bilmek gerekir; bunun için tarihsel bilgi birikimi yanısıra algılamayı sağlayan teknoloinin ve algıladığını yorumlamayı sağlayan kuramın gelişmiş olması gerekir.

Doğa sevgisi, yaşamın sıradanlığını kırma ile yakından ilişkilidir. İnsana aşkın olan doğadır; anlamanın ve eylemin tüm öncülleri doğada vardır. Sıkıntı ve mücadelelerin yoğun olduğu bir toplumda, yaşamın sıradanlığını kırmak için en zengin kaynak doğadır.

8. Tüketilememe anlamında ulaşılamaz olmak

Ulaşılamaz olmak, kendini ve başkalarını tüketmekten ölçünmeli olarak kaçınmaktır ve sevgi budur. Sevgiye dayalı kurulup da sonra en tüketici olan ilişkiler karşıt cinsler arasında yaşanır. Halbuki aşk, yükselmek ve yükselmeye yardım etmektir. Bir anlamda tüketilemeyecek ölçüde değer ve keyif üretmektir. Çevrendeki dünyayla temasında tutumlu olmak demektir; sevdiğinin kendisini senin karşında tüketmesine izin vermeme, başkasını tüketmeme de bunun parçasıdır.

9. Uyanık olmak

Canlı olmak, bedenini kontrol etmek ve bedeniyle barış içinde olmak demektir. İstekleri tüm yalınlık, farklılık, oluşum öncesi ve sonrası ile ve diğer istekler ve kendi kişiliğinin bütünüyle ilişki halinde hissederek yaşamaktır. Çünkü eylemin özü duygu tonudur ve bu da istektir. Uyanık olmak, ortamdaki tüm değişmelerin farkedilmesi, yanı etkileşebilen varlık olma ve şansını kullanmak üzere tetikte durmak demektir. Kendi niyetinin gücünü tanımak ve çevrendeki her şeyin niyetini bilmek uyanık olmanın nihai amacıdır.

10. Yanlışı farkedip geri dönmek

Yanlış çoğu kez kendini belli eder, kulak vermek yeterlidir. Üzerinde çalışılan soruna ilişkin oluşan çözüm modelinde iç tutarlılık yoksa, yani yaşanan olayın bütünü bir "geştalt" oluşturmuyorsa insanın kendinden kuşkulanması ve geri dönüş için tedbir alması gerekir. İnsan gerçekten yeni amaçlar oluşturduğunu, yeni ruh hali ile doğrulayabilir.

11. Zihin berraklığını aşmak

Aksi takdirde yeni bir şey öğrenilemez. Zihin berraklığı sürekli değişen gerçeklik karşısında bir yanılsamadır, çünkü o, bir geçmiştir ve anlık bir durumdur. Berraklığı aşmanın yolu işlevi bittiği anda onu reddetmektir. Yüksek bilinç düzeyi, zihinsel berraklığa ulaşıldıktan az sonraki andır ve bu anda kişisel etkileşim kıyaslanamaz ölçüde zenginleşir.

12. Öğrenebileceklerinin sınırlılığını kendi özelinde hissetmek

Yanlış zorlamamalar yapmamak gerekir. Değişik denemelerde zorlanma duygusunu tekrar tekrar yaşadığını hissetmek nerede duracağını bilmek açısından ipucu olabilir.

13. Kendi sınırları ötesine geçmek

İnsan özü, başkalarıyla ilişkide açığa çıkar ve bu öze ulaşmanın tek yolu kendi sınırlarını aşmaktır. Bunun için, ancak duragan kendini reddetmek ve seçilmiş insan ilişkilerini geliştirerek ortak bilinç durumlarının sınırlarına ulaşmak gerekir. Bir dostun sağladığı en önemli andır. Dost insanı kendi dışına çıkarıp ona güç verir. Dost ile ilişkilerin tutarlılığı doğal karşıtlıkların aşılması ile olanaklıdır. Bu noktada mizah duygusunun önemli rolü vardır. Mizah duygusu, insanın kendini aşmasının bir aracı olur.

14. Çevredeki insanların gerçek değerini iyi bilmek ve hep eşit davranmak

Herkesin sınırları ve zaafları vardır. Bu sınırları iyi tanımak gerekir ama başkasını değerlendirirken katı yargılardan kaçınmamak gerekir. İnsanı insan olarak görme ve davranma ile bu iç yargı birbirine karıştırılmamalıdır. İç yargı, insanın kendi iç düzeninin ve kendinle ilişkinin içe dönük ifadesidir. *Adalet, hak duygusu bu ilke ile ilişkilidir.*

15. Eylemlerinin niteliğine özen göstermek

Mutluluğun temelidir. Yaşam bir sanat eseridir ve eylemle kurulur. Eylemlerini başkalarının perspektifinden görme becerisi, özen için veri oluşturur. Zamanının olmadığı kesin bilgisiyle hareket etmek gerekir çünkü çekingenlik için zaman yoktur. Zamanı iyi değerlendirmek gerekir, bir anın bile değeri vardır ve yaşam için verilen savaşta, bazen bir saniye sonsuzluktur. Eylem planı; mücadeleye girip girmeyeceğine karar vermek, gereksiz her şeyi gözden çıkarmak, mücadele alanını kendin seçmek, rahatlamak ve korkmamak demektir. Baş edemeyeceği bir olayla karşılaşınca bir an için geri çekilme ve bu sırada zamanını başka bir şeyle uğraşarak geçirmek gerekir. *İncelik, nezaket, tutarlılık, kararlılık, titizlik, işini iyi yapma gibi insani değerler bu ilke ile ilişkilidir.*

16. Başkalarına ulaşmak

Başkalarına ulaşmanın ön koşulu varolmak, sebat etmektir ve bu da güçtür. Güç, daima sesini duyurmaktır. Başkalarına ulaşmak için bilgiyi erk olarak talep etmek ve erk olarak sahiplenmek gerekir. Kontrollü çılgınlık, başkalarına ulaşmanın doğaçlama geçici yoludur. *Direnç yetisi, azim, sabır, mizah, uygun öfori, kendiliğindenlik bu ilke ile ilişkilidir.*

Edilgin değil, etkin okur ol!

DÜNKÜ MODEL VE BUGÜNKÜ ÇIKMAZ

Mehmet ESATOĞLU

1969 yılında duvarları tarih kokan o halkevinde Aziz Nesin'in "Sen Gara Değilsin"ini prova ederken gencecik liseli çocuklardık. Tiyatro salonunda prova için buluştuğumuz günler okulumuzun tam yanındaki TÖS salonunda bir gün önce yapılmış konuşmalar bir ateş topu gibi aramıza düşerdi:

"Biliyor musunuz dün toplumsal yapılanmamız konusunda Kıvılcımlı demiş ki", ya da "Dev-Genç'liler emperyalizm konusunda" diye başlayan konuşmalar yönetmenin salona girişiyle kesilir, provaya başlanırdı.

Öğretmen örgütlenmesinin çatısı altında politik, kültürel tartışmalar vardı. Onların aralarında saatlerce yaptığı tartışmalar civardaki liseli gençliğin gündemini ortasından bir bıçak gibi yarıp geçerdi. Kafalar bir anda allak bullak olur, işi çözmek için eski -yeni bilgilere başvurulur oradan da bir çözüm gelmeyince belli bir yanıt bulununcaya kadar tabanı yanmış it gibi dolanır durulurdu.

Bir gün yanıbaşımızdaki TÖS salonunda karşımıza yönetmen, oyun yazarı Sermet Çağan ve o günlerde kotarmaya çalıştığı "Ayak-Bacak Fabrikası" oyunu çıktı. Salonda yeni bir oyun ve prova izlemeye gelen biz liseli oyunculara sevecenlikle gülümseyen oyuncularla karşılaştık. Hiç birini doğru dürüst tanımıyorduk. Prova aralarında kulağımıza çalınan fısıltılar topluluğun yönetmeninin tiyatro yapabilmek için büyük bir uğraş içinde olduğunu söylüyordu. Anlatılanlara göre yönetmen kimi zaman evinden eşyalar satıyormuş bir oyunu kotarmak için.

Onlar çalışırken salonda esen hava büyülüyordu bizi. Saygın bir hava vardı prova salonunda. Dünyanın en önemli işini yapıyorlarmışcasına didiniyorlardı. Provaya ara verildiğinde tartışmalar yapıyorlardı. Kitaplar açılıyordu heyecanla. Yönetmen okunan birkaç satırı kesip uzun açıklamalar yapıyordu. Oyuncular onun anlattıklarından küçük defterlerine notlar alıyorlardı.

Öğretmen örgütlenmesinin yöneticileri sahip çıkıyordu bu çabaya. Dar iletişim olanaklarına rağmen dört bir yana duyuruyorlardı yapılan çalışmayı. Oralardan heyecanlı mektuplar geliyor davet ediyorlardı TÖS tiyatrosunu kendi yörelerine. Oyuncular ve yönetmen harita üzerinde çağrı gelen yere nasıl ulaşacaklarını uzun uzun tartışıyorlardı. Çünkü ulaşım ve yol olanakları da kısıtlıydı o günlerde. Ancak onlar izleyiciye ulaşma isteği ile dopdoluydular bu yüzden olanaksızlıklar bir engel değildi önlerinde.

Oradan çıkıp lisedeki ya da halkevindeki salonumuza döndüğümüzde derin düşüncelere dalıyorduk. Ortak düşüncemize göre, zor işti bu tiyatro. Öncelikle büyük bir ciddiyet istiyordu. Bilgi istiyordu. Hele hele yönetmenin yaşadığı büyük ekonomik sıkıntılara rağmen inatla tiyatroyu sürdürmesi bizi çok etkiliyordu. Oyuncular ise ciddi bir açlık içindeydiler. Kimi zaman içimizden birilerinin annesinin evde hazırladığı böreği ya da kurabiyeleri yan binadaki provaya getirmesi bir bayram havası yaratıyordu. Hemen çay demleniyor ve getirilenleri hep birlikte yerken biz de fırsattan yararlanıp kafamızdaki soruları onlara yığdırıyorduk. Kimi zaman oyuncular bazen de yönetmen bıkmadan usanmadan bize bildiklerine anlatıyorlardı. Konular o günlerin modası absürd tiyatrodan başlıyor bizdeki tiyatrolarda yapılan uygulamalara oradan gündemdeki göremediğimiz oyunlara dolanıp duruyordu.

Sermet Çağan ve oyuncuları önümüzde bir örnekti ve bizler her sahneye çıkışta adeta bu örnekle bir kez daha hesaplaşıyorduk yani önümüzde bir model vardı ve o model bizi zorluyordu. Model, öğrenmeden, emek harcamadan oraya, sahneye çıkma diyordu. Model anlatacağın ne varsa dünya ya, insana dair onu araştır, ondan sonra sahneye çık diyordu. Sahnede en küçük bir adımı atarken bile hesabını yapmak zorundasın diyordu. Sahnede dudağından dökülecek her sözcüğün bir önemi vardır diyordu.

Biz de o günlerde elimize aldığımız her metne yaklaşırken o sorumluluğu omuzlarımızda hissediyorduk. Sean O'Casey'in "Sağlık Yurdu"ndan, Turgut Özakman'ın "Darılmaca Yok"una hele hele Aziz Nesin'in "Sen Gara Değilsin"inine daha başlarken elimiz ayağımız birbirine dolanmaya başlıyordu. Metnin okunması, metnin anlaşılması için yapılan tartışmalar, yazarın dünyaya bakışı, metnin gönderme yaptığı özel olaylar ve bizim bu bütünü na-

sıl anlatacağımızla başlayan oyun üretme serüveni giderek oyuna özgü geliştirilmesi gereken oyunculuk, dekor, kostüm, müzik gibi ögeler üzerine yoğunlaşarak ilerliyordu.

Metin okunmaya başlarken bütün ekip adeta ona kilitleniyor sözcük, sözcük ilerleyerek onunla tanışılmaya çalışılıyordu. O sözcük orada neyi ifade ediyor, nasıl bir biçimde ağızdan çıkması gerekiyor. Peki bunun tek biçimi o biçim mi yoksa başka bir biçimi de olabilir mi? Yazar dünyaya nasıl bakıyor. Seçtiği sözcüklerle dünyaya bakışı arasında nasıl bir ilişki var. Oyunda önümüze nasıl bir dünya sunuyor. Bu sunduğu dünya ile yaşadığımız dünya arasında nasıl köprüler kuruyor. Biz onun sunduğu yaklaşımların ne kadarına katılıyoruz. Katıldığımız yanları ve katılmadığımız yanlarını sahnede nasıl biçimlendireceğiz. Metne müdahale etmeli miyiz? Edeceksek bunun ölçüsü ne olmalı?

Ve oyunculuk sorunları. Sesten, nefese, diksiyona, gövdeye ve iç duyguya oyuncu nasıl teçhizatlanacak. Salt yetenek iyi oyunculuk için yeterli mi yoksa onu geliştirmek mi gerekiyor.

Bütün bu konuşmaların ardından iş gelip konuşulanların sahnede nasıl biçimlendirileceğine dayanıyor. İşte tam burada işin içinden çıkamıyorduk. Kendimize örnek aldığımız topluluklar da bu soruna çok net bir yanıt getiremiyorlardı. Belki birçoğu klasik tiyatroya ve onun biçimlerine tepki duyuyorlardı ama önerdikleri açık seçik bir yol yoktu. Tüm tepkilerine karşılık eninde sonunda karşı çıktıkları tiyatro biçemine bir yanından teslim oluyorlardı.

Lisemizin mütevazi salonunda "basit sorular" sorarak adeta uzun bir yolculuğa çıkmıştık. Önümüzdeki model bizi her gün daha çok zorluyordu. Kafamızda binbir soru oluşturuyordu. Sorular kafamızda yoğunlaştıkça yeni kaynaklara yöneliyorduk.

Suat Taşer'in Stanislavski çevirileri birer hazine gibiydi. Bertolt Brecht ve kuramına ilişkin yazılar değişik kültür dergilerinde karşımıza ilk kez çıkıyordu. Absürd tiyatro, Grotovski tiyatrosu derken dağarcımız ağır ağır doluyordu.

İyi ama bütün bu okuduklarımızın pratik karşılığı neydi? İşte orada sıkıntılar başlıyordu. Grotowski tiyatrosunun ilk örnekleriyle 70'li yılların ortasında karşılaştık. Muhsin Ertuğrul, İstanbul Şehir Tiyatroları bünyesinde Beklan Algan'ın oluşturduğu Deneme Sahnesi'ne eğitimcilerin gelmesine önayak oluyordu. Bu çalışmalar içinde bir gün Polonyalı yönetmen Jozef Szayna ile karşılaştık. Bize uzun uzun Grotowski yöntemini anlatıp, pratikler yaptırdı.

Yeni bilgilerle teçhizatlanıyorduk ama her bilgiyi hamhum şaralop yutmak bunu karşımızdakilere tepeden bakmak için bir dayanak haline getirmek gibi bir alışkanlık içinde değildik. Kafamızda ölçüp biçiyorduk. Bu öğrendiklerimiz nedir? Ne işimize yarar diye. Ancak zamanla içimizde bazı farklı tutumları gözler olduk. Kimimiz öğrendiklerini daha başından savurtup atıyor, kimimiz "bu öğrendiklerimle nerelere giderim" hesabı yapıyor, "kimimiz de öğrendiklerini yarınki üretimimde nasıl kullanırım" diye düşünüyordu.

O çabalardan hâlâ "enayi" gibi tiyatro üreten bir avuç insan kaldık. 2000'den dönüp geriye baktığımızda neleri bu tarafa taşıyabildiğimize nelerin o büyük boğuşma içinde yitip gittiğine bakıyorum.

Yeniden baktığımda öğrenmek üzere koşturduğumuz günlerde farklı hedeflerimiz varmış diye düşünüyorum. Birlikte aynı bilgileri coşkuyla öğrendiğim, oyunlar oynadığım bir arkadaşımın adını kepaze bir klipte görüyorum. Kimileri yaptıklarını "ekmek parası" diye izah ediyor. Bu başta haklı bir gerekçe gibi görünsede biraz daha yakından bakıldığında bu kepaze üretimin onların yaşamı ile içiçe geçtiği görülüyor. Birçokları umutla başladıkları bu yaşam koşusunda yaşanan kepaze piyasa ortamının birer manivelası haline geliyorlar. Yaşanan kültürel dibe vuruşu bahane edecek her geçen gün daha da bayağı işler üretiyorlar.

Bu sürece ilk tanıklığımız 70'lerin ortasında olmuştu. Bir tiyatrocu arkadaşımla Taksim Meydanı'nda 68'lerin iddialı bir sinema yönetmenine rastlamıştık. Küçük bir çocuğun eline tutuşturduğu çikolatalı gofretle ilgili bir reklam filmi çekmeye uğraşıyordu. Çocuk yemekten bıktığı çikolatalı gofreti yönetmenin söylediği biçimde iştahla ısıramadıkça film setinde bağırtılar yükseliyordu. Bir süre bu görüntüleri izledik. Yönetmen bizi gördü "mecburiyetten" gibi bir işaret yaptı. Oradan ayrıldıktan sonra uzun süre o yönetmenin içinde bulunduğu durumu tartıştık.

90'larda ise işler çığırından çıktı ve giderek sanatın her alanı bu yozlaşmadan nasibini aldı. Köşe dönmeye soyunmuş sinemacılar önce reklam sektöründe palazlandılar ardında "nitelik" yaygarasıyla sinema alanına daldılar. "Amerika'dan gelmiş bilgisayar mühendisi" konulu senaryoları filme çekmeye koyuldular. Bu filmlerde sokakta yaşanan serüvene ilişkin tek bir an yoktu. Yaşama hep plazalardan, lüks lokanta, barlardan, tripleks evlerden, lüks arabaların camlarından bakılıyordu. Medyada bu işlerin yalakası yazar ve eleştirmenlerin desteğiyle izleyici bu tür yapıtlara yönlendirildi. TV kanallarında çekiminden gösterimine bu yapıtların duyuruları yapıldı. Söyleşileri yayınlandı. Aynı tutum edebiyat, plastik sanatlar derken sahne sanatlarına sıçradı.

Geçtiğimiz günlerde bir TV söyleşisinde Hülya Avşar tek kişilik oyunu "Bugün Benim Doğum Günüm"e ilişkin konuşurken genel yaklaşımı patlatı-

verdi. "Sahneye çıkmak için belli bir eğitime gerek yoktur" deyiverdi. Onun sahnede yaptığı tek kişilik "teşhir"ini kimi ticari kaygılarla alkışlayan tiyatro oyuncuları bile bu sözler karşısında rahatsızlıklarını belirtmekten geri duramadılar. Oyunca Nevra Serezli bu yaklaşımın gençlere iyi bir örnek olamayacağını söyledi. Halbuki örneğe gerek yoktu son yıllarda bu yaklaşım yeni kuşak içinde bir salgın halini almıştı zaten. Özellikle stand-up adı altında yapılan sahne zirzoplukları bu eğilimi daha da körüklüyordu.

60'lı yılların sonlarında bizim yaşadığımız, oradan oraya koşarak araştırmaya, öğrenmeye, biriktirip üretmeye bugün birçok kimi çevrede gerek görülmüyor artık. Ortada Sermet Çağan'lar, Vasıf Öngören'ler, Haldun Taner'ler yok. Peki ne var?.. Herhangi bir nedenle adını kamuoyunda duyurmuş naylon şöhretler var. Bu bir Amerikan modeli. Kamuoyunca tanınma ve bilinme için sanatsal bir çabaya gerek yok. Örneğin ABD Başkanı Clinton ile özel ilişkisi olduğu ortaya çıkan Monica gibi. Monica bu olayın ardından kitap yazdı, filmler çekiyor. Hatta bir resim sergisi bile açabilir ve bu büyük ilgi görebilir. Bunları rahatça yapabilmesinde tek ölçü o ünlü skandal. Bu durum kimi çevrelerce "medeniyetin beşiği" ilan edilen Avrupa için de geçerli. Çünkü söz konusu kepaze tutum sermaye çevrelerine ait. Bunun da Avrupalısı, Amerikalısı, Asyalısı yok.

Son yıllarda bu kepazelikler bizde de yaygınlaştı. Herhangi bir nedenle adı öne çıkan kişi bir anda kolları sıvayıp sanatın herhangi bir dalında işlere girişebiliyor. Olayın önemi yok. Bu bir cinayet, hatta yüz kızartıcı bir olay da olabilir. Ardından bu kişi yargı sürecinin ardından başlıyor icrayı sanat eylemeye. Kitap yazıyor. Şarkı söylüyor, şiir kasetleri yapıyor, stand-up denilen sahne boş boğazlığı gösterilerine girişiyor, TV filmlerinde oynuyor ve kısa zamanda küçük bir servet ediniyor. Hatta o alanda fazla oyalanmadan parasını daha iyi işleteceği alanlara yöneltiyor.

Kimileri bunlardan bize ne aklı başında adamlar oturur kendi işlerini üretirler piyasadakiler de kendi batak yollarında ilerleyip giderler diyebilir. Ancak işler pek öyle değil. Muhalif alanda yer alan politik ve kültürel işleri yönlendirenler, politika üretenler de kendilerini bu çarka kaptırmış durumdalar. Bunlar içinde bulundukları aymazlıkla alanlar arasındaki ayrımları görmüyorlar. Naylon şöhretlerin yaptıkları ettikleri geçmişte bu çevrelerin gündemine girmezdi. Onlar "hak" belledikleri yollarında bedellerini ödeyerek üretimlerini yapan sanatın ve sanatçının destekçisiydiler.

Muhalif politika üretmeye soyunanların geçmişte gündeme el koymak gibi bir tutumları vardı. Hatta gündem onların eylemliliklerinin üzerinden oluşurdu. Örneğin ortada bir milenyum şamatasıyla milyonlar uyutulmaya kalkıldığında kendine muhalifim diyenler bu şamatayı ortasından parçalayan bir proje ile her yanı ayağa kaldırırlardı. Şimdi sermaye çevreleri ve yardakçıları elleri, başta Ortadoğu olmak üzere dünya halklarının kanına bulaşmış Clinton'u getirip alkışlatıyorlar muhalif geçinenler uykulu gözlerle bu duruma bakıyorlar. Halbuki sömürücüler aylar öncesinden bu gösterinin yapılacağını ilan etmişler. Bu durumda oturup buna karşı projeler üreteceklerine ya da en azından kendi çeperlerinde yer alan insanları hazırlayacaklarına aval aval bakıyorlar.

Tüm yaptıkları dostlar alışverişte görsün kabilinden bir uyduruk afış, altına da ne önerdiği meçhul bir slogan, eğer içinde bulundukları bu uykulu ilgisizlik çok tepki çekmişse iş geçtikten sonra da iki satır durumun özeleştirisi iş tamam.

Onlar içinde bulundukları ruhsuzluklarını geniş yığınların içinde bulunduğu ruh haliyle izah etmeye çalışıyorlar. Sanki o bulundukları yerlere dünyayı değiştirmeye değil izah etmeye gelmişler. İşin acı yanı bu alanda niteliklı işler üretip değişimden yana saf tutan kimi sanatçıların da bu rüzgardan etkilenmeleri ve "üretsek ne olur üretmesek ne olur" boşvermişliğine ödün vermeleri.

Öncelikle yakın çeperimizde yaşanan politik, kültürel, sanatsal "çevre felaketi"nin üzerine saptamalar yapmamız gerekiyor. Muhalif alanda politika ve kültür işine soyunanlar garip bir kafa karışıklığı içindedirler. 60'lardan bugüne binbir mücadeleyle inşa edilmiş geleneklerden, ilişkilerden ve binbir emekle oluşmuş kültürel mirastan habersizler. Kültürel alanda 90'ların ortasından bu yana başlayan geri çekilme politika alanında da sürüyor. Özellikle '99 yılında yaşananlar durumun açık bir fotoğrafını önümüze koyuyor.

Bugünkü durumu yaratan nedenlerin başında, uzun yıllardır muhalif çevrelere musallat olmuş "biz doğrusunu biliriz" hastalığı yer almaktadır. Araştırmadan, ortalama tahminler üreterek her konuda fikir ortaya atan bu yaklaşımlar Susurluk sonrası muhalif hareketlerin duvara toslamasına yol açmıştır. Buradan çıkarılamayan derslerle günümüze gelinmiştir.

2000 yılı öncesinde dibe vuruşun gümbürtüsünü duymazdan gelip çözüm için kolları sıvamayanları önümüzdeki dönem zor günler beklemektedir. Dünyayı değiştirmeye soyunmuş devrimci muhalif politik hareketler bütün bir yılı üç-beş ekonomik eylemliliğin kuyruğuna takılıp geçirmeyi yeterli görmezler. Onların eylemlilikleri çok daha geniş çaplı projelere dayanmak zorundadır. Kültür sanat insanlarına düşen ise gerek yazıp çizerek, gerekse ürün bazında papaza kızıp oruç bozmadan üretimlerini sürdürmeleridir.

DOĞRU BİRLİKTELİKLER DOĞRU SESLERİ GETİRİYOR

Ekrem ATAER

Aylar önce Cengiz GÜNDOĞDU ile, *İnsancıl*'ın Cağaloğlu'ndaki eski bürosunda oturmuştuk. Hani ozanın dediği gibi "Oturmuş da bir türkü tutturmuştuk". Öylesine bir türkü ki, Aşık atışmaları gibi bir şeydi... Aşık atışmalarında taraflar sürekli biribirlerini sıkıştırırlar, zorlarlar. Bu işin dışardan görünen tarafıdır. İşin asıl önemi ise bu atışmanın kuru bir düello değil, ortak bir sevdadan geçtiğidir. İşte o ortak sevda aşıkları iyice coşturur ve ortaya birlikte üretilen koca bir şiir çıkar. Tıpkı Köroğlu atışmaları gibi. Böyle bir ortamda içilen çayların hararetini, yarıyolda bırakacak bir konuydu tartıştığımız. "İnsancıl Atölyesi". Şimdiye kadar ki Kültür(!) Merkezleri deneyimlerimi Gündoğdu'ya bolca anlattım. Kültür iddiası ile yola çıkan atletlerin, nasıl tıknefes kaldıklarını... Yapılacak bunca iş varken kendi bürokratlarını nasıl yaratıp, yine sistemin kurallarını nasıl kullanmaya çalıştıklarını. Neyse uzatmayalım böyle bir tabloydu çizdiğim... Bunun yanında doğru örnekler yok mu? Tabii var ama onlar o kadar iddialı olmadıkları için pek gündemimize giremiyorlardı. Gündoğdu'nun kafasındaki daha farklı bir çalışma sistemiydi. Cahiller ve yarı cahiller gibi, bireylerle ve olaylarla değil; sistemin ta kendisi ile karşıkarşıya gelecek bir üretim biçimiydi. Bilgece olan da buydu diye düşünüyorum. İnanıyorum ki, *İnsancıl Atölyesi* tartışmaları birçok dostla aynı heyecanla yapıldı. Ve Taksim'in göbeğine gelip oturuverdi. *İnsancıl Atölyesi* bana hep Erciyes dağını çağrıştırıyor, nedendir bilmem. Hani o uçsuz bucaksız Orta Anadolu bozkırının hareketsiz coğrafyasının tam da ortasında yükseliveren Ercisey dağını. Görenleriniz bilir, uçsuz bucaksız bir ovada birden bire yükseliverir Erciyes... Hep aynı manzaradan (!) sıkılmaya başladığınızda bir farklılık ve heyecan salar yüreğinize. Erciyes'in yükseğine çıktığınızda daha rahat görürsünüz bozkırın ne anlama geldiğini. *İnsancıl Atölyesi*'nden Taksim'e bakmakta buna yakın bir şey. Gecenin geç saatlerinde aşağıda bir kıyamettir kopar... Türkü Barların ağlak nağmeleri, bazen Rock bozuntusu bir gitarın sesine karışır, bazen bir polis sirenine. Sistemin bütün dişlileri haldır haldır dönmektedir aşağıda.

Atölye'de bir çalışma alanı da arkadaşlarımızla biz oluşturduk. Peki ne yapar bu müzik atölyesi... Millete nota mı öğretir, şarkı türkü çığırmayı mı anlatır, yoksa *Atölye*'nin de bir Müzik Grubu (!) olsun diye mi didinir durur. Sizlere bu ay biraz çalışmalardan bahsetmek istiyorum.

Gelenekte var olan değerleri dışlamadan, çağdaş formların farkına varmak gibi bir sevda ile çıktık yola. Müzikte son yılların temel problemidir bu. Ya geleneksel müziği dışlayarak, tanzimat kafası ile "mızıka-i hümayun"a saplanırız, ya da yanık yanık türkü söyler sazımızı çalarız. Bu ikisinin buluşma alanı nasıl olmalıdır gibi bir dert bizi sürekli rahatsız eder durur. Kesişen küme üzerine yoğunlaşmaktan esas kümelerden yıllarca uzak durulmuştur. Asıl kümeleri reddederek veya tam kavramayarak ortak kümeyi bulup çıkartmak ise neredeyse bir yöntem olmuştur. İşte *İnsancıl Müzik Atölyesi*'nin birinci problemi budur: **asıl kümeler nedir?** Biribirinden tamamen farklı da görülse de **ortaklıkları yok mudur?** Bunları bulup çıkarmak gibi bir derdi vardır arkadaşlarımızın. Günümüzün bulanık müzik ortamında netlikleri deneyerek aramak gibi bir yöntem belirlenmiştir.

Çalışmaların bir diğer yönü ise biribirimizin seslerini dinlemektir. Yaşadığımız toplumda kimsenin kimseyi dinlemeye pek fazla iltifat etmediğini de bir kenara koyarsak, biribirimizi dinlemenin ancak doğru üretimlere götüreceği gerçeği hakimdir. Kollektif üretimlerde başarının ancak, bireyin üzerine düşeni tam anlamıyla yaparsa mümkün olabileceği gerçeğini yaşama geçirmeye çalışıyoruz. Sistemin "Sen ancak tek başına varsın" dayatmasının karşısına, melodik ve armonik dayanışmalar halinde dikilmek gibi de bir derdimiz var.

Çalışmalarımızı merak eden dostlar arada soruyorlar , türkü mü söylüyorsunuz, şarkı mı? diye.

Atölye'nin yanıtı şudur, doğru ses çıkarmayı ve yanyana ses çıkarmayı öğreniyoruz. Asıl problemin de bu olduğuna inanıyoruz çünkü... Şu kürre-i arz'da bastığımız yerden ses vermeyi.

İşte aylar önce Cengiz Gündoğdu ile yaptığımız aşık atışması böyle birçok çalışmayı doğurdu. Geçen hafta felsefe grubunun çalışmasına katıldım ve yaptığımız işin ayrı alanlarda biribirini nasıl tamamladığını bir kez daha gördüm. Bir tarafta Server Acim, diğer tarafta Berrin Taş, bir yanda Mehmet Esatoğlu, bir yanda Sarper Özsan, Tevfik Taş ve daha niceleri... Kişisel inancım o ki, asıl koroyu hep birlikte oluşturmanın keyfini gelecekte *Atölye*'den yükselen sesle yaşayacağız.

KOKULAR... KADINLAR VE BEKARET

Berrin TAŞ

Temizliği severim. Yıkanmayı da. Hele de banyodan sonra tertemiz kokan yorgan ve çarşaf beni çok mutlu eder. Rahatlatır. Kendimi güller arasında uyuyormuş gibi duyumsarım. Bu temiz yorgan ve çarşaf kokusuna saçlarımı yıkadığım şampuanın kokusu karışır. Kokular arasında uyurum. Günün yorgunluğundan... günboyu yaşanmış gerekli gereksiz aptalca sorunlardan böylece kurtulurum. Artık kendimle başbaşayımdır. Cansıkıcı hiçbir olay kendimle barışıklığımı bozamaz. Sessizliğimle benim arama gereksiz ayrıntılar giremez. Ben ormanda ağaçlar... çiçekler arasında uyumayı sürdürürüm. Büyük şehrin güzelliklerinden yararlanmak yerine eziyetini çektiğimi unuturum.

Geçenlerde kadınların çığlığını dillendiren ressam arkadaşım Ayfer bir gül getirdi İnsancıl'a. Pembe bir gül. Kokladım. Kokusu gül kokusu. Yapay değil... uyduruk değil. Sahte değil. Biliyorsunuz kokular da bozuldu. Hemen hemen yediğimiz her gıdanın hormonlusu var. Meyve ve sebzeler mevsimlerle bağlantılı olarak yerini almak zorunda değil sofralarımızda. Durum böyle olunca gül gibi kokan bir gülle karşılaşınca içim sevinçle doldu. Aldım o gülü odamdaki vazoya yerleştirdim. Arada bir kokluyorum. Sabah evden İnsancıl'a gelip kapıyı açarken kokusu burnuma çarpıyor. Hoşuma gidiyor bu. Sonra o gül kurumaya yüz tuttu. Yaprakları dökülüyor. Çıkardım onu sudan. Sehpanın üzerinde kurumuş yapraklarıyla gözlerimi şenlendiriyor. Büyükşehir sendromu bu. Küçücük bir ortamda bile doğayla içiçe yaşamak istemenin esenliği. Oysa insan doğayla yaşamayı çoktan unuttu. Bizlere de kırıntılarıyla yetinmek düştü. Küçücük saksılara sığdırılan çiçeklerle doğaya borcunu ödemeye çalışıyor belki de insan.

Doğaya özlem. Kokuların... güzel kokuların beni böylesine etkilemesinin ardında doğaya özlem var. Güzel kokular beni hep çocukluğuma, dedemin yanına götürür. Ağaçlar... çiçekler... yapraklar. Irmaktan gelen su sesi. Bugün uzağında olduğum düş yaşamım.

Büyükşehirin yoğun temposu insanların birbirleriyle geçirecekleri... birbirleriyle ilgilenecekleri sürenin kısıtlanmasını gerektiriyor. Ne birlikte kahkaha atmaya... ne de doğayla kucaklaşmaya zaman var. Yollarda geçirilen zamana para işleri, temizlik, yemek pişirme gibi aptalca yükümlülükler ekleniyor. Sonra içinde yaşadığın sosyal çevreye karşı üstlendiğin sorumluluklar derken kendimi son derece hızlı giden bir trende hep bir sonraki istasyona yetişmeye çalışırken yakalıyorum. İstasyonlar hiç bitmiyor. Ara sıra ağır aksak yaşamayı özlüyorum.

Kimi insanlar vardır hani. O gün bankada ya da postanede... süpermarkette herhangi bir yerde çözmeleri gereken bir sorun vardır. Defalarca o gün çok işleri olduğundan sözederler. O kadar çok sözederler ki çoğu kez o gün o sorunu çözemezler. Kesinlikle başka bir bahane bulmuşlardır. Yarım saatlik bir iş yirmidört saatlerini ve zihinlerini öylesine doldurur ki yerlerinden kıpırdayamazlar. Neredeyse onlara özeneceğim. Onlar kendi adlarına çalıştıracakları birilerini türlü gerekçelerle bulurlar. Bense bitmez tükenmez sorunlarla uğraşmaktan bunaldığımda burnumdan solumaya başlıyorum. Her yanımdan dumanlar çıkıyor. Bas bas bağırmak istiyorum ama bağırmıyorum. Dertleşmenin sorun çözmeye bir katkısı yok. Susuyorum. Bir yanım çığlık çığlığa bağırırken içimi dingin tutmak adına sessizliğe çekiliyorum. Sessizlik onarıcıdır.

Bugün Şeker Bayramının ilk günü. Aynı zamanda benim doğum günüm. Bir yaş daha büyüdüm. Beni pek etkilemedi. Hatta gazete okurken tarihine bakınca anladım bir yaş daha olgunlaştığımı. Üzücü mü bilmiyorum. Sevindirici mi bilmiyorum. Herhangi abartılı bir duygu yaşamama gerek yok. Yaşantımı seçimlerim doğrultusunda sürdürüyorum. Bu da onca sıkıntı arasında kendimle barışık yaşamamı sağlıyor. Gerisi önemli değil. Günü gelince kalbim duruverecek. Ben de kendi istediği yaşamı yaratmış insanların dinginliğiyle gideceğim.

Yıllar var ki Hidiv Kasrına gidemedim. Oysa yağmurda ıhlamur kokuları arasında yürümek ne güzel olurdu. Aslında ben küçük bir çocuğum. Çiçekler ve kokular arasında yaşamak varken büyümek isteğine kapıldım. İnsancıl gibi bir sorumluluğu taşımak başka nasıl açıklanabilir. Arada bir za-

yıf bir kadın olmak istiyorum. Yaşamın karşıma getirdiği sorunlar karşısında sızım sızım sızlanan... beceriksiz... çaresiz... başkalarının yardımına gereksinim duyan... korunup kollanmak isteyen, kırılgan bir yaratık olmalıyım. O zaman yaşam kolaylaşır biliyorum. Aslına bakarsanız kadınların pek fazla seçeneği yok. Ya duygusal... çıtkırıldım nazlı bir bebek rolünü benimseyecek. Ya da güçlü kadın rolünü benimseyecek. Çıtkırıldım rolünü benimsemek çevrenizde geniş bir hayran kitlesi yaratabilir ama bedeli ağırdır. Sonuçları uzun sürede görülebilir. Çıtkırıldım rolü kendinin sorumluluğunu başkalarına taşıtmaktır. Açmazı da birileri artık sizi taşımak istemediğinden kapıya ne zaman konacağınızı bilememektir. Güçlü kadın olmaksa başka bir seçimdir. Yorulduğunda... bunaldığında başını birinin omuzuna dayayıp ağlayamamaktır güçlü kadın olmak. Başı dik yaşayabilmek için kendi sorumluluğunu hiç kimseye en çok sevdiğine bile taşıtmamaktır. Bedeli ağırdır. Dayanacağı sevecen kimseler yoksa yanında kısa sürede katı... duygusuz kendi üstüne kapanmış tipler ortaya çıkar. Kendini korumaya almıştır çünkü. Sokaklar tekin değildir... iş ortamı tekin değildir. Çevresinde onu özgürlüğünden etmek isteyecek yakınlar hazır beklemektedir. Binlerce yılın kalıplarının sürdürücüleri kimi yakınlar kalıpları işlevli kılmak için pusuda beklerler Kadının yere düştüğü anı gözler kendilerine gereksinim duyacaklarını düşlemek isterler. Oysa sorun başka yerdedir. Kadın kendisi için yasal olmayan bir zeminde hareket etmektedir Bu zemin binlerce yılın ağırlığını sırtında taşıyan kocaman dünyamızda erkeklerin yasallığını oluşturduğu duyuş... düşünüş... yaşayış biçimidir. Kadın bu zeminde hareket ederken tüm dünyayı kucaklayamaz. Hep kimi güzellikler adına başka güzellikleri yadsımak zorunda kalır.

Kadın maldır. Malın değeri güzelliği... boyu bosu endamı ile ölçülür. Moda ölçülere göre değeri artar ya da eksilir. Aileler kızlarını görece yaşadıkları çağın moda ölçülerine göre pazarlamak isterler. Kızlık yani bekaret önemlidir. Değeri yükselten bir ögedir. Ağızları sulanan cahil erkekler bekaret bozmakla övünürler. Bunun kendi değerlerini arttırdığını sanırlar. İşte böylesine değerli bir malın devredilmesi sırasında sorunlar yaşanır. Babanın güvenli korunaklı tapulu malı olmaktan kocanın tapulu malı olmaya doğru değişen yaşam eğrisi çoğu kez trajik bir sona doğru yolalmaktan kurtulamaz. Bazen bir canlı varlık olduğunu anımsayan mallardan biri mal olduğunu unutur ve kendi istemlerine göre hareket eder. O zaman siz seyreyleyin gümbürtüyü. Vurulup öldürülmek mi dilersiniz... yakınlarınızın katline seyirci kalmayı mı istersiniz Seçin hangisini dilerseniz ama unutmayın bu yaşamı siz seçmediniz. Sizin için seçilmiş bir yaşamın piyonu sunuz. İpleriniz cehaletin ellerinde.

Doğu ve Güneydoğu'da ağırlıklı olarak uygulanan berdel geleneği Adana'da iki kişinin ölümüne neden olmuş. Sevgilisi Yıldız'ı kaçıran Aydın Avcı şimdi ölü. Çünkü Yıldız'ın babası kaçırılan kızına karşılık Aydın'ın kızkardeşini oğluyla evlendirmek istiyor. Ne yazık ki Aydın'ın kızkardeşi onbeşyaşındaki Aydan bu takasa karşı çıkıyor Yıldız ailesi de Aydan'ı kaçırmak isteyince olanlar oluyor. İki ölü.

Doğrusunu isterseniz mal paylaşımından farksız bir uygulamanın yürütücüleriyle, ilgilenmiyorum şu an. Evet ölen de öldüren de kurban. Cehaletin sonuçları bunlar ama ben yine de sevdığine kaçan Yıldız'la kaçırılmaya çalışılırken ağabeyi ve ablası öldürülen Aydan'ı merak ediyorum. Yıldız uğruna evden kaçtığı sevgiliyi yitirdi. Şimdi yeni bır cinayet beklemeli. Baba evine dönemez, öldürürler. Kocasının yakınlarının yanında kalamaz. Oğullarını yitiren aile onu cinayete neden olmakla suçlayacak çünkü. E..ee.... n'olacak. Böyle bir ortamda kendi ayakları üstünde durmayı da öğrenemedi. Bence artık Yıldız'ın fazla seçeneği yok. Ya öldürülecek ya da intihar edecek. Bir başka seçenek daha var. Bu çevrenin uzağına kaçacak ve yaşamı karşısında deneysiz... korunaksız olduğu için kadın satıcılarının eline düşecek. İşte size törelerin yerle bir ettiği bir yaşam. Yağmurdan kaçarken doluya tutulmak deyimi bu durumu açıklayabılmek için yetersiz kalıyor.

Aydan'a gelince... Aydan'da berdeli kabul etmediği için suçlu. N'olurdu yani değerli bır meta olarak satılmayı kabul etseydi. Berdeli kabul etseydi ağabeyi ve ablası öldürülmeyecekti. Toplumun yapısı suçlu arar. Bu korkunç ilkel görenekler silsilesi kendini yenilemeyi hiç düşünmez. O hep haklıdır. Yıllır geçer... çağ değişir. Politikacılar çağ atlamaktan sözederler. Toplumun damarlarına sinmiş bu alışkanlıklar çöplüğü yerinde saymayı sürdürür.

Her iki durumda da iki genç kız yasalarını kendilerinin koymadığı bir zihniyetin kurbanı. Onlar bunu yaşamak istemediler. Yaşamak zorunda bırakıldılar. Merak ediyorum onbeş yaşındaki Aydan'ı sarıp sarmalayacak birileri var mı ailesinde. Bundan sonra onu ne gibi engellemeler beklıyor. Bilinci yaşadıklarını değerlendirebilecek bir düzeyde mi. Şaşkınlıkla bakınıyor mu başına gelenlere. Bir erkeğe sevgiyle bakabilir mi bundan böyle. Erkek imajı korkunun ötesinde bir anlam taşıyabilir mi. Korkunun yuvalandığı yaşamlarda insandan sözedilebilir mi. Bir insan ötekinin varlığını baskılayarak... baskıladığı insanın iyiliğini isteyebilir mi.

Ülkemizde kadın ve erkek için ayrı ahlak kate-

gorileri geçerlidir. Geçenlerde gazetelerden birinde okuduğum olay somut bir örnek olması açısından önemli. Dansözlük yaparak ekmeğini kazanan genç bir kadın bir erkeği kendini kandırdığı gerekçesiyle suçluyor. Evlenmek vaadiyle beni kandırdı birlikte olduk diyor. Dansöz genç... henüz ondokuz yaşında. Olay gerçekleştiği tarihte onsekizden küçükmüş. Bu nedenle durum yargıya aktarılmış. Yoksa bu genç kadının hakkını aramak gibi bir sorunu yok şimdi. Yani zorunlu olarak durum mahkemeye aktarılmış. İlginç nokta mahkemenin kararı. Mahkeme kadının "mazbut" bir yaşamı olmadığı gerekçesiyle davanın düşmesini istemiş. Bana sorarsanız bunun anlamı şu. Kadının yaşamı "mazbut" değilse yani dansözlük yapıyorsa erkek ona canının istediği gibi davranabilir. Bu durumda zavallı erkeklerin hiçbir sorumluluğu yoktur. İsterlerse gönül rahatlığıyla tecavüz edebilirler. Yasalar onlardan yana nasılsa. İsterse evlilik sözü vererek... isterse bu söze gerek bile duymadan kadınlara tecavüz edebilirler. Akşama da evlerine gittiklerinde karılarına... kızlarına namuslu erkek pozları çizerek kök söktürebilirler. Evdeki kadınlar da bütün yaşamlarını uğruna paspas yaptıkları bu adamların başkalarının karılarına el uzattıklarını bilmezler. Öyle korkarlar ki... sokağa çıktıklarında başlarını önlerine eğerek yürürler. Çoğu kez de kadın arkadaşlarına anlatırlar. Benimki çok kıskançtır şekerim beni çok kıskanır derler. Sevgi yerine onun bir anlatımı saydıkları kıskançlığın gönenciyle avunurlar.

Kadın bedeninin erkeğin gereksinimlerine göre pazarlanmasının kökeni M.Ö. 504 Atina'sına dek uzanır. Fuhuşun kurumlaştırılmasının mimarı Solon'dur. Solon genelevleri işletmeye açtığı için "devletin kurtarıcısı" ilan edilir. Çünkü fahişelik kurumu Yunan ordusunun yapılanmasına parasal katkı sağlamak için devletçe işletilir. O günden bugüne erkekler kadınların namusundan kendilerini sorumlu sayarlar. Bu namus koruyuculuğuna kadının bir insan oluşu dahil değildir. Onlar yalnızca bir bedeni istemektedirler. O bedeni kendi çıkarları adına... kendi istedikleri biçimde kullanabilmek isterler. Korumaya almaları bundandır. İlk dönem Hıristiyan kilisesi kadın pazarlamanın bol kazançlı bir iş olduğunu farketti. Katolik kilisesi bu kadınlardan zorla vergi almayı sürdürdü. *"St. Paul Katedrali'nin papazı ve ruhani meclisi 1287'de fahişeler için mülkler kiraladı. 1321'de özel bir temsilci kilise adına bir genelev satın almak üzere Papa 5. Clement tarafından İngiltere'ye gönderildi. 1303'de Strasbourg Piskoposu gelirin arttırmak için bir genelev kurdu. Mainz Başpiskaposu 1457'ye kadar genelevleri haraca bağladı. Öyle ki Leonhard Manastırı'nın Mainz kapısının yanında bir genelevi bile vardı. Yüzyıllar boyunca genelevler bulundukları kentleri zenginleştirdi, dini otoriteler kâr payı konusunda birbirlerine düştüler; 1533'te Fransa'nın Lausanne kenti sakinleri ruhban sınıfının kentteki genelev yüzünden rekabete girişmelerinden şikayetçi oldular.*

Tüm bu işlerden paralar yağarken engizisyonda bir cadı avı başlatıyor, genelevlere dokunmazken bağımsız kadınları diri diri yakıyordu. Ve bu arada ruhban sınıfı kadını şeytanla özdeşleştiren, tehlikeli doğasından sözeden zehir zemberek yazılar döşenmeye başlamıştı."

Hıristiyan dünyasında olanlar kolaylıkla müslüman dünyasına da uyarlanabilir. Yolu ve yöntemi farklı olabilir ama kadının meta oluşu... kadının erkek için varoluşu olgusu değişmez. Fazla uzağa gitmeye gerek yok günlük gazeteleri takip etmek yeterli. Bağımsız kadınlar diri diri yakılırken genelevlere dokunulmamasının anlamı kazancın korunmasıdır. Temeli kadın bedeninin kazandırdığı meta değerine dayanır.

Tecavüze uğradığını söyleyen kadınlara karşı erkeklerin tavrı ikirciklidir. Çoğu kadınlara tecavüz etmeyi düşünmedikleri için birilerinin bunu yapmış olmasına inanamazlar. Bu nedenle sorunun kökenini hep kadında ararlar.

Elimde değil. Erkekleri potansiyel tecavüzcü olarak görüyorum. Gülümseyen bir yüzün arkadaşça hatta dostça görünen davranışların ardında farklı koşullarda ortaya çıkabilecek bir saldırgan portresi beliriyor. Düşünmeden edemiyorum. Şu masum delikanlı ya da şu saf baba savaş koşullarında kadınlara tecavüz ederek herhangi bir ulustan öç aldığını zanneden bir canavara dönüşebilir mi. Cinsel organını bir silaha dönüştürerek kadınları cezalandırırken bu eyleminden zevk alabilir mi. İçimdeki ses çoğu için evet diyor. Binlerce kez evet.

Doğaya sığınmalıyım. Odamı kokusunu yitirmemiş çiçeklerle doldurmalıyım.

Yararlanılan Kaynak:

Kadın Gözüyle Batı Avrupa'da Fahişeliğin Tarihi, Jess Wells, Pencere Yayınları, Çeviren: Nesrin Arman.

Okurken tüketme,
Okurken üret!

TINLAYAN ZAMAN (1)

Hakan ŞENSOY

Sevgideğer *İnsancıl* dergisi okuyucuları. Öznesi ben olan kısa öykümün getirilerini bu satırlarda sizinle paylaşmaya karar verdiğimde, alış veriş metasının *keman dağarı* olmasına varmam uzun sürmedi. Yirmi iki yıllık (neredeyse yirmi üç) yarenlik, birbirinin hakkında fikir beyan etme özgürlüğünü tanıyor ne de olsa! Fakat yukarıda on bir harfle betimleyip bir de sizlere bellrtmek için italik harflerle yazdığım keman dağırının hangi ulaşılmaz köşesini seçip size fikir balyaları halinde sunacağım konusu ise zamanımı fazlasıyla işgal etmedi desem yalan olur. Çünkü, kronolojik olarak kemancıları tanıtsam, biraz yabancı dili ve konuya *spesifik* merağı olan herkes bu konuda bilgi sahibi olabilir. Piyasada bulunan keman kayıtlarının eleştirilerini yapsam, bunlarda benden çok daha derinlemesine ilgili merciler tarafından irdelenmekte. O zaman yazının en üstündeki başlık beynimin içinde dönenmeye başladı. **Tınlayan Zaman.** Yorumu hakkında fikir edindiğimiz eski kemancılar. Fonograf ile ilk kayıtları yapmış olan enstürmantistler. Onları dinlerken hatırı sayılır bir geçmişin geleneksel uzantısını teneffüs edip, bir yandan da günümüze varan ve artık mükemmellikte dahi hatalar barındıran yüksek keman yorumculuğunun ilk ışıklarını ışıyabiliriz.

Böylece sizlerle kayıt yapmış kemancılar hakkında karşılıksız söyleşilerime bugün başlamaya karar vermiş bulunuyorum. Bu paylaşımlarda sizlere yorumcunun fikirsel platforma katkılarını anlatırken kronolojik bilgiler vermeyi de doğal olarak ihmal etmeyeceğim. Ayrıca baz aldığım kayıtların da kimlik verilerini size ulaştırmaya çalışacağım, bu şekilde sizler de gerek konuyla ve gerekse de yorumcuyla organik bir bağ kurma fırsatını edinmiş olacaksınız.

Aslında 1888 yılına kadar uzanıp Johan Jr. Straus'un bir kaydını (bilirsiniz dans orkestrasını keman çalıp idare ederdi) baz alarak ilk keman yorumcusu hakkında konuşabiliriz. Fakat Straus'un besteciliğini saklı tutuyor ve biz ilk sesli kaydını 1903 yılının başlarında yapmış olan büyük Alman kemancı Joseph Joachim'i anlatmaya geçiyoruz. Her ne kadar Arnold Rosè 1900 öncesi kayıt yapmış ve Paul Viardot'da 1900 yılında kulaklara misafir olmuş olsa da, Joachim'in bir devri kapatıp bir başka devre geçibilen bir kemancı olabime özelliği yazılarımızda önceliği kendisine vermiştir.

Joseph Joachim

Joachim keman dağarında yorum ya da *enterpretasyon* (interpretation) sanatı dediğimizyeni bir çağı açmıştır. Joachim'den önceki bütün büyük kemancılar nadiren başka bestecilerin eserlerini seslendirmişler ve genellikle konsantrasyonlarını, kendi teknik becerilerini ön plana çıkartacak ve dinleyicinin dikkatini kişisel tarzları üzerinde toplayacak şekilde bestelenmiş, yine kendilerine ait eserleri çalmaya yoğunlaştırmışlardı. Gerek Tartini veya Viotti, gerekse Paganini ya da Spohr, repertuarlarını kendi eserlerinden oluştururlar ve ancak bu yolla şahsi özelliklerini gösterebileceklerine inanırlardı.

19. yy. ise, kademeli olarak, kemancıların icra yöntemlerine ve repertuar oluşturmalarına çeşitli değişiklikler getirdi. Egosantrik *virtuos*'lar, geçmişteki ya da çağın bestecilerinin eserlerine saygıyla yaklaşarak söz konusu kompozisyonlarla ilgilenmeye başladılar.

Joachim kendi doğallığı ve misyonunun getirdiklerinden kaynaklanan büyük sanatçılığının, olabilme sebeplerini, arkasından gelen diğer adaylara yararlı olması hevesi ile devinen yeni bir kemancı tipini sundu. Geçmişin ve zamanının en önemli eserlerini en iyi seslendiren yorumcu olarak gösteriliyordu. Kemancılığının yanında kompozisyon alanında da kendini ispatlayan Joachim büyük üstadların felsefelerini özümseyerek ya da çağının önemli bestecilerinden olan Mendelsohn, Brahms ve Schumann ile yaptığı ortak mesailer sonucunda, kompozisyonlarında da yeni tatlar türetti. Müziğin derinine doğru yaptığı araştırmalar, kendini kemancı çağdaşları ile uyuşmaz kılmış ve hatta **"Teknikle Doğmak"** diye tanımlanan ilk gençlik yıllarında dahi *virtuos* repertuarında bulunan, fakat felsefe bakımından kendince yeterlilik içermeyen Vieuxtemps, Beriot, Ernst gibi bestecilerin eserlerini müzikal anlayışının dışında tuttu. Hatta 1848 yılı başlarında yakın bir dostuna söz konusu repertuara **"bu eserler beni tiksindiriyor"** şeklinde yazacak kadar tepki duyuyordu. Böylece Joachim, bu sınırlı sofistikeliğe dahi hazır olmayan konser dinleyecisinin gerçeklerle pervasızlığının düzelmesine kendini adayan bir rehber, müzikte estetiğin öncülüğünü görev edinen bir çeşit misyoner konumuna geldi. Fakat sadece Almanca konuşulan ülkelerde ve İngiltere'de samimi ilgi gördü. Hatta Viyana'lılar bi-

le onun bu kararlı **"Roman Ciddiyeti"** karşısında şaşalamışlardı. Bunun yanı sıra Joachim'in Paris ve Rusya'da verdiği birkaç konser büyük coşku yerine vakar bir saygı ile karşılandı

En yakın rakipleri kendi anlayışlarında büyük sanatçılar olan ve dinleyici ile sahneden daha sıcak ilişki kurabilen Sarasate ve Wieniavsky idi. Aslında, Joachim, Wieniavsky, Ernst, Ysaye gibi kemancıların tekniklerine samimi bir hayranlık beslemiyor da değildi, fakat hiçbir zaman, daha çok şova kaçan bir *virtuos* üslubu ile rekabet halinde olmadı. Joachim müziği kendi için yapardı, her ne kadar karşısında çaldığı dinleyiciye saygı duysa da onları heyecanlandırmak gibi bir kaygı taşımıyordu.

Sekiz çocuklu yahudi bir ailenin 7. çocuğu olarak Macaristan'ın Kitsee kentinde 1831 yılında doğdu. Daha sonra aile Swabian'a göçtü ve burada lisan olarak kendilerine almancayı seçtiler. Pepi, ki büyükleri onu bu isimle çağırıyordu. iki yaşına geldiğinde çocuklarının daha iyi eğitim alabimesi için aile Pest şehrine yerleşti. Joachim ilk kemanı na, babasının kendine keman dersleri aldırmaya karar vermesi ve doğum gününde ona bir keman armağan etmesi ile sahip oldu. Sekız yaşındaki ilk konserinden sonra gelecek beş yılını geçireceği Viyana'ya keman eğitimi için gönderilmesine karar verildi. Viyana'da aynı zamanda meşhur kemancı Erns'in de hocası ve Viyana konservatuvarı profesörlerinden olan Macaristan doğumlu Joseph Boem'in sınıfına kabul edildi. Aslında, genç Joachim'i dinleyen Ernst'in Joseph Boem'e, Joachim'e ders vermesi için ısrar ettiği söylenir. Sıkı, fakat yararlı bir disiplin altında öğretmeninin evinde kalan kemancı adayı küçük, aynı zamanda kendini tam ortasında bulduğu nefis bir oda müziği ortamının parçası olma fırsatından da yararlanıyordu.

12 yaşına geldiğinde konservatuvar eğitimini sürdürmesi için Leipzig'e gönderildi. Mendelsohn buradaki girşi sınavında bizzat kendisine **'in Kreutzer Sonatı'**nda eşlik etmiş ve sınav esnasında bazı armoni soruları sormuş ve ayrıca jüri kararı olarak konservatuvara ihtiyacı olmadığını ve hatta zaman zaman orkestrada *konsertmeister* olarak çalması için kendisine izin verilmesi gerektiğini söylemiştir. Bununla birlikte ilerideki konserlerinde O'na eşlik etmek istediğini ve iyi bir genel eğitimin yanında Hauptmann'dan kompozisyon dersleri almasının küçük sanatçı için şart olduğunu ifade etmiştir.

Joachim bundan sonraki üç yılını Mendelshon'un planlarını uygulamakla geçirdi ve ayrıca Ferdinand David ile de repertuar çalışmaları yaptı. Fakat ilk hocasına olan sadakatinden kendi ne hiçbir zaman Ferdinand David'ın öğrencisi olarak görmedi ve bilinmesini de istemedi. F. Davit ile Spohr, Bach, Ernst ve çokça Pagani'nin eserlerini çalışırken, Mendelsohn'la da her pazar Oda Müziği yapıyordu.

Mendelsohn, Joachim'in çalışından, deşifre yeteneğinden ve parlak zekasından çok etkileniyordu. O'na tüm bu özelliklerini sergileyebilmesi için şefi olduğu Leipzig Gevandaus Orkestrası ile formal bir konser organize etti. 16 Kasım 1843'deki bu konserde Joachim orkestra eşliğinde ilk kez çaldı. Takip eden Mart ayında yine Mendelsohn'un öncülüğünde Londra'ya davet edildi.

Buradaki konserinden sonra 13 yaşındaki sanatçıdan, eleştirmenler **"Ernst'en dahi iyi bir kemancı"** şeklinde bahsetmekten çekinmediler. Fakat gerçek başarı Mendelsohn'un bageti altında 27 Mayıs 1844 tarihinde Beethoven'in konçertosunu çalması ile geldi ve ardından Joachim Kraliçe Victoria ve Prens Albert'a çalması için Winsdor kalesine davet edildi. Leipzig'e döndükten hemen sonra genç kemancıya bir başka büyük fırsat sunuldu. Söz konusu konserde Maurer'in 4 Keman için konsertant'ı seslendirildi. Ernst I, Bazzini 2, Joachim 3 ve *konsermeister* F.David'in de 4 keman partisini çaldığı konserden sonra 1846 yılında yaşlı besteci Spohr'ün önünde 7. Keman Konçertosu'nu seslendirmek için davet edildi ve 15 yaşındaki Joachim'i **"küçük üstad"** olarak adlandırdı.

1846 yılında Viyana'yı ziyareti sırasında büyük piyanist ve besteci Franz Liszt'e takdim edilen Joachim aynı buluşmada besteciye Mendelesohn'un yeni konçertosunu çaldı. 1847 yılında Mendelsohn'un ani ölümü genç sanatçıyı derinden etkiledi. Daha sonraları **"eğer Mendelsohn'u o kadar erken kaybetmeseydim acaba ben ne olurdum"** şeklinde bir nevi üzüntüsünü belirtmişti.

Bu olaydan sonra Joachim'in Leipzig'de kalması içi bir sebep yoktu. Liszt'in davetini kabul ederek *konsertmeister* görevi ile 1850 yılında Weimar'a yerleşti. Maaşı çok yüksek değildi, fakat yaşadığı ortam O'nun düşlediği gibi olacaktı. Söz konusu görevine başlamadan kısa bir süre önce Joachim'in idaresindeki Weimar orkestrasından Wagner'in Lohergrin Opera'sını dinledi ve kısa bir süre içerisinde de Wagner'in hayranları arasına girdi. Burada Liszt'in çevresindeki pek çok arkadaşı ile ilişki kurdu ki bunlar arasında Raff, Berlioz, Hans von Bullov ve Peter Cornelius gibi isimler sayılabilir. Aynı zamanda Leipzig'le de bağını koparmıyor, orada yaşayan ve daha sonra Düseldorf'a yerleşen Schumann'la da ilişkisini devam ettiriyordu. Hayatının geri kalan kısmında pek çok aktivitesinin merkezi olan Berlin'deki 13 Aralık 1852 tarihinde yaptığı ve Beethoven'in konçertosunu çaldığı konser

inanılmaz bir başarıya daha imza atıyordu.

1853 Joachim için çok önemli bir yıl oldu. Çünkü Hannover kraliyet müzik direktörlüğünü kabul etmiş bu sayede Schumann ile dostluğunu ilerletmiş, Johannes Brahms ile tanışmış ve bu tanışma sonraları bir ömür boyu sürecek dostluğa dönüşmüştür. Aynı yıl Joachim Schumann'ın müzik direktörlüğünü yaptığı **Rhenish Festivall**'inde yine Schumann yönetimnde çaldığı Beethoven konçerto ile büyük başarı kazandı. Clara Schumann hatıralarında o gece için **"Joachim gecenin hükümdarı idi. Bir şair gibi çaldı. Mükemmeliyetini her notaya ruhunu katarak tamamladı. Gerçekten idealdi. Hiçbir zaman kemanın böyle çalındğını duymamıştım ve hiçbir zaman bir kemancı'dan bu unutulmaz izlenimleri edinmemiştim."** diyordu.

Joachim büyük Brahms ile ilk kez 1853 yılında karşılaşmıştı. Brahms'ın Macar kemancı Remenyi'ye eşlik etmek için geldiği Hannover'de buluştular. Fakat bu çiftin (Remenyi ve Brahms) gerçekte uyuşmadığı ve kısa zamanda dağılacağı Joachim'in gözünden kaçmadı. Nitekim akabinde Brahms Hannover'e yalnız döndü ve Joachim tarafından Schumann'a takdim edildi. Hannover'de geçirdiği 12 yılda uluslararası platformda çok tanınan bir kemancı konumuna geldi. Londra'ya yaptığı konser ziyaretlerinden her biri bir diğerinden daha önemli bir olay oluyordu. 1859 yılında Beethoven derneği için kurulan ve konserler veren grup gerçekten çok dikkat çekti. Grupta Ernst ve Joachim 1. ve 2. Kemanı Wicniavsky viyolayı Piatti ise viyolonseli çalıyordu. 12 yaşında ayrıldığı Viyana seyircisi ile 1861 yılında tekrar buluşması gerçekten olağan dışıydı.

Hannover'de bütün bu konser faaliyetlerinin yanında seçkin öğrencilerinden oluşan bir de küçük eğitim topluluğu vardı. Hatta bunların arasında halen konser kemancısı olan ama Jocahim'in müzikal önerilerine ihtiyacı olan bir diğer Macar Leopold Auer'de vardı. Bilindiği üzere Auer Rus keman okulunun kurucusu ve belki de en önemli uygulayıcısı olmuştur. Joachim sonraları 1872 ve 1884 yıllarında Rusya'yı ziyaret etmiş ve Auer eski üstadının konserlerinde orkestrayı yönetmişti.

Jocahim, anti-yahudi davranışlar ve meslektaşı Jacop Gürün'e uygulanan ırkçı yaklaşımlar karşısında 1865 yılında Hannover'deki görevinden istifa etti. Zaten takip eden yıl Prusya Hannover Kral'lığını ilhak edip kraliyet ailesini sürgüne gönderdi.

1868 yılında kısa zaman sonra Birleşik Alman İmparatorluğunun başkenti olacak olan Berlin'e göçtü. 1869 yılında ise ölüm yılı olan 1907 senesine kadar sürdüreceği Berlin Yüksek Müzik Okulu **(Berlin Hoschuule)** direktörlüğü ve aynı okuldaki keman öğretmenliğine başladı. Bu okul 19 keman öğrencisi ile başladığı eğitimine O'nun yönetimiyle 1890 yılında bu sayıyı 250'ye vardırdı.

Joachim sözü edilen bu eğitim evinde 20. yy'lın tekniğine ışık tutacak en önemli yöntemlerden Berlin okulu'nu kurdu. 1870'lerde Joachim'le çalışmış olan Amerikalı kemancı Sam Franco, kendisiyle eğitimini tamamladıktan sonra anılarına şunları yazmıştır.

"Ben de her öğrencisi gibi maestroyu taklit etmeye çalışıyordum, fakat bir süre sonra baktım ki kendi kişiliğimi kaybetmeye başladım. Ders verdiği zaman önce keman tekniği ile ilgili konuşur daha sonra yay, pozisyon ve parmak numaralarının öneminden bahseder son olarak da yorumu anlatırdı. Öğrencilerine bir eseri çalarken de, her seferinde biraz daha değişik yorumlamaya özen gösterirdi."

1890'larda Auer'in tavsiyesiyle Berlin'e Joachim'le tanışmaya giden Rus kemancı Nalbantyan ki daha sonra Auer'in devamlı asistanı olmuştur-Joachim'in dersine girdiğinde öğrencilerin neredeyse tamamının yayı başka tuttuğunu görüp hayret etmiş ve Joachim'in **böyle tutmaktan zevk duyuyorlar** demesiyle şaşkınlığı daha da artmıştır.

Kırk yılı aşkın öğretmenlik hayatında 400 üzerinde öğrenci yetiştirdi. Bunlardan az bir bölümü kendisine teknik ve icra önerileri için gelmiş, geriye kalan ve aralarında Franz von Vecsey ve Bronislav Hubermann gibi kemana başladıktan sonra harika çocuk oldukları keşfedilip O'na getirilenler ve Leopold Auer, Willy Hess, Jeno Hubay ve Bran Elderning gibi direkt onunla kemana başlamış pek çok isim vardı.

Joachim'in karakteristik yay tutuşu şöyle tarif edilebilir: Sağ bileği net bir şekilde görmeyi gerektiren ve yüksek bir seviyede duran sağ kol vücuda karşı yönden biraz basınç yapardı. Yayı uçlarından iyice kavrayan parmaklar birbirine yakın dururdu. İşaret parmağı birinci boğumdan yayın sapına değerken, serçe parmağı daima yayın üzerinde dururdu. Kökte yay değişimini ise bilek hareketleriyle yapar ve bu esnada parmaklarını oynatmazdı. Aslında bu yay tekniği Joachim'in kendi kolaylığı için bulduğu bir yoldu. Aynı tekniği kendi öğrencilerine uygulayamadı, çünkü zamanla şiddetli kasılma ve kramplara sebep oluyordu. Ayrıca Joachim heyecanlandığında yay titriyordu ve ancak bu zorlamalı stil ona keman çaldırabiliyordu. Fakat bu sebeple 60'lı yaşlarında solo konser kariyerini sonlandırıp sadece oda müziği yapmaya yöneldi.

Joachim Dörtlüsü, kemancının liderliğinde Henrich de Achna, Emanuel Write ve Robert Hausman tarafından kuruldu. Bu dörtlü uzun yıllar devam et-

ti, fakat ikinci kemanı çalan devamlı değişti. İlk olarak Johann Kruse ve sonra da Carl Harir grupta çaldı. Bütün zamanların en önemli oda müziği grubu olarak nitelendirildi. Her yılın ilk üç ayını Londra'da şeflik yaparak geçiren Joachim burada da, Ries, Webb ve Piatti'den oluşan dörtlünün lideriydi. O'nun yokluğunda grubun birinci kemancılığını Lady Halle ya da Ysaye yapardı.

Joachim sadece büyük bir kemancı değil aynı zamanda çok hünerli de bir besteciydi. Yaylı saz müziği yazısında çoğu kez kendisine danışmış ve eserlerini ona ithaf etmiş pek çok besteciyle yakın dostluk kurmuştu. Bunların arasında, Schumann, Dvorak, Bruch ve hepsinden öte büyük Brahms sayılabilir. Joachim'le Brahms'ın dostluğu ilk buluştukları 1853 yılından bestecinin ölümüne kadar sürmüştür. Fakat dikkat edilmesi gereken önemli bir nokta bu iki hatırşinas dostun hiçbir zaman aynı şehirde oturmuş olmaması ve ilişkilerini mektup ve senede birkaç kez görüşerek devam ettirmiş olmalarıdır.

Arkadaşlıklarının boyutu yıllar geçtikçe değişti. Başlarda, birbirlerinin ideallerini paylaşan, bir diğerinin kompozisyon gelişimini destekleyen ve birbirinden bir şeyler öğrenen aynı yola baş koymuş yoldaş gibiydi. Joachim'in eleştirileri sadece konularla sınırlı kalmaz, soruları orkestrasyon ve form gibi pek çok konuyu da içine alırdı. Brahms keman eserlerinin tamamını Joachim'i düşünerek yazmıştır. Müziksel birliktelikleri hiçbir zaman Brahms'ın keman konçertosunu yazdığı anlardan daha yakın olmamıştır. Konçertonun yazılmaya başlanması, Brahms'ın dört bölümlü bir konçerto yazmaya başlaması konusunda Joachim'e bilgi verirken tamamen rastlantı sonucu bir melodinin ortaya çıkmasıyla 21 ağustos 1871 gününe denk gelmiştir. Akabinde Brahms birinci bölüm ve finalin ilk iki sayfasından **"biçimsiz"** olarak adlandırdığı bazı pasajları Joachim'e gönderdi. Joachim iletiyi coşkuyla karşılamasına rağmen bazı değişiklikler yaptı. Bunu bir düzineden fazla mektuplaşma ve birkaç kez de karşılıklı görüşme takip etti. Dört ay gibi kısa bir sürede Brahms orkestrasyonu da hazır olmak kaydıyla (1, ve 3. Bölüm kadansları Joachim tarafından yazılarak) konçertoyu tamamladı. İlk seslendirilişi de 1 Ocak 1879 Brahms yönetiminde Leipzig Gevadaus Orkestrası eşliğinde Joseph Joachim tarafından yapıldı. İkinci kez iki hafta sonra bu kez ünlü kemancı ve orkestra şefi Helmesberger eşliğinde seslendirildi. Brahms'ın bu konserden sonra Helmesberger'e **"çalınması için değil sanki çalınmaması için bir konçerto yazdım"** dediği bilinir.

Joachim, 1880 yılında karısından ayrılmış ve Brahms bu ayrılığı şiddetle eleştirmişti. Bu sebeple iki arkadaşın mektupları 1883 yılında Brahms'ın ilk adımı atmasına kadar kesintiye uğradı. Fakat ardından tekrar koyulaşan dostluk yine çalışma ve yaratma sürecine imzasını koydu. Brahms keman ve cello için ikili konçertosunu tamamlamıştı. Konçertonun ilk seslendirilişi Joachim ve viyolonselci Robert Hausmann tarafından 1887 yılında yapıldı Dostlukları bu tarihten Brahms'ın ölüm yılı olan 1897'ye kadar devam etti.

Joachim Brahms konçertonun problemleriyle uğraşırken 1879 sonlarında eline geçen Dvorak'ın konçertosu üzerinde çalışma fırsatı bulamamıştı. Nihayet söz konusu esere Eylül 1882 yılında dikkatini verebildi ve bestecinin kendisiyle de bir prova yaptı. Dvorak bu provadan çok memnun kaldıysa da Joachim konçertoyu hiçbir zaman çalmadı. Eserin ilk seslendirilişi ise Çek kemancı Franz Ondricek tarafından 1883 yılında yapıldı.

Joachim'in en güzel eseri milli müzik yazma akımlarının bir parçası olan, Lizst'in Macar Rapsodileri, Bruch'un İskoç Fantezisi, Lalo'nun İspanyol, Norveç ve Rus etkili keman eserleri gibi, Maçar Stilinde Konçertosuydu. Temalarını Macar halk müziğinden alıyordu. Diğer eserleri ise, ikinci ve üçüncü keman konçertoları, Sarasate'ye ithaf ettiği Mi minör çeşitlemeleri, viyola için Op.9 Hebrew melodileri, Op.10 ve tabii ki her kemancı tarafından ilgi görmüş değişik konçertolara yazdığı kadanslarıdır. Bunlar arasında Brahms, Beethoven, Viotti ve Mozart'ın konçertolarına yazdıkları en bilinenleridir Ayrıca Brahms'ın tüm macar danslarına keman-piyano düzenlemesi yapmış ve bu eserlerin resitallerde de yorumlanmasını sağlamıştır.

Joachim, Hannover'deki konsertmeisterlik yıllarında 1750'lerde yapılmış bir Guadanini ile çalıyordu. Daha sonra 1855'e kadar çaldığı 1714 yapımı bir Stradivarius aldı. Son olarak da 1713 yılında yapılmış olan başka bir Stradivarius kullanıyordu. Bu keman ölümünden sonra Banker Robert von Mendelsohn tarafından satın alındı ve ömür boyu olmak üzere Joachim'in öğrencisi Karl Klinger'e kiralanmıştır.

1907 yılında ölen kemancı Joseph Joachim'in kayıtlarını EMI Records Ltd. şirketinin "The Great Violonists, Volume 1" başlıklı ve mono EX 7 61062 1 ürün kodlu ikili plak yayınında bulabilirsiniz. Ayrıca besteci Joachim'in Macar Konçertosu'nu kemancı Elmar Oliveira yorumu ve Leon Botstein yönetimindeki Londra Filarmoni Orkestrası tarafından, Masters Records şirketi ürünü olan ve MCD 27 seri numarasıyla piyasaya sürülen CD'de bulabilirsiniz. Aynı CD'de bestecinin Op.4 Hamlet Üvertürü ve Op.17 IV. Henry Uvertürü'nü de dinleme fırsatını bulabilirsiniz.

DR. FAUST'UN KANLARI

Ali FİL

Klasik tragedya gereği Goethe, Faust'u öldürmeliydi, onu cehenneme gönderecekti. Bilindiği gibi sonradan bu düşüncesini değiştirdi. Faust'u çok daha yaman bir cehenneme, insan ruhunun yıkıcı çatışkılarına bıraktı.

Tanrı'yla bağlarını kopardıktan sonra Faust, kendini şeytan rehberliğinde bir yaşamın içinde bulur. Daha doğrusu Goethe'nin yapıtında Faust, dinler literatüründe Tanrı'ya başkaldıran melek olarak bilinen şeytanla anlaşır. Yaşamın tüm bilgi ve zevkleri karşılığında ruhunu şeytan Mephistopfeles'e satar. Öte yandan Faust'un insanlıktan çıkabileceğini savlayan Mephitofeles'le, onun isteklerine karşı koyabileceğini savlayan Tanrı bahse tutuşmutur:

Mephistofeles:

Nesine bahse giriyorsunuz?
Bu kulunuzu kaybedeceksiniz,
Eğer izninizle,
Ona kendi yöntemlerimle,
Yavaşça yaklaşırsam!

Tanrı:

Pekâlâ, benden sana izin!
Özkaynağından uzaklaştır bu ruhu
Ve götür onu, becerebilirsen,
Beraberinde aşağıya doğru
Ama iyi bir insanın,
Karanlık bir devinim içinde olsa dahi,
Doğru yolun pekâlâ farkında olduğunu,
İtiraf etmek zorunda olduğun zaman
Utanç içinde çıkacak karşıma.

Faust, Mephitofeles'in yardımıyla Margaret'e yaklaşır ona büyük bir tutkuyla bağlanır, fakat Margarete'i felakete sürükleyen de Faust'tur. Bir yanıyla Faust'la Margarete'in ilişkisinde somutlaşan iyi-kötü çatkısının kaçınılmazlığı, Tanrı-Mephitofeles (şeytan) karşıtlığında da yapıtın tüm olay örgüsünü derinlemesine kuşatır. Margarete-Faust ilişkisinde olsun Mephistofeles-Tanrı ilişiksinde olsun iyi ve kötüler birbirini içerir bir görünüm sergilerler. Faust konusunda girişilen bahsi Mephitofeles mi kazanmıştır Tanrı mı? Şeytan da Tanrı da kaybetmiştir bu bahiste. Faust, şeytanla anlaşma yapmakla karanlık bir devinim içine girmiştir. İnsan gücünün erişemeyeceği yaşantılar tatmış, türlü olağanüstülüklere tanık olmuştur. Fakat Margarete'e aşkı bütün bunları gölgede bırakmıştır. Mephistofeles'in ona hazırladığı aşk tuzağına düşmüş, görün ki aşk kötüyü de iyiyi de içinde taşıyan bir kavramdır. İnsanın dünyayı başka bir boyutuyla tanıdığı bir mutluluk ve mutsuzluklar yumağı.

Bütün yaşantıları tadan Faust'a aşkın verdiği büyük acılar her şeye baskın çıkar. Bu acının belki en ağır yanı Margarete'in sürüklendiği yıkımdır. Tanrı, şeytanla bahse girerek bu yıkışmayı hazırlamıştır. İşte bu nedenle Tanrı ta başından beri kaybedendi. Faust'un iki kaybedeni, Tanrı ile şeytanı birbirine vurursanız insanı, yani Dr. Faust'u bulursunuz. Bunun anlamı, yapıttaki simgesel dizgede de en tepede yer alan iyi ve kötünün kaynağı olarak Tanrı ve sisteminin şeytanın daha fazla kurcalamasına kalmadan kafamıza yıkılmasıdır. Ne yana yürüsek bu yıkıntıyı tümüyle aşmamıza olanak yoktur. İnsanın zaman zaman bir şeylerin üstüne basarak yükselmesi, zaman zaman tökezlemesi bundandır. Ayakları önüne ne denli çok şey yığarsa o denli dikkatle yürümesi gerekmektedir. Yürürken ayakları önünde kendisini tekmelemesi, kafasını gözünü kanatması, yarattığı kültürle başetmekte yetersiz kalması onun evrensel tragedyasıdır. Bilindiği gibi, tragedyada kan hep sahne gerisinde akıtılır.

Faust, bu yanlarıyla insanlığın en temel sorunlarını tartışır. Klasik tragedyadan koptuğu yan da insanı tartışırken insanın kendi yaşamını düzenlemedeki becerisini daha doğrusu beceriksizliğini ölçüt edinebilmesidir. Yazarın usçu bakışını yansıtan "Klasik olan sağlıklı olandır, duygucu olan hastalıklı olandır" düşüncesine karşın Faust'taki kural tanımaz lirizmi, klasik algılayışının insana sonuna dek açık kapılarını imler bize. Goethe, bu duruşuyla hem Alman duygucularının öncüsü olmuş, hem de tüm insanlık kültürünü kendine özgü bir potada yoğurabilmiştir. Dr. Faust kişiliğini, kendi kişiliği üzerine kurduğu fazlasıyla simgesel bir kişilik olarak düşünsek dahi, yazarın yalnızca Faust'ta bile bu denli sınırsız olasılıklara açılma gücünü kendinde bulabilmesi hayranlık uyandırıcıdır.

Yapıtta öykü-şiir örüntüsünü zaman zaman aralayan, işi felsefeye, sanat tartışmasına dek vardı-

ran dizeler de az değildir. *"Sanatsallık az da olsa, / Anlama ve doğru düşünce, / Kendliğinden dışa vurur kendini."* dizeleri, şairin *klasik olan sağlıklı olandır,* düşüncesini anımsatır bize. Wagner'le "çağların tini" üzerine tartışırken Faust şöyle der: *"Çağların tini dediğiniz şey, / Çağların kendilerini yansıttıkları, / Siz sayın bayların tinidir, özünde."* Aynı tartışmada *"Evet ne demekse bilmek! / Kim çocuğun gerçek adını koyabilir?"* sözleri de Faust'a aittir. *"Bize dirlik veren o yüce duygular, / Donup kalırlar dünyanın karmaşasında."* dizelerindeki içeriğin yapıtta değişik biçimlerde çokça yinelenen temel izleklerden biri olduğu da gözardı edilmemeli. Dönem Almanya'sının güçlü akımı *Strum und Drang*'ın Goethe üzerindeki belirleyiciliği bilinir. Faust, yeryüzünün ruhu karşısında hiçleşir, bir bakıma Margarete'in aşkına sığınır. Faust, gerekirse doğada kendini yalıtarak da yaşayabilecek bir "üstinsan"dır. Yapıtta bunu duyurmaya çalışan dizeler epeyce vardır. Margarete'in, ısrarla dinî inancını öğrenmek istemesi karşısında Faust şu açıklamada bulunur: *"Güzelim, beni yanlış anlama! / Tanrı'dan kim söz edebilir? / Kim diyebilir ki: / 'Ben ona inanıyorum!?' / 'Ben ona inanmıyorum' demeye, / Kim yanaşır, / "* İzleyen dizelere de bakılırsa Faust bir heptanrıcıdır. Evrenin ortak bilinci onun yetkin anlatımıyla Margarete'le arasındaki aşkın şiirini de örer.

Goethe, yayımcı dostu Merk'i de yapıtına almadan edemez. Merk, yapıtın şeytani kişiliği Mephistofeles'tir. Edebiyat tarihçilerinin bu kanısı da göstermektedir ki Goethe, Faust'u kendi yaşam deneyimlerinin içine çekmede gösterdiği hünerle en büyük yaratıcılık örneğini vermiştir. Faust'u, "Wurtemberg'li hekim" söylencesinden evrenselliğin zirvesine taşıyan, bundan tümüyle ayrımlı bir şey olmasa gerek. Marlowe'dan sonra bu efsaneyi işleyen iki-üç yazara daha rastlanır. Goethe'den sonra ise denemek isteyen henüz duyulmadı.

Faust'u ikinci kez okurken, çeviri şiirin yerini bu kez daha yakından gördüm. Düşünün, Almanca bilmeyen milyarlarca insanın Goethe'den yoksun kalmasını. Derler ki, birinci sınıf bir şair başka bir dilde karşınıza üçüncü sınıf olarak çıkar. Kendisinden insanları yormadan eğlendirecek bir oyun isteyen "Tiyatro Müdürü"ne, "Ozan"ın (Dr. Faust) yanıtından birkaç dize bile böyle bir iddiaya kuşkuyla bakmamız için yeterlidir.

Ozan kişi en yüce hakkı,
Doğanın verdiği insan olma hakkını,
Senin uğruna böyle alçakça yitirmemeli!
O nasıl sarsar bütün yürekleri?

Gönlünden çıkan uyumlu ses değil midir,
Ozanın bu başarısını sağlayan,
Ve dünyayı yüreğine geri çeken

Çok sesli uyumun tınısını elde etmek için,
Kimdir tekliği evrensellikte kutsayan?

Kuşkusuz Nihat Ülner, bu çeviride yapıtın sahnelenmesini kolaylaştırıcı bir yöntem kullanmaya çalışmış. Faust'taki şiiri öyküye yedirebilmiş, alıntıladığımız dizelerde de görüldüğü gibi şiir öykünün hazırlayabildiği denli karşımıza çıkıyor. *"Ve dünyayı yüreğine geri çekin"* gibi dizeleriyle şiir de bir bakıma öyküsel içeriği doyulmaz imgeselliklere açıyor. Sadi Irmak (1960), V. Mahir Kocatürk (1963, 1968) ve Hasan İzzettin Dinamo'nun (1983) çevirilerinden başka bu çeviriyle de Faust'un Türkçe'deki ışığına biraz daha yaklaştığını söylemek çok yanlış olmamalı.

geldiler

geldiler
geçmiş zaman vardı gözlerinde
yükleyip sevgiyi yüreklerine
geldiler

güneş vardı gölge yoktu biz vardık
koşmak vardı durmak yoktu biz vardık
küstük boz dedik dargın dargın
yüksek atladık uzun atladık üç adım
çıktık merdivenleri yorgun argın

ağlamayı kirpiklere pazarladık
gülmeyi doldurduk ceplerimize
duvarları yıktık kapıları açtık
kanat takamadık belki kollarımıza
biz hep yükseklerden uçtuk

geldiler
çocuklarım
oğullarım kızlarımdılar
nazımladılar sınıfı
denizlediler
geldiler
ellerinde çiçeklerle
ve bir daha gitmediler

Mevlüt KIRNAPÇI

HOŞ GELDİN İNSAN YANIM

Suna ARAS

Nisan'ın son günleriydi. Kayıp ettiğim bir dosyayı ararken girmiştin içeriye. Sevinçle atılmıştım boynuna. Çaylarımızı yudumlarken, çay tadında bir sohbetle koyulaşmıştık. Dostluğumuzun eskimeyen yollarında, gidip geliyorduk yıldan yıla, aydan aya, günden güne. Ellerine gidiyordu bakışlarım. Ellerin her bardağa dokunduğunda irkiliyordum. O an pek anlam veremediğim bu duygumdan biraz da utanmıştım. Avuçlarından kalbime doğru yayılan sıcaklığı düşünmemeye çalışsam da, adını koyamadığım bir duygunun, burgacına çekildiğimi biliyordum. Ellerinle kalbimin arasında gidip gelen, beni dalgın bir suskunluğa götüren, aklımı karıştıran, içime çekilen, içimde, bilmem kaç saniyede, kaç milyonkez çoğalan, beni senin burçlarında, yıldız saydırmaya kışkırtan şey neydi?

Davetlindim. Davetine gönüllüydüm. Sevinçli, ürkek, çekimser yürüyordum yanında. Yemeğimizi yerken ortak anılardan konuşuyorduk. Ortak yaşadığımız acı tatlı anılarla çoğalıyorduk. Henüz kimseler yoktu masalarda. Sen kırmızı şarabını yudumlarken, ben anason kokusundaydım. Gözlerimiz durgun göle konup kalkan şaşkın kuşlar gibiydi. Durup durup havalanan çığlıklarla, sonra yine gölün sakin, huzurlu, dost kollarına dönen. Bir an uzanıp elime dokundun. Parmaklarımı bıraktım avuçlarına. Gülüştük. Aslında her gülüşümüz, kalbimizdeki titreşimden, yüzümüze yayılan sıcak pembeliği örtsün diye, utangaç birer tabloydu, astığımız yüzümüze. Saatle ilerledikçe sis dağılıyordu. Yüzümüzdeki utangaç pembeliği alıp, masanın altına atıvermiştik. Gözlerimiz daha çok kalıyordu birbirimizde. Ellerin, daha bir cesur uzanıyordu ellerime. Erken kalktık. Ben o akşam yolcuydum. Başka bir şehre kısa bir yolculuğa hazırlanıyordum. Bende kal dedim. Olur dedin. Zaten o saate sokaklar tekin değildi, hayata bakışına. İlk defa evime konuk geliyordun. İlk defa kahve pişiriyordum sana. İlk defa, bakışlarını dolaştırıyordun, yaşadığım yerdeki ayrıntılarda. Sıcak bir ev dedin. İnsanın içini ısıtıyor. Evimi seviyorum dedim. Evimi her dönüşümde, şu kapıdan her girişimde, uzak yollardan kendime döndüğümü hissediyorum. Soğuktan sıcağa girer gibi, sıcaktan serine koşar gibi, içimi rahatlatıyor bu ev benim. Evim özgürlüğümdür benim. Belki garip gelecek ama, özgür olduğumu şu kapıdan içeriye girdiğimde anlıyorum...

Yatağımı gösterdim, burada uyu dedim. Bakıştık. Gözlerinle onaylıyordun söylediğim her şeyi. Kapıdan çıkarken dönüp yanağından öptüm. Merdivenleri inerken, beni sana çeken şeyden ürkmüştüm. Zorlukla iniyordum merdivenleri. Sokağa çıktığımda ayaklarım geri çekiliyor, dönüp cama bakıyorum, perdeye vuran gölgene gülümsüyorum. Hoşça kal diyorum sessizce, hoşça kal. Seni bende götürüyorum. Belki de bir ömür olarak alıyorum yanıma, kimbilir?

Döndüğümde gitmiştin. Gidip yatağa oturdum. Düzgün bir şekilde toplanmıştı. Bir an yatakta, yatmadığını düşünürek hüzünlendim. Yastığa dokundum, ellerimden bedenime hızla yayılan sıcaklıkla heyecanlandım. Duygularımı onaylayıp, onaylamamak arasında gidip geliyorum. Sonra halime gülüyorum. Bu aşksa sana sormaz diyorum. Aşk sormaz. Aşk sormaz. Aşk sormaz anladın mı?.. Sormaz...

Huzursuzum. Gözlerim, kulaklarım, kalbim telefona kilitlenmiş. Henüz okumadığım, aylık sanat dergilerinin kapaklarına bakarak üst üste fırlatarak, kozasından yeni çıkmış bir kelebek şaşkınlığı içinde dolaşıyorum odalarda. Saçlarımı çekiştiriyorum. Aynada, yüzümü görmeden yüzümü inceliyorum. Gözlerimin içine bakıyorum. Gözlerime gülümsüyorum. Işıltılarını seviyorum gözlerimin, ışıltılı umudunu seviyorum. Yüzüme acılı bir anlam yüklüyorum. Acısına hüzün karıştırıyorum. Dalgın dalgın bakıyorum kendi yüzümdeki sana. Sana kızıyorum. Vazgeçiyorum sonra, küsüyorum. Sana senden habersiz uzun uzun küsüyorum. Telefon çalıyor. Yerimden fırlayıp telefona koşuyorum. Bacağımı masanın kenarına hızla çarpıyorum. Bir anda müthiş bir acı sarıyor bedenimi. Alo diyorum. Sensin. Bir anda o keskin acının yerinde olmadığını farkedip, şaşırıyorum. Benim o gün döndüğüm şehre sen gitmeye hazırlanıyordun. Beni getiren yol, seni alıp götürecekti birazdan. Birkaç saatlik vaktim var dedin, gelebilirim. Gel, dedim. Sen yolculuğunu vaktim var dediğin anda ertelemiştin.

Ben bir süreliğine, benden birkaç adım uzağa çıkıp, beni izlemeye alıyorum. Tek gölgelik bir mesafeden.

Elleri kendiliğinden uzanmıştı birbirlerine. Ten, çekimindeki bütün ışıklarını yakmıştı. Tenin diliydi, damarlardan kalbe doğru yürüyen alev. Gözleri do-

kundukları her yeri güzelleştiriyordu. Aşk bir kaç günde hızla gelişip çoğalmıştı. Aylardan bahardı. En güzel baharını yaşıyordu kadın. Aşkın gücü yansımıştı tepeden tırnağa kadına. Hiç olamadığı kadar korkusuzdu. Ele ele dolaşıyorlardı, baharın kokularını yüreklerine takarak. Renklerin ayırdına aynı anda varıyorlardı. Coşkuyla karşılıyorlardı her bitkiyi, her ağacı, her çiçeği. Bitmeyen bir senfoninin içinde yürüyorlardı. Otlarda dolaşan rüzgar hışırtısı, bütün dillerden müzikti onlara. Kalbi kalbe çekip kilitleyen bir türkünün içinde dolaşıyorlardı. Göz göze uçunmanın unutulmaz hazzında, doğanın taze yeşiline batıp çıkmışlardı. Her ikisi de, yıldızdan, buluta, buluttan yağmura koşarken, birbirlerine gecikmenin ince hüznünü duyguların genç fırtınasında, sevince boğuyordu. Bahar geç olsa da gelmişti. Toprağın kıpırtısı içindeydi yürekleri. Hızla iyileşiyordu dünün yaraları. Yılların kimsesiz yoksul gölgesi siliniyordu, düştüğü ömür diliminden.

Kalbi sık sık orda olduğunu hatırlatıyordu kadına. Duygu yorgunluğunun ardında unutulan bir hayatın geri gelişiydi bu çarpıntılar. Sevgisizlikten ölen her hücresi hayata koşuyordu şimdi. Bir insan, bir insanın hayatını, nasıl bu kadar hızla ve birdenbire değiştirebilirdi. Susuz çöllerinden ırmaklar geçiyordu kadının, dokundukları yeri güzelleştiren, yaşama dönüştüren ırmaklar. "Aşkın gücü bu olmalı" dedi kadın. İçlerindeki çocuk uyanmıştı. Çocuk beyazlığındaydı ikiside.

Hoşgeldin düşüm benim. Kalbimdeki tıkırtı, gözlerimdeki ışık, ağzımdaki tad, yüreğimdeki yangın hoşgeldin. Beni, varlığından dahi habersiz olduğum duygularıma taşıyan, yaşam işaretim hoşgeldin. Seni izleyerek ömrümün benden habersiz ülkelerini keşfe çıkacağım. Gönül şenliğimin yanıbaşındayım şimdi. Kırılan, dağılan, incinen neyim varsa onarıyorum sıcaklığında. Sevgiyi aşka dönüştüren iki emekciğiz seninle. Hoşgeldin insan yanım. Adam, "Bin yıldır tenimde yaşamışsın" dedi kadına. "Bin yıldır tenimde yaşamışsın" dedi kadın adama. Ormanda sonbahardan kalma yaprakların üzerinden geçiyorlardı. Ayakları, seven iki insanın uysal sevincini bırakıyordu toprağa. Rüzgar ipekten kanatlarını takmıştı. Orman ananın doğurgan yeşil şefkati dokunuyordu yüzlerine. Güneş, kızıl giysileri içinde çekiliyordu, yeniden doğumuna. Meşeler toprağa bıraktıkları tohumlarının, yaşama ilk adımlarını sevgiyle izliyorlardı. Yaşam kabuğunu çatlatıyordu. Alkış içindeydi yapraklar. Adam eğilip korkak adımlı bir fidenin, adımlarını destekledi şefkatle. Kadın eğilip sırtından öptü adamın. Yüreğimcesin dedi. Adam doğrulup ellerinden öptü kadının. Yüreğimcesin dedi. Hoş geldin ömrüme.

ORTAK

Kap kacak tencere tavada başladı ortaklık.
Tası tarağı toplayıp
Tek başına olmuyordu bu dünyada.
Gökteki güneşi
Yerde ekmeği suyu aş'ı
Giysilerimizi bölüşüyorduk.
Allar sarılar maviler ışıklar içinde
Her şey herkesin
Hiç bir şey kimsenindi.
Ve böylece başladı tarihin ilk gerçek,
ilk namuslu ortaklığı.

Gökleri tutmuş kuşlar gibi
Bu benim o senin demeden
Yan yana ve beraberdik
Doğanınyükünü ve keyfini birlikte paylaşarak.
Üretimdeydi birlik.
Ve has bir somun gibi sıcacık faydayı
Akılla korkmadan severek bölüşüyorduk.
Ve yaşam her gün böyle bir daha
güzelleşiyordu.
Ama uzun sürmedi bu dirlik düzenlik.
İnsanı insandan etti zillinin dölleri.
Köleleri aletleri öşürleriyle
Düğümlediler gökteki bulutları
Bölündü o güzel türkü ortasından ikiye
Koptu ellerimiz ellerimizden
Uçtu gitti o canım bereket
Ve tarlaların en güzeli
En yeşili en yücesine
Girdi hemen o pis ayrıkotu
Kötülüklerin kökü
Mülkiyet denen ibret
Bu çirkin ve ayıp haliyle
Çevirdi birden insan cennetini
Bu çekilmez cehenneme
Ve o günden bugüne
Aklın ve gücün yetmediği yerde
O tosun emekle üretim arası
Bu körolası oyun girdi.

Müştak ERENUS

7.KESİT (; MEKTUP)

Hayri ERDOĞDU

Yine aynı mekana döndürülüyorum. Kendimi yine aynı ekranın karşısında buluyorum. Adını Teos koyduğum, beni çeşitli kişiliklerde yeniden yaşatan beyaz sakallı adam yine yanımda. "Oyunun son perdesine geldik. 7 ayrı hayattan 7 karedeyiz şimdi. Heyecanlı mısın?" dedi. İçine girip yaşayacağım bu 7.kare ne olacak(tı)? Teos'a cesur şaşkın gözlerle bakarak başlama sinyalleri gönderiyorum. Oyunlara o kadar alışmıştım ki, son noktadaki 7. kareyi merak bile etmiyordum. Bana bakıp güldü, kafasını eğdi, düğmelerden birine bastı. Üzerime üzerime gelen kalabalık bir yerdeydik. Üstü beyaz camlarla kaplı, Arnavut kaldırımlarıyla süslü dar bir sokaktaydık. Sağlı sollu dükkanlarla çevrili bu çarşı, herhangi bir ülkeden herhangi bir yer olabilirdi. Yüzünü seçemediğim arkadan yürüyen sapsarı uzun saçlı genç adamın peşine takılan ruhum, onunla yer değiştirdiğinde ben artık O'ydum. (Ama O, ben değildi.) Insanın iştahını kışkırtan meyve ve sebzelerle dolu bir pazar yerinde biraz ilerledikten sonra bir pasaja girdim. Yüksek tavanları bir inci gibi işlenmiş bu harika daracık galeride etrafımdaki kitapçı dükkanlarına bakarak ilerliyorum. Bir dükkanın vitrinine takılıyor gözlerim."Arama, o yol seni bulur" adlı bir kitap dikkatimi çekiyor. İçeri giriyorum. İçerde, kitap yığınları arasında gizlenen kel kafalı gençten biri duruyordu. "Hoş geldin Yorgo" dedi. Onu tanıyordum, hatta adını bile biliyordum. Yeni kimliğime çabuk programlanmıştım. Gerekli tüm bilgiler sırasıyla beynime yükleniliyordu. "Ben de 3 gündür seni arıyordum. Cengiz sana bir paket bıraktı, dedi. Bana uzattığı torbanın içine baktığımda, içerde tonlarca irili ufaklı yazılı kağıt parçası vardı.

"Cengiz, hep yanında taşıdığı kutsal yazıtlarını sana emanet etti," dedi. "Cengiz sana bir de mektup bıraktı," dedi. Elinde tuttuğu zarfı alırken, önceleri görüntüsünü tam alamadığım gizemli Cengiz'i gördüğüm en son güne dön(dürül)üyorum.

"Sana anlatmak istediğim çok şey vardı, ama sen uyuduğun için dinlemedin" dediği üç gün öncesine dönüyorum. Gözlerimde biriken yaşları hissediyorum. Onu ve kendimi düşünüyorum. Bazı yaşanmış ilişkileri kolay kolay silip atamayan beynim onu arıyor, ama o yok. Ohannes'e bakıyorum, o çoktan yeni gelen müşterileriyle ilgileniyor.

Hayat... Soyuttan somuta geçerken... Her şey çok güzeldi, güzel olmalıydı. İçimden bir dua mırıldanmak istedim, hak eden herkes için. Bir an bile kalmak istemediğim o yerde, bana verilenleri alıp uzaklaştım oradan. Beyaz camlarla kaplı tavanda kurşun gibi (ağır) patlayan yağmur tanelerini, caddeye yakın keskin rüzgar ve yağmur esir alıyor. Sarı plakalı bir taksiye atladığım gibi yola koyuluyorum. Oradayım artık, denizin yanındayım. Hemen mektubu açıyorum.

Güzelim,

Sana böyle seslenmeme itirazın olmadığını anladığımda, ilk izlenimimde ne denli haklı olduğumun mutluluğu sarmıştı tüm bedenimi... Hayatlarımızın farklı (ana) duraklarından birinde karşılaştığımız yer maskelerle dolu bir yerdi. Maskeli insanların bol olduğu ülkelerden birinin dünyaca önemli bir metropolünde; farklı olması gereken azınlığın bile maskelerini yüzünden çıkarmak istemeği faşizmle yoğrulmuş bir yaşamda, maskelerle dolu bu yerdeki ilk karşılaşmamızın sende bıraktığı ilk izlenimimi ana hatlarıyla kendime saklayarak uzaklaştırıyorum bedenimi bu kentten. Bir kaçışın izlerini mi taşıyor bu senden uzaklaşmalarım; (yoksa;) bir dosta, bir arkadaşa, bir sevgiliye dayanamayan Rönesans zamanlardan kalma zavallı bir yüreğin kendini bulmak için uzaklaşması mı bu senden kaçışım? Şiirler yazmak... ya da o korkak yüreğin kaçışı için başkalarının şiirlerini kullanmak(?)...

"Bir kadının sevecen yüreği var sende;

Ama hain kadınların dönekliğini bilmez seninkisi." (1)

Hain kadınların dönekliği... Bunu yaşamadım, henüz böyle bir şey yaşamadım; ama şunu rahatlıkla söyleyebilirim ki, senin sevecen yüreğini hep ama hep taşıyacağım. Bana daha ilk günden ışınladığın sevgili kalbini başka kalplere de verebileceksem eğer bu senden kaçan dönekliğim ilk kaçış olmayacak hayatımda. Dönekliğim bir kadına yönelirken, belki de bu kaçışta şairin söylediği hainliği yaşayacak sevecenliği alıp götürdüğünü sandığım sevecen yüreğim. Bilinmez gelecek peşinde koşturan biçare bedenlerin kaçış serüveni, tarafımdan tek taraflı fes edilirken(;) senin, beni anlatmanı isteyeceğim anlarda, (senin) bedeninde benden ne kaldığını gerçekten görebilmek isterdim. Hiç göremeyeceğimden korktuğum gelecek zamanın kaygısını "isterdim"le geçmişe yüklerken, kafamda her zaman var olagelen beraberimde taşıdığım korkularım ne olacak(tı), nereye gidecek(ti)?

"My best lover" Anlamını bildiğimi sandığım bu kelimelere bütün anlamında gerçekten bir ifade yükleyemiyorum. "Biz"i, bize dikte ettiren farklı faşist yaşamlardan savrulup gelen farklı dünyalara ait biçare bedenlerinlerin sığındıkları son durağımız olmayacak rıhtımda, ne sen ne de ben, bizi buduk. "Bizi" çıkaramayan dostlukların sonunu hazırlayan "beni" yıkmaya girişen birlikteliklerin başlangıçlarında; ne aşk ne aşkım varken, "en güzel" "en büyük" var olabilir miydi? En büyük, en güzel, en anlamlı; en... bilinçlerimizde dar anlamlar çağrıştırdığından, kimilerinin hiç yanından geçemediği "aşk"ın iyelik çekimlerinde ne ben ne de sen varken, bu kaçış senden değil, benim kendimden kaçışım bile olamazdı.

Kollektifleştirilenemeyen komünist dünyalarda sırıtan faşist ego tatminlerden kara duraklara sancılı geçişler(imiz)de, kanlı(/kansız) kızıl sahteliklere gömdüğümüz sandığım "dostum" kavramına çok yakın (ama çok) da uzak anarşist birliktelikler sürdürmeye çalışmış mıydım?

Hayatlar ve duraklar İnsanların bazı duraklarda zorla dışarı itildiği çok yorucu çok duraklı aşağılık yaşamlardan sürünerek gelmek (ve gitmek). Bir de bakmışsın ki gerçekten çok ama çok uzaksın her şeye. (... Yakınken...) Beyaz dünyalarda, beyaz yalanlarla süslediğin bu kimsesizler durağında, plastik düşlere teslimiyette yanında hep birini isterken, gittikçe azalan dünya(mız)da yalnız kalmaktan korkarak yaşamak.. Birbirlerinden uzun süre habersiz yaşayan kişilerin buluştuğu bu junk'ta (2), toplumdan atılan veya atılmak istenen birer fazlalık olmak? Fazlalık... atıldığı çöplükte dahi azınlıkta kalan fazlalık... Dost(?) anlamı; kırmızı(?) anlamı?.. (soyut/somut, somut/soyut; hangisi?)

Ölü beyazlara bürünmüş plastik bedenlerde sırıtan anlamsız düşlerdeki dost ve anlamı...

Sevgilim... Beyazım... Mülksüzüm...

Aynı çekim hali almış görünen bu 3 farklı kelimeden, ilerde iyelik eki alacak olan beyaz yalanlarla süslü "sevgili" durakta, bizi birbirimizden ayırması gereken bir şey yok (çünkü birleşmenin hiç olmadığı birlikteliklerdi bunlar).

"Özgürlük" kelimesini faşizm bokunda yüzen, bazı sosyal puştlara hediye ettiğini bana söylediğinden beri, faşist olamayacağımı bana çağrıştıran bu kutsal sözcüğün, bildiğimizi sandığım(ız) anlamını çiğnememeye çabaladım, sana söz verdiğim gibi. Bu gidişimin veya kaçışımın, özgürlük anlamına gelmediğine, kıyısında beyaz dünyalara dalmaya bayıldığımız bu boklu deniz şahit, bu kent tanık. O deniz(imiz), o kent hep orada duracak. Ve biz oraya her döndüğümüzde daha fazla yuklu olacağız. Yaşanılan anlar ve geriye dönüş... Her anıya dönüş farklı çağrışımlar yapacağından, anılar (o) anlarda gizleyecek gizini Gizlerle sarmalanmış anlar: yalancı olduğuna inanmadan, geçmişteki yalana dalmak. Yalan denizlerde yüzen geçmiş anların katı gerçeği, gittikçe azalan bizde daha ne kadar sürecek(ti)?

Nereden nereye? (Önceleri) birçok kaçışın buluştuğu o durakta, kendimden kaçamayacak denli korkak veya gerçekçiysem eğer ben? Korkak... gerçekçi... Gerçekçi... korkak... Kelimelerin birbiriyle oynaşmasından doğan birbirine yakınlaşma hali... (Sonraları) gelinen o yakınlaşma duvarı aşılırken, gerçeğin korkuyu öldürdüğü cesur anlara ulaşarak korkmaktan korkmamak... Kelimelerin birbiriyle oynaşmasından doğan birbirine uzaklaşma hali...

Uzak görünen düşlerin yakınlaşmasıyla, gerçeğin yakınlaştırdığı uzak tahminlerin çatışmasındaydı sıra.

O akşamki ilk gerçek hırsızlıktan nerelere taşındık o bildik durakta?

O akşamki korkak yalanlardan nerelere uzandı yalanlarımız, beyaz yalanlarla çevrili o beyaz duraklarda?

"Özgürlük" mengenelerinde (kalıplara sıkışıp kalmıştı) sorunlar(ımız):

(Çokanlamlı kaçak dövüşmeler; kelimeler...)

"Özgürlük"ün kalıpları, kendine doğru genişlerken, kendi yalan dünyasının çemberinde sıkıştırılan bedenlerin, başkasının bedenlerine özgürlük içinde tecavüz etmesi... Ortak durağımızda, farkına varmayı ümit ettiğimiz kendi egosuna (da) mahkum "özgürlük"te dengeyi bulabilmek? Farklı kulvarlarda farklı mücadeleler verdikten sonra, aynı noktaya akmakta olan farklı dereleriz biz. Ama aynı zamanda; yolları ortak noktada birleştirdikten sonra ayrılan derelere dönüşmek zorunda kalan derelerizde biz?

Yazıya bulaşan mürekkepler değil bu. Anlamsızlığa çağrı gibi duran satırlarda gizli kalan esrar değil bu. Aykırı yaşamlardan, aslında hiç de aykırı olmayan dostların birlikteliğinden sonraki ayrılığı değil bu.

Andımızı Anımsıyorum:

Asla (ve) asla ağır aldatmaca...

Astral bir dünyada mı gezineceğiz bundan sonra, yoksa ne?

Her tarafım sırılsıklam olmuştu. İstanbul yine bir lodosa teslimdi. Kocaman dalgalar, caddeleri esir alırken, o neredeydi? İstanbul ve O... O; acaba şu anda, çoktan teslim olduğu orospusu İstanbul'un kucağında mı, nerede? Mektubu denize attım ve bekledim.

(Bekledim... bekliyorum. 7.Kare de bitti.)

1 Prof. Dr. Mina Urgan, *Shakespeare ve Hamlet*, , Altın Kitaplar Yayınevi, s.46.

2. Junk. (İng) atılacak eşyalar, hurdalar

MODERN TÜRK ŞİİRİNDE ZEN-BUDİZM ETKİSİ*

Hasan AKAY

Modern Türk şiirinin başlangıç yıllarını karşılamak üzere kullanılan kavramlaştırmalardan biri de, "Batı etkisinde gelişen Türk edebiyatı" şeklindedir. Bu yüzden, modern Türk şiirine ve şairlerine ilişkin değerlendirmelerde hangi Batılı şairlerden etkilendiği gibi bir sorun, eleştirmenler için, daima varolagelmiştir. Hatta bu noktada yapılan tespitleri sergilemek, birtakım zevkleri tatmin edici bulunmuştur. Kuşkusuz böyle çalışmalar, özellikle karşılaştırmalı edebiyat açısından önemli ve gereklidir. Bizi ilgilendiren, bu gerekliliğe, son devirlerde başka ruhsal sebeplerin, başka teşviklerin, başka beslenme ve özümseme kaynaklarının katılmış olmasıdır. Bu bağlamda bir örnek olmak üzere Umran'ın bir şiirini söz konusu etmek istiyoruz: Behçet Necatigil'in bir "nesne şairi" olarak takdim ettiği ve İlhan Berk'in dilimizde bu alanda en dikkate ve izlenmeye değer adımın kendisine ait olduğunu ifade ettiği Sedat Umran'ın şiirinde böyle bir durum sözkonusudur. Umran'ın şiirinde Batılı ve yerli şairlerin yanında Doğulu ve uzak doğulu sanatçıların da etkisi olmuş; o da kendi mizacına, hayat tarzına, fikrî eğilimlerine kısaca gönlüne uygun gelen şeyleri almakta tereddüt etmemiştir. Umran'ı, ateşin ve sessizliğin şairleri (Verhaeren, Şeyh Galib) ile nesnenin ve hiçliğin (Ponge ve Nietzsche gibi) şairleri kadar hiçbir şey tatmin edememiştir. Çünkü o, bir anlamda Ahmed Haşim'in paltosundan çıkan talihli şairlerden biridir. Düşünce olarak ona kendini (derin sessizliği içinde varoluşunu sınadığı kendi yokluğu yoluyla) bulduran ise, Batı felsefesinden çok Zen-Budizm düşüncesi olmuştur. Batılı sanatçılarda da etkisi görülen bu düşüncenin, onda Batı'lı etkiyi 'toz' haline getirdiği bir gerçektir. Fakat, Umran'ın şiirlerinden, bunlardaki yerli ve yabancı sanatçıların etkisinden söz eden yazıların hemen hiçbirinde Zen-Budizm etkisinden bahsedilmemektedir. (Biz bu hususu tespit etmek için birçok şiir üzerinde çalıştık, ancak makale sınırlarını aşmamak için bunlardan sadece birini söz konusu edeceğiz.)

Modern Türk edebiyatında, Zen-Budizm düşüncesiyle, Fikret'in ideolojik yöneliminden ve Brahma hakkında yazdığı "Buda" (1) adlı şiiri ile Mehmed Rauf'un *Siyah İnciler*'deki (2) düzyazılmış şiirlerinden bir hayli zaman sonra, 1940-50'lerde özel olarak ilgilenenler olmuştur. Mesela, Buddha hakkında bir kitap yazan (3) ve elinde bu hususta yüzlerce kitap bulunduğunu söyleyen Asaf Halet Çelebi'nin *Om Mani Padme Hum* (4) adlı eserinde yer alan şiirlerinde (5), bu ilginin açık izlerine rastlamak mümkündür. Asaf Halet'in -söz yerindeyse, Türk şiirinde Nirvana'ya ulaşma- çabaları uzun müddet tek başına kalmış, bazı şevk kırıcı eleştiriler almış, hatta alay ve hakaret ile karşılaşmıştır. (6) Asaf Halet'ten çok zaman sonra, bu düşünce (küresel çapta siyasal ve kültürel şartlar sebebiyle, 1970'li ve özellikle 1980'li yıllardan itibaren) yeniden bir ilgi alanı oluşturmuş ve Türk şiirine dar alanda da olsa dikkat çekici bir etki yapmıştır. Bu etki, en kapsamlı şekilde açığa çıkarılabilir ve bu hammaddenin şiirimize neler kazandırdığı veya nasıl bir açılım sağladığı vb. ortaya konulabilir... Zen-Budizm düşüncesiyle ve Brahma ile ilgilenen başka şairler de vardır. Örneğin, H. Fahri Ozansoy, *Efsaneler* adlı eserindeki "Kâfir" şiirinde Brahma'dan ve "kâfir"in ateşe atılarak yakılmasından söz etmektedir: "Bağırdı, ağladı, çırpındı dövdü sînesini / Fakat boğardı dumanlar hırıldayan sesini / Bütün vücudu alev dalgasıyla kanlandı / Paçavralar gibi artık cayır cayır yandı.

Ancak hemen belirtelim ki, nesnelere bakış ve bunları şiirde söz konusu ediş açısından, Umran'ın şiiri kadar Zen-Budizm düşüncesiyle yakından ilişkili bir başka şaire rastlamak zordur (Asaf Halet'in şiirleri bir istisna olarak anılabilir; fakat bunları doğrudan doğruya nesne şiiri kategorisine sokmak mümkün gözükmemektedir). Bunda, hiç kuşkusuz, Umran'ın bu felsefeyi çok yakından tanımasının ve bu konuda önemli çeviriler yapmış olmasının rolü olduğu kadar, hayatındaki bazı gerçeklerin -psikolojik açıdan, çok küçük yaşlarda öksüz kalışının, nesnelere büyük bir yakınlık hissedişinin, onlarda bir şekilde teselli arayışının ve dolayısıyla onlarla derin bir ünsiyet kurmasının, hatta modern çağın göstergelerinden olan makinalara ve sanayi parçalarına bir insan sıcaklığı katabilmesinin- de rolü

vardır. Ayrıca bu düşünceye uygun bir mizaç sahibi olduğunu da söyleyebiliriz. Ünlü ve mutlakmış gibi duran sessizliğinde bile bu düşünce ya da inancın rengi belirgin haldedir. (Bir ara söz olmak üzere belirtelim ki: Umran'ın son şiirleri, bu sessizliğin ve boşluğun aşk, inanç, coşku ve bir çeşit vecd ile doldurulmak istendiğine işaret etmektedir. Bazı eleştirmenlerin -örneğin, Ali Nar'ın- yorumları da bu izlenim çevresine dönmekte, bu özgün atılımı öne çıkarmaya çaba göstermektedir. Belki de bu özgün "nesne şairi"ne nesneler özündeki cazibe cevherini yani aşkı görünür kılmaktadırlar. Yetmişinden sonra aşk şiirleri yazması, adları da özgün ve ilginç olan *Parmak Uçlarımdaki Yangın* ve *Gittin Taş Atarak Denizlerime* kitapları, Umran'ın, şiirimize getirdiği kendine özgü eşya ve tabiata -buna Umrânî tabiat da diyebiliriz- yine kendine uygun bir sevgi ve aşk üflediğini göstermektedir. Ancak hemen belirtelim ki, onun getirdiği nesneler ve tabiat varlıkları kendi ağızlarıyla, kendi dilleriyle konuşurlar; fakat söz'leri, asıl kastettikleri şey, daima Sedat Umran'ın söz'leridir; bu ifadelerinin arkasında metafizik bir silüet halinde Umran'ın fikirleri kendisini arzeder. Bu da ayırdedici özelliklerinden biridir onun). Ancak bizim amacımız sözkonusu düşünce ya da inancın rengi belirgin şiirleri çözümlemek değildir. Biz, burada, Zen-Budizm düşüncesinin modern Türk edebiyatındaki etkisi üzerinde geniş olarak durmayacağız; önceliediğimiz sorun, bu konuya şiir bağlamında dikkati çekmek, önemli bir gösterge salkımı üzerinde çözümleme ve yorumlama yapmaktan ibarettir. Bu bakımdan Umran'ın şiirlerinden sadece biri üzerinde -bir model değil, fakat bir örnek olarak- durmak istiyoruz.

Sedat Umran'ın "Toz" adlı şiiri -tıpkı "Sakız", "Düğme" "Ayna(ların Kimliği" ya da "Kırkayak" vb. gibi- "küçük şeyler" denilen sınıfa girmekte; fakat şair, modern şiir anlayışından çok Zen-Budizm düşüncesiyle yakından ilgili olan başka şiirleri de -örneğin, *Kara Işıldak* eserinde yer alan "Orman" adlı şiirin, değer kazandıran boşluk düşüncesiyle ve "Toz" şiiriyle çok yakından bağlantısı- vardır ve bunların yerli düşünceyle ilişkili yönleri de bulunmaktadır. En küçük nesnelere bile özel bir dikkat ve bakış açısıyla yaklaşmak; örneğin nesnelerin en küçüğü sayılabilecek "Toz"a şairin atfettiği hususi bakış ve bu bakışı takdim ediş tarzı, Zen-Budizm düşüncesiyle yakından bağlantılıdır; fakat bu bağlantının yerli düşünceyi de içerdiği rahatlıkla söylenilebilir. Başka bir deyişle Umran'ın canlı ve cansız şeylere (;eşya) bakış tarzı (ki yaşantısına, sembolizmin etkisine, mizacına ve yetim psikolojisine son derece bağlıdır) ile, "Benim bir *karıncaya bile ulu nazarım* vardır" diyen Yunus'un bakış tarzı arasında bir yakınlık mevcuttur. Bakışında Yunus'un göz izi belli olmaktadır. Ancak yine de rahatlıkla söyleyebiliriz ki, Umran'ın şiirinde metafizik ve mistik alandaki asıl etki, ("Kırkayak" "Orman" "Toz" vb de olduğu gibi) İslamî tasavvuf düşüncesinden çok -uzun zaman bizzat meşgul olduğu ve usta işi çeviriler yaptığı- Zen-Budizm düşüncesinden gelmektedir. Nitekim Bodhisattva'nın yaşama tarzı da buna yakın bir bakış ufkuna sahiptir. Bodhisattva'nın yaşama tarzına göre:

"Bütün varlıklar, bütün insanlar, onlar ister iyi ister kötü olsun, hatta *karıncalara kadar aşağı yaratıklar* gizilgüçsel (potansiyel) *Budalar olarak düşünülmeli, saygı görmeli* ve muamele görmelidir. ( ) Bu görüş, gizli gerçeğin algılanışına iltifat eden Hindistan'ın bütün daha sonraki felsefe ekollerinde yansımaktadır (...) Sâliğin ödevi, varlığının edebi realitesi olarak öteden beri uykuda ve dingin olanı şuurlu kılmaktır. Bu Hindistan'ın sülûk üzerine ana görüşüdür. Budizm bunu aydınlanma (bodhi) diye isimlendirir (...) *Leke*lenmiş olan bir şey arıtılır, uyanık kılınır ve doğuştan olan şaşaası yükseltilir. Bu süreç bir kristalin parlatılması ya da herhangi bir şekilde kirletilmiş ve yağlanmış olan bir aynanın temizlenmesiyle karşılaştırılır (...) Pislik bizi doldurur, biz kirlenmişizdir. En yüksek ruh durumu kirlenmemiş olmaktır. Beden ve ruhumuzu sürekli, köklü arıtma perhiziyle arıtmak suretiyle kurtularak, tamamen Brahman, tamamen aydınlığa eren, ne isek tamamen o hale geliriz (Çünkü-öğretinin özüne göre- bizim kristal olmamız sırf bir fikir değildir, tersine gerçekte özümüze göre öyleyizdir...) Hindistan'ın düşünüşü büyümeyi, gelişmeyi ve fethetmeyi amaçlamamaktadır, tersine cüruf giderme, eni konu *toz* almayı ve bir restitutio in integrum'a hizmet etmeyi amaçlar. Bu bir entegral ezeli ruh durumunun bir tekrarlanışıdır (...) Benlik arıtılmışsa ışık saçar ve bu anda aydınlanmamız artık gizilgüçsel değildir, tersine bir olgudur." (7)

Görüldüğü gibi burada açık bir etki sözkonusudur ve bu nokta, Sedat Umran'ın şiirlerine ilişkin ayırdedici özelliklerden (alâmet-i fârika) biri ve belki de -*Kara Işıldak* eseri itibariyle- en önemlisidir. Başka bir deyişle, Sedat Umran'ın nesneye bakış tarzı, özellikle Hint öğretisinin çekirdeğinden çiçeklenen, bu öze uygun düşen, ancak yaşantısına ilişkin gerçekliklerle Sembolizm ikliminden de etkilenen bir bakış tarzıdır. Bu bakımdan diyebiliriz ki:

Sedat Umran'ın şiirini tam anlamıyla kavrayabilmek için, öncelikle bu felsefeyle ilgili bazı metinlerin okunması ve dolayısıyla düşünce damarlarının keşfedilmesi şarttır. Umran'ın şiirlerini derinliğine kavrayabilmek için, örneğin, öncelikle Heinrich Zimmer'in *Hint Felsefesi*'ni (bu kültür dünyasının

kodlarını öğrenmek, atmosferini teneffüs etmek, kavramlarını -içeriğiyle- kavramak), ondan sonra *Leke* veya *Kara Işıldak* kitaplarını okumak gerekir. Çünkü, Batıdan çok Doğudan (Uzakdoğudan) gelen bu mistik etki, Umran'ın şiirine metafizik bir karakter üfleyebilmesini sağlamıştır (Kuşkusuz burada metafizikten kastettiğimiz Nietzsche, S. George, Trakl vb. şairler için sözkonusu edilen metafizik değil: fakat daha çok Angelius Silesius'un *Mistik Şiirler*'inde duyumsanabilen fizikötesi, kısaca eşyaya ve yaşantıya ilişkin bir çeşit öte düşüncesidir ve bu görüş tarzının ışığı da karanlığı da Uzakdoğu felsefesinden kaynaklanmaktadır). Bu ise onu, nesne hakkında şiirler kaleme alan önceki ve çağdaşı şairlerden (örneğin Ali Ekrem'den, Tevfik Fikret'ten, Nazım Hikmet'ten, Mehmet Akif'ten, Necip Fazıl'dan, Sabri Esat Siyavuşgil'den, Tanpınar'dan; Faruk Nafiz'den, Zeki Ömer Defne'den, Ali Mümtaz Arolat'tan veya "Somut şiir"cilerden, vs.) ayırmaktadır "Toz" şiiri, hem bu açıdan, hem şairin eşyaya bakışı ve mizacına göre onu takdim ediş tarzı, hem de modern Türk şiirine getirdiği değer açısından ayırdedici özelliğe sahip bir şair kılmakta ve ilgi çekmektedir Bunu ispat edebilecek en önemli ve dikkat çekici örneklerden biri, *Leke* kitabında yer alan "Toz" (8) adlı şiiridir.

Sedat Umran'ın "Toz" adlı şiiri, Laotse'nin *"Tao-Te King"* eserinde dile getirdiği "değeri sağlayan şeyin, iç boşluğu oluşu" düşüncesiyle yakından ilgilidir Umran'ın başka şiirlerinde de bu "değer kazandıran boşluk" düşüncesinin değişik versiyonları görülmektedir Örneğin, "Aynaların Kimliği" adlı şiir ile özellikle "Orman" adlı şiirinde de bu düşünce köklerine bağlı bir yorum getirilmektedir. (9) Umran'ın idealist bir dünya görüşüyle (Nirvana da idealist bir görüştür) bir "Toz"un hayatımızdaki hayatî rolünü dile getirmek için yazdığı "Toz" şiirindeki düşünce, Laotse'nin eserindeki "Rajas" fikriyle paralellik arzeder; Umran'ın şiirinde geçen,

"Toplanır tahta aralarında
sessizliğin kuluçkaladığı toz;
solur pis kokusunu havaya,
yürür görünmeyen bacaklarıyla
unutuşun şaşı gözleriyle bakarak,
iner rutubetli arşivlerine yüzyılların

yokluk *rüzgarının anaforuyla*
canlanır, kalkar sokaklardan
konar saçlarımıza...

sız *varsayarsınız her katılığı*
oysa yoktur tozdan başka."

dizelerindeki düşünceyi "Rajas" (tutkunun kırmızımtrak tozu) fikriyle (10) karşılaştırabiliriz. Bu takdirde, bir yorum olarak, "toz" yerine öncelikle insanı yani şairi koymak isteriz (11)... Heinrich Zimmer'e göre: "Bu felsefede geçen 'Rajas' ismi kirlilik demektir ve adet görme anlamına gelir; genel anlamda ise 'Rajas' ismi, 'toz' anlamını taşır. Bu kelime, -"kırmızılık" anlamına gelen- *ranj, rakta* ve "tutku" anlamına gelen- *raga* ile yakından ilişkilidir. Burada *tozla*, yılda on ay yağmursuz bir ülkede *rüzgarın sürekli olarak anaforlandığı toz* kastedilmiştir. Çünkü Hindistan'da kuru toprak alanı tekrar tekrar tozlarının havalandırılmasına maruz kalır, havayı karartır ve sonunda her şeyi öldürür. Buna karşı yağmur mevsiminde bütün *toz* yere çöker ve yağmuru izleyen güzel güz döneminde eğer *güneş ağır bulutları ürkütmüşse,* gök yeniden lekesiz hale gelir." (12) Dikkat edilirse, bu şiirin oluşmasında Hint Felsefesi'ndeki sözkonusu fikir rüzgarının rolü olmuş, dizeleri takviye etmiştir (Buradaki *"güzel güz döneminde güneş ağır bulutları ürkütmüşse"* ifadesi ile, Umran'ın *Leke*'deki "Bozgun" şiirinde geçen *"ürküttüm bulut kuşlarını gözyüzünün,/* sonsuzluğun çizgisiyle sınırlandım" dizeler, bu bağlamda başka bir yakınlık örneği olarak işaret edilebilir). Hatta bazıları ("Toz"un son dizeleri gibi) bu düşüncenin bir açılımı, sözel alanda çiçeklenmesidir. Diyebiliriz ki, "Orman" adlı şiir, tıpkı "Toz" şiiri gibi bitmektedir: "Toz"da "siz *varsayarsınız her katılığı / oysa yoktur tozdan başka."* diyen şair, "Sûnyata" (13) kavramının bizzat kullanıldığı "Orman" adlı şiirinde,

"Sûnyata, ey *salt boşluk* içine al beni
dinsin dağlayan sessizliğinde uğultum
ben bahanelerin elinizde kalan kulpuyum
istesenîz de atamasınız beni" (14)

diyerek, adeta bir simetri, metinler arası bir güç elde etmekte, "derinlik kazandıran salt boşluğu" görünür kılmaktadır. Bu noktada, iki metin arasındaki ilişkiyi açığa çıkaracak bir yoruma gidebilir ve bu bağlamda, Uzakdoğu Budizmi Zen ekolünün altıncı ruhanî reisi Hui-neng gibi şu retorik soruyu sorabiliriz:

"Her şey Shûnyata olduğundan
Toz nerede toplanabilecektir?" (15)

"Toz", en küçük nesnenin bile büyük bir anlam ifade ettiğini, tozun hayatımızdaki rolünü dile getiren küçük bir şiirdir; fakat herkesin hakir gördüğü değersiz nesnelerden yola çıkarak kendi dünya görüşünü dile getirmeyi deneyen Umran'ın şiirinde büyük bir yer işgal etmektedir. Hatta denilebilir ki modern Türk şiirinde Umran'ın şiirinin rolü, -nesneler açısından- tozun hayatımızdaki rolü gibidir. Fakat bunu farketmek için, öncelikle -şaire ve getirdi-

ği nesnelere, kısaca şairin tabiatın- bakışın değişmesi gerekmektedir.

Biz, bu açıdan düşünüldüğü takdirde bu "toz"un -S. Umran'ın şiiri, şiir anlayışı, mizacı ve yaşantısı göz önüne alındığında- rahatlıkla "şiir" olarak yorumlanabileceği kanısındayız. Evet bu toz ya da atom, şiirdir; sınırsız bir evren içinde toz gibi yer kaplamaktadır. (16) Ve fazla yerkapladığı sanılan şeyler aslında en küçük şeyin bir teksifinden ibaret olduğu farkedilecektir. Çünkü var olan sadece toz'dur (ya da atomdur). Ve şair, tıpkı bu "toz" gibi, hayatın, mekanın, zamanın, kısaca:

"yüzyılların rutubetli arşivlerine iner...
yokluk *rüzgarının anaforuyla /*
canlanır, sokaklardan kalkar
saçlarımıza konar...
siz her katılığı var sayarsınız
oysa yoktur tozdan başka" bir şey.

Bu, hayatı en küçük şey (tutkunun kırmızımtrak tozu) ile yorumlamaktır. Ama bu en küçük şey, "tutku" kadar derindedir ve hayatîdir. Bu, hayatı şiire denk görmekle birdir. Ve Umran, gerçekten de bütün hayatını (şiiri farkettiği andan itibaren tam 60 yılını) bu toz'u görünür kılmak için sarfetmiş (sarfetmek ve masraf etmek hem biriktirmek hem de kazanmak anlamına geldiği için diyebiliriz ki) bir anlamda kazanmıştır! Durali Yılmaz'ın bir öyküsünde dediği gibi o, "Şiir İçin Yaşayan Adam"dır (Durali Yılmaz "Şiir İçin Yaşayan Adam" öyküsünü özellikle ve salt Sedat Umran için kaleme almıştır. Bir romancımızın, Umran'ın hayatını, şiirleri ile birlikte işleyen bir roman yazmakta olduğunu biliyoruz.)

Umran'ın son şiirleri, "rajas" ile bağlantılı "toz"un, Mevlânâ'nın "bütün çölün derdini taşıyan kum tanesi" ile de bağlantıya geçtiğini göstermektedir. Çünkü, Uzakdoğu'dan ve Doğu'dan gelen ışığın nesnenin içindeki âyini âşikar kılamadığı hissettirilmektedir. Nûrun kalbine bağlanan sessizlik, bu büyük sessizliğin kalbine düşen ışıktan başka bir şey değildir. Bu anlaşıldığında, "toz"lar ve "kum"lar da, tıpkı üzerlerine ulu nazarlar değen karıncalar gibi, kendilerine sessizce tebessüm eden bir Süleyman'la karşı karşıya bulunduklarını anlayacaklardır. Bu durumda nesneler, sanal gerçeklerin değil, fakat gerçek gerçeklerin sırrını fısıldamakta, toz ve kum vs. dünya kadar, gökler kadar ve insan kadar yetenekli kılınmış, yani yetenekleri ve cevheri açığa çıkarılmış olmaktadır. Umran'ın nesneleri bu aşkın gerçekliğin (bu açıdan metafizik şairlerden sayılabilir) farkında imiş gibi gözükmektedirler. En küçük nesnesinin bile yok olmamış olması, bunun göstergesi olarak yorumlanabilir.

Sedat Umran, şiirin "Toz"unu bile feda etmeyecek bir yaratılış ve anlayıştadır. Bu, -"parçalılığa ya da parçalanmışlığa değil, fakat- anlamı savsaklamayan "bütün"lüğe önem veren modern düşünce açısından da önemli ve anlamlıdır. Umran'ın modern çağın şairi olduğunu gösteren daha birçok delili vardır. "Toz" ile birlikte en önemli delil, modern Türk edebiyatına 650 civarında şiir kazandırması ve bunlardan 150 tanesinin sadece sanayi çağının nesneleri ile ilgili olmasıdır. Bu canlı ve cansız nesnelerin sadece isimlerini anmak bile, Umran'ın Türk şiir diline katkısı açısından bir fikir verebilir. (17) Mehmed Akif'in, yaşadığı çağın ağır şartları ve gündelik hayatı içinde nasıl "atom"u bir ilmî ve hayatî gerçeklik olarak fark etmesi ve bunu -Umran'dan elli yıl önce, neredeyse arkaplanına ve ruhuna nüfuz edercesine, tasvir etmesi gibi, Umran da bir makina çağı olan yirminci yüzyılı esas itibariyle farketmiş ve kendine özgü bir şiir diliyle şiirleştirmiştir. Belki de özellikle bu bakımdan o, (2000'e girerken) son modern Türk şairidir; çünkü nesne artık modern gözle görülmemektedir. Başka bir deyişle, artık nesne, teşhis ve intak arasından değil, fakat daha çok mürsel mecaz merceğiyle, modern ötesi bir dürbün ile görülmektedir. Çünkü, "yeni roman"la birlikte nesne, farklı bir görünüm, farklı bir konum ve yeniyüzyıla özgü değişik bir kimlik (çoğul kimlik) kazanmıştır. Bunun bir kazanım olup olmadığı tartışmalıdır; ancak kesin olan bir şey var ki o da nesnenin artık daha özgür olduğu, kendi öz hukukunu koruduğu -aşktan ve sevgiden uzaklaştığı oranda, soğuduğudur. Şiire veda demek değildir bu; nesneye veda demek değildir. *Leke*'nin yeniden yayımlanması (1999), nesneye veda edilmediğinin, daha doğrusu, nesnelerin aşka borçlu olduğu özrü dilediğinin açık göstergesidir. "Bir entegral ezelî ruh durumunun tekrarlanışıdır" (18) "Toz" tözüdür bu şiirin.

Kaynakça

- Ay, Arif, "Kara Işıldak", *Kayıtlar*, sayı.35, 1 Eylül 1993.
- Banarlı, Nihad Sami, "Konuşmalar", *Yedigün*, Mayıs 1948.
- Berk, İlhan, "*Leke* dolayısıyla", *Soyut*, 30 Mayıs 1970, "*Leke İçin İlhan Berk'e Beş Soru*", Soyut, 30 Mayıs 1970, s.15.
- Girginsoy, Naci, "Leke" *Varlık*, 1 Eylül 1970.
Hızlan, Doğan, "Ortamın ve Okuyucunun Aradığı Şiir" *Yeni Edebiyat*, 4 Şubat 1970.
Kaplan, Mehmet, *Şiir Tahlilleri*, 1963.
Maraş, M. Atılla, "Leke ve Eşyaların içyüzü", *Adımlar*, sayı.4, 8 Haziran 1970, s.12.
Karabay, Muhsin, "Sedat Umran'la Sohbet" *Türk Edebiyatı*, sayı. 263, Eylül 1995, s.48-49.
- Nar, Ali, "Gittin Taş Atarak Denizlerime", *İslami Edebiyat*, 1 Temmuz 1990.
- Ozansoy, H. Fahri, "Kâfir", *Efsaneler*, 1919.
Ruben, Walter, *Eski Metinlere Göre Budizm*, haz. Lütfü Bozkurt, 1995.
- Silesius, Angelius, *Mistik Şiirler*, çev. Sedat Umran, 1989. Suzuki, D.T., *Zen*, çev. Armağan Birgil, 1995.
Uçerol, Tuncer, "Soyut'un Yüzüncü Sayısı İçin", *Soyut*, sayı.100, 1975, "Leke Kitabındaki Leke Şiiri", *Saçak*, sayı.27, Ekim-Kasım-Aralık 1979, s.1-2, "Biçim mi Öz mü Sokağa Atılmalı", *Sesimiz*, sayı 115. Şubat 1979, 4-6
Umran, Sedat, *Leke*, 1970, 2.b., 1999; *Kara Işıldak*, 1993. *Gittim*

Taş Atarak Denizlerime, 1990, *Parmak Uçlarımdaki Yangın*, 1995.

Usal, Şadi, "Sedat Umran'ın Şiirlerine Bakış" *Aylık Dergi*, 1986

Yağcıoğlu, Halim, "Edebiyat Dünyası-Leke" 23 Kasım 1970

Yazıcı, Olcay, "Acıyı Yaşamayan Şiirde Derinleemez" *Turkiye* gazetesi, 23 Temmuz 1987, "Sedat Umran ile Şiir Uzerine Sohbet" *Turkiye*, 16 Şubat 1990.

Yücebıyık, Muzaffer, "Sedat Umran'ın Şiirine Toplu Bir Bakış *Yeni Devir*, 28 Kasım 1982.

Zimmer, Heinrich, *Hint Felsefesi*, çev Sedat Umran, Istanbul 1992.

(*) Bu yazı, Sedat Umran Gunleri, 14 Mayıs 1998'de, Istanbul Kultur Merkezi'nde sunulan, tebliğ metninin ("Modern Turk Şiirinde Zen-Budizm Düşüncesinin Etkisi Uzerine") gozden geçirilmiş ve gelişlirilmiş şeklidir.

1 Tevfik Fikret'in Buddha hakkındaki şiiri. *Servet i Funun* dergisinde "Brahma" adıyla (nr.453, 4 Teşrin-i sânî 1315) yayımlanmış, daha sonra "Buda" (*Rübâb-ı Şikeste*, Tanin Matb. Istanbul 1327. s.239-240) şekline dönüştürülmüştür. "Buda" şiiri hakkında bkz M Kaplan *Tevfik Fikret*, İst, 1972, s 49-50, 124-125, H. Akay, *Tanzimat Sonrası Türk Edebiyatında Yeni Fikirler*, Ist. 1998, s.66.

2. *Siyah İnciler* adlı eserinde (1314), "hayatlan, duşunmekten, insandan, hatta hiçlikten bile kaçmak" isteyen Mehmed Raul'un varmak istediği netice, bir bakıma Nirvana'ya ulaşmaktır.

3. Asaf Halet Çelebi, *Pali Metinlerine Göre Gotama Buddha*, Ist 1946. Bu düşünce sisteminin, bu hiçlik ve büyük sessizlik atmosleri ile Nirvana'ya ulaşma meselesinin ayrıntılı bir yorumu için ayrıca bkz.: Karlfried Graf von Durckheim, *Büyük Sessizlik*, çev. S Umran, 1992. Heinrich Zimmer, *Hin Felsefesi*, çev S Umran. Ist 1992 Cemil Meriç, *Hind Edebiyatı*, 1964, *Hind ve Batı*, 1976, Bardo Thödol un *Tibet'in Ölüler Kitabı*'na, çev. Suat Tansuğ, 2.b. Ruh ve Madde Yay Ist. 1991.

4. Bardo Thödol'un *Tibet'in Ölüler Kitabı*'na (çev. suat Tansuğ. 2 b., Ruh ve Madde Yay., İst. 1991) göre, 6 Loka veya 6 alem vardır 6 alem şunlardır: OM, Deva-loka (beyaz ışıklı); MA, Asura-loka (yeşil ışıklı); NI. Manako-loka, insanlar alemi (sarı ışıklı); PAY, tiryaka loka, insanaltı alemi (mavi ışıklı); ME, preta-loka, azap içindeki ruhlar alemi (kırmızı ışıklı); HUNG, naraba-loka, cehennem (kurşuni, koyu, dumanlı ışık). Bu cümle (Om Mani Padme Hum), bu 6 alemin kapılarının kapanarak Kurtuluş'a erişilmek için tekrarlanan bir dua cümlesidir (s.125, 38. not). Çelebi'ye göre bu dua cümlesi, "Lotus'deki mücevhere selam veya Lotüs içindeki mücevher olana selam *(Buddha*, Ist. 1946, s.54, 102. not) demektir. Bu dua ile yeniden doğum çemberinin sona erdirileceğine inanılır Bu da Nirvana demektir (A H Çelebi, *a.g.e.*, s 142, 146 vd.)

5. Asaf Halet'in hayatı, şiir anlayışı ve şiirleri hakkında M Miyasoğlu'nun yayımladığı *Asaf Halet Çelebi* (ankara 1993) adlı çalışmaya bakılabilir.

6. Örneğin Asaf Halet'in "Om Mani Padme Hum" adlı eserinin "zamanın anlayışına ters bir manzara gösterdiğini, konularının hayalla ilişiği bulunmadığını, şiirin mihrakı olması gereken düşünce sistemine bu kitapta rastlanmadığı"nı iddia eden Fahir Önger, diyor ki "(Bu eserin) Savunduğu dünya görüşü nedir? Açık ve seçik bir fikir çekirdeginden yoksul bulunan bu şiirlerin okunmasında ne fayda var? Ölü dillerden aktarılmış şeylerle güya bir şiir yapılmak istenmış. Batılı kalasına uymadığı gibi, doğulu düşüncesine de yabancı, kısaca ne olduğu, ne olmak istediği belirsiz, çelişmeler, tezatlar arasında bocalayan bir zavallılık eseri. Bu kitabın yeni edebiyatımız içinde bir yeri olabileceğini hiç sanmıyorum." ("Asaf Halet Çelebi'nin 'Om Mani Padme Hum u", *Kaynak*, C 7, sayı 89, 15 Aralık 1953, s.235-235). Edebiyat tarihçileri ve zaman, Onger'i mahçup etmiş olsa gerektir

7 H.Zimmer, *Hint Felsefesi*, Istanbul 1992, s.515-516 Dikkat edilirse, "karıncalara varıncaya kadar bütün yaratıkların potansiyel Budalar olarak düşünülmesi gerektiği" tasavvuru. İslâm tasavvufundaki "tecelli" (Yaratıcı her şeyde tecelli etmektedir) düşüncesi veya vahdet-i vucûd/vahdet-i şühûd/vahdet-i mevcûd anlayışından tamamen farklı hatta zıt bir düşüncedir ve doğrudan doğruya panteizme (Her bir şey ayrı ayrı O'dur düşüncesine) açılmaktadır

8. S. Umran, *Leke*, Soyut Yayınları, Yenilik Basımevı, Ist. 1970, 2 b., Birey Yay., 1999, s.17

9. Şairin sembolize edildiği "Aynaların Kimliği"nde Umran, kendini aynanın iç dünyasıyla aynılaştırmaktadır. Aynanın içi dışı ile birleşmiş, şair de iç dünyasının güçlenmesi pahasına somut varlığını yok etmiştir. Aynanın iç dünyasındaki derinlik ve esrarengizlik, "boşluk orada gerçekten varmış gibi durmada" dizesiyle gösterilmiştir Bu bize Budizmdeki bir düşünceyi, Nâgarjuna'nın boşluk uzerine metafizigini hatırlatmaktadır. Hinduist duşuncede "boşluk burada, sal şuur, sal duşunce, gerçek bilişe eş" tutulmaktadır. Örneğin bu dünyanın (dış dünya/görünen dünya/ duyular dünyası) boşluktan yaratıldığı sorusu sorulmuştur. Aslında nesneler sal duşuncenin kategorileştirilmiş hayalleridir. Sal duşuncenin "boş olduğu" ve "hiçliğe indirgenmesi" sorunu uzerinde Yogâcârâ'nın düşünürleri ciddi sorular sormaktadırlar (H Zimmer, *Hint Felsefesi*, s.497 vd.)

10 Zimmer e göre Bilgenin müdrikesı saydam, bulutsuz, tam anlamıyla berrak güz göğü gibidir; kaçığın müdrikesi ise, tutkunun kırmızımtrak tozuyla (*rajas)* doludur (*y.a.g.e.*, s.288).

11 Çunku şair -kemâle erme/ olgunlaşma anlamında- kırıldığında içinden şiir çıkacaktır yani mücevher yani hiç; *tozdur* bu. Gövdenin kabuğu çatladığı an candır ortaya çıkan ve ondan yukselecek olan da hiçtir, ruhtur bu Şair ondadır

12 *Hint Felsefesi*, s 288

13 Budistik bir kelime olan Shünyatâ, bütün mesajı içinde taşımaktadır./ Dünya, Buda ve irvâna'nın kendi tamamen boş bir düşün figürlerinden başka bir şey değildir / Boşluk (Shünyatâ), saf şuurla, saf düşünceye gerçek bilişe eş tutulur. Bu ana düşüncenin üzerinde bir akılsal sistem inşa edilmiştir. Örneğin görünür dünyanın (zahirî âlem) boşluktan yaratıldığı sorusu sorulmuştur." (H.Zimmer, *Hint Felsefesi*, s.497 499) / "Shünyatâ" tezatların ortadan kalktığı bir alandır; zaman ve mekanın dışına taşılabildiği, bir dağın tepesine çıkarak oradan temaşa edilebildığı bir alan. Bu durumda şiir de, zaman ve mekan üstü olabilmekledir. Şiir, "şuur derinliği"ndedir Şiir burdan çıkar (Bu boşluğun metafizigidir). /"Şuur ışık saçıcı kadar aydınlıktır, ama o kirlenmelerle pislenmiştir/ Kirlenme (klesha), silip ortadan kaldırış (vyavadâna) kı o mücevherin parlaklığını açıklığa kavuşturur. Sal varlık, ebediyen kirlenmenin uzerinde duran Mutlak'tır ve onun için bir mücevherle karşılaştırılabilir/ Parlaklık kirlenmeye algılanır, oysa kirlenme belirli bir tarzda temizlikle sağlanır ve ışık açan cevherin sonucu bizzat parlığın yansımasıdır / O, ruhu fiziki ve ussal alandan çıkararak temaşâ (murâkabe) ile metafizik alana yükseltmek istemektedir (*a.g.e.*, 499-503) Şiir burdan çıkar.//Nirvâna'da "boşluk" (Shünyatâ)dır (*a.g.e* 506) / "Bütün nesneler boşluğun karakteristik özelliklerini taşırlar Onlar lekesiz değildirler, tekelenmemişlerdir. Yetkin olmayan veya yetkin bir şey haline gelemezler Bu sebepten bu boşlugun içinde hiçbir oluşum yoktur: Ne duyum, ne tasavvur; ne göz, ne kulak ne burun, ne dil, ne vücut, ne de ruh vardır. Ne renk, nağme, koku tat ve dokunmanın objeleri de yoktur. Görmenin v.d. reel ögesi yoktur, hiçbir biliş ve bilmeyiş yoktur. Ne varoluşun içine giriş, ne acının dınışı ne acıyı yok edecek yol vardır. Hiçbir aydınlık, hiçbir olgunluğa eriş, hiçbir tanıma orada bir aydınlık bulunmadığından mevcut degildir (*a.g.e* 513-514).

14 S Umran "Orman" *Kara Işıldak*, İz Yayıncılık, İstanbul 1993, 123

15 Alan W Watts, The Spirit ol Zen, *The Wisdom of the East Series*, London, 1936, p 40 (Hint Felsefesi, s 535, 86 numaralı dipnottan naklen) *// Okyanustan tekrar onun sonsuzluğuna gömülmek üzere yukselen dalgalar* gibidir toz da / Tabii, "görünür dünya boşluktan yaratılmış sal

16 Burada, herhalde, bir şiir Nirvana'sından bile söz edilebilir. Çunku en küçük şey, bir hiç, bir cevherdir; bir meyvenin çekirdeğindeki ya da soyun içindeki gız, görünenin ardında görünmeyen -ama sezilebilin öz, tozun içindeki toz gibi. Bu mürsel mecaz (toz), "benlik"le ilişkilidir ve şair Sedat Umran'ın Nirvana'ya dair bir yorumunu içinde barındırmaktadır.

17 *Kara Işıldak* kitabının beşinci bölümünde yer alan nesne şiirleri, *Leke* kitabındaki eşya şiirlerin devamıdır. Umran, büün eleştirilere ve usanç verici bir monotonluğa düşmek pahasına nesne şiirlerinden vazgeçmeyip gittikçe sayısını artırarak nesne şairliğini tekeline almayı başarmıştır denilebilir. Umran'ın bu açıdan "şiirimizde tek başına bir ekol" olduğu görüşunde olanlar da olmuştur (Bu hususta bkz. Arif Ay, "Kara Işıldak" *Kayıtlar*, sayı 35, 1 Eylul 1993). Bu bölümdeki ilk şiir olan "Zemberek" şairi sembolize etmektedir. Bu bölümün en dikkate değer şiiri olan "Karatahta", şairin iç dünyasını yansıtmaktadır: O, en ulak bir şeyden sevinç duyan bir iç dünyaya sahiptir. Umran'ın, *Leke ve Kara Işıldak* adlı şiir kitaplarında geçen bazı şiir adları, modern hayatın parçalanmış görüntüsünü vermektedir: *Miktarnis, Termos, Daktilo Makinasının Yakınması, Tebeşir, Arşiv, Radyografi, Halat Vinç Asansor, Montaj, Depo, Bombalar, Dişliler, Balatalar, Tuğlalar, Çivi'ler, Uçaklar, Pistler, Pervaneler, Havaraporu, Telefon, Kilit, Kapı, Pencere, Anahtar, Vestiyer, Berber Salonu, Tarak, Vantilatör, Lokanta, Otel, Mahkeme, Plaj, Fiskiye, Zamk, Sünger, Tuz, Şeker Toz, Çekirdek, Sofra, Terlik, Top, Gizli Pençe, Ölünün Ayakkabısı, Kopça, Fermuar, İğne, Delik, Makas, Kırbaç, Pergel, Prizma, Ampul, Gece Lambası, Kara Kutu, Piyano, Kibrit, Fırıldaklar, Bataklık, Küreler Dalgakıran, Durak, Alan, Yarasa, Karınca, Kedi, Arı, Sinek, Hamamböcekleri, Hindiler, Manda, Dilenci, Cambaz, Bunak, Topal, Sokakta Kalanların Turkusu, Mankenlerin Yalnızlığı, Kent İnsanları, Kırkayak*

18 H Zimmer *Hint Felsefesi*, İstanbul, 1992, s.516.

MARTI'YA MEKTUPLAR

Vedat YAZICI

Mayıs 1999

Sevgili Martı,

Mayısın ilk haftasının sonlarındayız. Yarın Anneler Günü. Tüm annelere seninle umut çığlığı, barış çığlığı atalım mı? Özellikle Balkan savaşının ateş çemberindeki annelere, cumartesi annelerine, yavrusunu yitiren yüreği yangın yeri annelere...

Yaşadığımız günlerin siyasal ortamı iç karartıcı. Sizler seçim sonrası ülkemizde olup bitenleri göklerden izlediğiniz için yazmayı fazla buluyorum. Mavideniz ülkesine yükselen kara dumandan ötürü kötü çığlıklar attığınızı duyar gibiyim.

Aydınlık günlere umut bağlamaktan öte umarımız yok ki.

Hava birden soğudu. Isı yarıya düştü. Balkona çıkardığım küpe çiçekleri gecenin ayazına dayanamamış. Sabah boyunları bükük buldum onları. Belli ki içeri almadığım için kırılmışlar bana. Bağışlatmak için suladım. Dirilmelerini bekliyorum. Havalanması için balkona çıkardığım japongülü yapraklarını döktü, doğayla uyumunu sağlamak üzere, dal uçlarından yapraklanıyor.

Doğa kendini yeniliyor.

Kira evlerinden, göçerlikten kurtulup yerleşik düzene geçtiğimiz kent içinde giriş katındaki yuvamızda sekizinci ayımız. Önünde eşelenebileceğim küçük bir toprak parçası bulduğum için sevincime diyecek yok. Kışa girerken diktiğim sarmaşıklar büyüyor. Hele bakımsız eski bahçede bulduğum gülhatmiye ne çok sevinmiştim. Ekim sonlarına değin birkaç mor çiçeğiyle günlerimi renklendirmişti. Baharda üç dal daha çıkardı. Kocaman yapraklarının arasından mor gülleriyle gülümseyeceği günler yakındır. Ya merdivenin dibinden, betonlaşmaya inat betonun ağır baskısı altından üç cılız dalıyla başkaldıran erguvana ne demeli? "Hoşgeldin dünyamıza" Bu doğa yavrusunun suyu, gübresi benden, sevgi çığlığı senden olsun sevgili Martı.Ona bir de kardeş getirdim Atatürk Orman Çiftliği'nden, karşılıklı bakışıp büyüyecekler.

Yediveren gülleri açtı. Hanımelleri yazsonunda balkonu saracak. Morsalkım onlardan geri kalır mı bakalım göreceğiz.

Şebboylar daha güzelini açma yarışındalar. Karanfillerden, sarı zambaklardan ses yok. Akçokocalı nergisler Ankara havasına alıştı. Gece kapanıp gündüz açılıyorlar. Bir yandan da gelecek bahar için tohum hazırlığı içindeler.

Komşuların dediğine göre yıllardır açmayan leylaklar bu yıl çiçeklenmiş. Caneriği bu bahar ilk meyeveye durmuş. Benim onlara düşkünlüğümü bildiklerinden mi yoksa?

Bahar dalı, süs elması büyüyor.

Bahçenin bir bölümünü belledim bu sabah. Yerden fışkıran maydanozu suladım. Yamacındaki soğanlar yapraklanmış; naneler kıvamında.

Keyfime diyecek yok. Bahar, renklenen bahçem ve sıcak yuvam...

Yazıdan, bilgisayar tuşlarından kaçarak bahçeye sığınmıştım ya, işte sonunda oturup bahçeyi yazdım sana sevgili Martı.

Önümde *Ardıçkuşu*'nun ikinci sayısı duruyor. İkinci yavrusunu çıkardı *Ardıçkuşu*. Derginin kapağında kırmızı, mor, siyah, beyaz renkleriyle iki ardıçkuşu bakışıp yuvalarını yapan Burhan Mendi'ye gülümsüyor.

Adana'ya, Burhan Mendi'ye telefon edip kutladım.

Ah bu başımızın derdi dizgi yanlışları. Ne denli dikkat gösterseniz, özenle eğilseniz gözden kaçıyor. Düzeltmenlik (daha önce Bilgi Yayınevi'nde yapmıştım, *4 Mevsim*'de A. Özer'le yine başımızda, bilirim) un çuvalına vurmaya benzer, derler, vurdukça tozur. Ne olur Burhan Mendi biraz daha vuralım; özenle, dikkatle sevgili dostum.

Katılırsın değil mi bu dileğime sevgili Martı?

Fehmi Salık, *Ardıçkuşu*'na ne hoş bir mektup yazmış. Köy enstitülerini öne getirdiği mektubunda bir biçem ustası olduğunu da gösteriyor.

Bir başka mektup da sevgili Coşkun Karabulut'tan *Ardıçkuşu*'na. Anadolu dergilerinin yaşama tutunmaları konusunda duygu ve düşüncelerini paylaşmamak olası mı?

Karabulut'la birkaç yazışmamızda Anadolu dergileri konusunda düşünce alışverişi yapmıştık. Yanıtladığım mektubu yayınlamış, "Dil Sesinde Yürümek" adlı ikinci kitabıma da almıştım.

Bana kalırsa Anadolu dergilerinin uzun ömürlü olabilmeleri sağlam bir altyapının hazırlanmasına bağlı. Daha önce de belirttiğim gibi sağlam altyapı için örgütlenmek gerek. Anadolu'nun bir kentinde, diyelim birkaç dergi çıkıyor. Bunları bir araya getirmeli. Yazar kadrolarıyla, maddi olanaklarıyla sesleri daha gür çıkmaz mı? Daha uzun ömürlü olmaz-

MASAL

Bir düşünce
sinsice sokuldu beynime. Haykırdım!
Karar ver artık Tanrı...
dinlenmek için mi, denenmek için mi, yoksa pişmanlıklarımızı öldürmemiz için mi doğurdun bizi?
Uçuşun adsız dünyalarından birinde başladı sanırım bu çatışma.
Yine bu dünyanın küçük bir köşesinde...
büyük olasılıkla da benden.
Öncekilerin çizdikleri anlamsız bir çemberin üzerindeki yolculuğumla katıldım ben de bu çatışmaya.
Baştan aşağı olumsuzluklarla dekore edilmiş
buradan görüntüsüz binlerce insan
(binlerce) çıkmayan sesleriyle haykırdılar:
İlk slogan(ları)... "Çağrımız ölümü öldürmeyedir"
Ben sloganı "ölümü ölmeye çağrı" olarak değiştirenlerin safında.
Binlerce insanı (yüz) binlerce ölümle özdeşleştirerek ilk kurşunu attım kendime
Bütün ayrıntılar arasındaki bütünün sonsuza değiş aşamayacağı köprüyü havaya uçurdum
(kendimle beraber)...
Atlaslardaki renkli (renkli) ülkecikler
gibi içinde kafeslere konmuş insancıklar
olan yerler işgal ettik uçuşlarımızda.
Binlerce kez... binlerce kez öldük
hiç öldürmeden binlerce gülümseme
arasındaki o son öldürülüşümüze dek.

Mutlu MURAT

lar mı? Bir de bölge çapında, diyelim Akdeniz'de çıkan dergiler bir araya gelseler el ele vererek bir örgüt adına, bir birlik ya da kurum adına dergi (ler) çıkarsalar edebiyatımız güçlü ürünler kazanmaz mı?

Dergi çıkarmak için önce kentsel ya da bölgesel örgütlenmeyi sağlamalı. Sonra da ilkelerle yola çıkılmalıdır. Bugün Anadolu dergileri bol ürünleriyle umut verici gibi görünüyor ama dergiler tarihi, kalıcılığın ancak belirttiğim önlemlerle gerçekleşebileceğini gösteriyor.

Edebiyatçı, doğası gereği bireycidir; ürününü yaratırken sancıyı bir başına çeker ama başkaları için üretir. Ürün okur içindir. Hangi okura ileteceğinizi bir araya gelerek saptamak, dergiye bu ilkeler doğrultusunda yön vermek zorundasınız. Şimdi bakıyoruz. Ad vermeden, Anadolu'da diyelim on dergi çıkıyor, bunların çoğunda aynı imzaları görüyorsunuz. Aynı kaynaktan beslenen bu dergilerin belirli ilkeleri, yazı, şiir seçimlerinde izledikleri kimi ölçütleri bulunmadığı anlaşılıyor. Ben öyle anlıyorum. En azından bir derginin yazı kurulu olmalı değil mi? Çoğunda o da yok. Durum böyle iken dergi yönetimleri arasında kırgınlıklar da yaşanıyor. Güçleri başka dergilerle bölünüyor. Bölünmek yerine bir araya gelmenin bütünleşmenin zamanı geldi de geçiyor.

Edebiyatçılar bir araya gelemez mi diyorsun sevgili Martı? Yaptıkları işin doğası bütünleşmeyi değil bölünmeyi mi gerektirir diyorsun?

Bir düşlem olarak kalsa da düşüncemi belirttim. Yazmak, iç dökerek erince kavuşmak değil mi zaten.

Ardıçkuşu'na, tüm Anadolu dergilerine yürekten çığlıklar.

Yaşasın sanat, edebiyat dergileri.

Sevgili Martı çığlıksız kalma.

İNSANCIL'A MEKTUP

Merhaba!

Ben İnsancıl'la yeni yeni tanıştım -gerçekten de- çok sevdim. Az çokta olsa biliyoruz ne zorluklarla, güçlüklerle bu güzel değerleri paylaşmaya ve yaşatmayı çalışmanızı... İnsancıl okuru adına ve aslında tüm insanlık adına bir sevinçtir ve tabii ki bilmeyen ve tanımayanlar için bence bir kayıptır.

Süleyman Bulut/İstanbul

Sevgili İnsancıl Okuru,

Ülkemiz toprak zenginliği açısından çok verimlidir. Bu ülkenin toprağı üzerinde yaşayan insanlar ise yaptıklarıyla bu toprağa ihanet ederler.

Söylemek istediğim konu, bu toprakta yetişmiş insanlar, yine bu toprakların yetiştirdiği insanları kucaklamak, bağırlarına basmak yerine, tutkuları uğruna o insanları bir biçimde harcamak isterler. Ben bu tip insanların kötülük tohumlarıyla büyüdüklerine inanırım. İçlerindeki bencillik öylesine yükseklerdedir ki, adeta bu insanların gözü kararmıştır.

Sanatın bizzat kendisi öylesine kutsal, öylesine kıymetli bir olgudur ki, tüm hırslar ve tutkular sanatın yüceliği karşısında zamanla erir ve yok olur, sonunda geriye sadece SANAT ESERİ kalır.

Bir düşünün lütfen, bugün bir Dostoyevski okurken, bir Çavkovski dinlerken hiç o eseri üretin insanların hangi koşullarda yaşadıklarını, nelerle ve kimlerle mücadele ettiğini düşünür müsünüz?

Hayır.

Sadece eseri okursunuz veya dinlersiniz, ya da o resmi veya heykeli inceler, seyredersiniz.

Ülkemizde ise birbirlerini desteklemek yerine yok etmeye çabalayan bir avuç sanatçı yaşar. Bu sanatçılardan bazıları ise, bu gibi rahatsız kişilerin oynadıkları Bizans oyunlarına değer vermeden üretir de üretir.

Çünkü bu ülkede eğer siz üretim veriyorsanız, üretemeden bir yerlere gelmiş insanların dikkatini çekersiniz. Bir okulda müdür ya da bölüm başkanı pozisyonunda olan ve bir şekilde bir unvan almış birileri, sizin yüzünüze gülerken arkanızdan oyun çevirirler.Onun hakkında yazdığınız bir yazıya olan kızgınlığını size direkt olarak belirtmek gibi bir medeni cesarete sahip olmadıkları için, başkalarını dolduruşa getirip üzerinize salarlar.

Şuna inanalım ki, SANAT bu gibi küçük hesaplardan çok daha değerlidir.

Bu mücadeleyi üreten insan vermek zorundadır.

Üretin. Yazın, çizin, resim yapın, heykel yapın, roman-öykü-şiir yazın. Bırakın bir sürü kabız adama çırpınsın dursun. Tarihe kalacak olan sizin eserlerinizdir.

En iyi kararı tarih verecektir. Üretemedikleri için çıldıranlar, bırakın beyinlerindeki küçük kağıttan kulübelerinde yaşamaya devam etsinler.

Server Acim

Sayın Cengiz Gündoğdu,

Bir süredir size yazmayı düşünüyordum. Bu vesileyle hem sizinle tanışmak hem de diyalog kurmak istiyorum. Yazılarınızı elimden geldiğince ve olanak buldukça izlemeye çalışıyorum. Size kısaca kendimden söz edeyim. "94 senesinde tutuklanarak cezaevine girdim. Böylece felesfe öğrenimimde (İst. Ünv.) yarım kalmış oldu. Ama felsefeye ilgimi hiç bir zaman kaybetmedim ve cezaevini de bir "üniversite" olarak algılayıp öğrenme, kavrama ve üretme çabamı devam ettirdim. Kendime özel alan olarak da "Bilgi Teorisi"ni (epistemoloji) seçtim. Ve bu konuda yetkinleşme çabası içindeyim. Bunu düzenli bir hale getirdim, her gün 6-7 saat okuyorum. Belli bir mesafe aldığımı düşünüyorum. Ama bu konuda bir takım sorunlarla da karşılaşmıyor değilim. Bunların içinde en yakıcı olanlar; kaynak bulma, izlenecek yöntem, edinilen bilgileri bir sistem içinde yazılı hale getirme.

Araştıran, inceleyen, yazan sayılı insanlardan olmanız dolayısıyla, bu konudaki deney ve birikimlerinizin yol açıcı olacağını düşünüyorum. Çalışmalarınızdan da yola çıkarak yaşadığım sorunlardan elde ettiğiniz sonuçları değerlendirip deney aktarımında bulunmanızın, benim için ne kadar önemli olduğunu takdir edersiniz. Ulaşabildiğiniz kadarıyla bir kaynak listesi, inceleme yöntemi ve bu bilgileri yazılı hale getirme metodu, bu konudaki deneyim ve birikimleriniz bana öğrenme, kavrama, üretme çabam içerisinde ne kadar ilerletici olacak. Ayrıca bu konulardaki çalışmalarınız, yanlış bilmiyorsam eğer iki kitabınız basıldı. (Edinemediğim için okuyamadım) üzerinde çok yönlü çalışacağım alanlar olacaktır. Gönderebileceğiniz, notlarınız, çalışmalarınız olursa da bunlar beni fazlasıyla mutlu eder.

Biraz fazla şey istedim galiba. Bu isteklerim sizi biraz yoracağa benziyor. Ama bu koşullar altında insanın gelişimi başka türlü de olmuyor. Şundan

bütün yüreğinizle emin olabilirsiniz; bu konudaki en küçük emeğiniz bile boşa gitmeyecek.

Her mektubun içeriden, "dışarıya" açılan bir pencere olduğunu düşünüyorum. Olanaklar elverdiği ölçüde (cezaevi koşulları) sizinle mektuplaşmak istiyorum. En içten ve en sıcak duygularımla ellerinizden sıkarım. Çalışmalarınızda başarılar diliyorum.

Saygılar.

Hasan Kaya
Bursa Özeltip Cezaevi 4 Blok Bursa

Değerli hocam Afşar Timuçin,

Biz, Trakya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi öğrencilerindeniz. Ülkemizin eğitim sistemindeki, özellikle bilim adamı yetiştirme misyonunu üstlenen üniversitelerimizdeki müfredatta insanı tanımaya yönelik programlar uygulanmamakta ve insanın kendi kültürel evrimini bilmemesinin yarattığı bilinç eksikliğinin hangi bölüm öğrencisi olursa olsun giderilememekte olduğunu düşünüyoruz.

İnsanlığın, toplumsal, siyasal, kültürel ve sanatsal gelişimini yeteri kadar bilmeyen üniversite öğrencilerinin bilinç düzeyini yükseltmeye yönelik, "Uygarlık Tarihi Seminerleri" hazırlamayı düşünüyoruz. Ne var ki bizler de bu eğitim sistemi içerisinde bu bilince tam olarak ulaşmış değiliz. Bu yüzden Uygarlık Tarihi Seminerlerinin hazırlık aşamasında bir "metod" sorunuyla karşılaştık. Bu çalışmanın bir bilim adamı titizliği gerektirdiğini biliyoruz. Uzunca bir süre devam edeceğini düşündüğümüz bu çalışmada, bizden sonra üniversiteye gelecek öğrencilerin de katılımını sağlamak için doğru temeller atılması gerektiğini düşünüyoruz. Bütünüyle öğrenci arkadaşlarımızla hazırlayıp sunacağımız seminerlerin hazırlık aşamasında karşılaştığımız, "metod" sorununun aşılmasında bizlere yardımcı olmanızı bekliyoruz.

Bu sorunu bir an önce aşıp, önümüzdeki sekiz aylık süre içerisinde ilk çalışmalarımızı tamamlayıp, seminerlerin lik bölümünü ekim ayı içerisinde başlatmak istiyoruz.

Çalışmalarınızda başarılar dileriz.

Saygılarımızla.

Yavuz Güner - Veysel Keskiner/Edirne

Okuduklarını değerlendir, eleştir, İnsancıl'a yaz!

BAĞLANMAK

Umutlarımı rehin koyarak çıktım yola
Sen sevdanın bulanık güzelliğindeyken
Çok bahanelerden geçti sana ulaşma
sevincim
Çok pişmanlık saat kurdu özlemlerime
Uyduruk yasaları deldimde bir bir
Bir yasa uyduramadım beraberliğimize

Okyanusuma hep hacizli havalarda
düşüyorsun
Bozuk düzenimde yaralı kartalın ayak sesleri
Oysa çoktan ayları düğmeledim yıllık iliklerime
Kendi cehennemimden kaçıpta senin
cennetine
İsa'nın kahrını damıttım sevi dehlizlerinde
Kimse ucuza kapatamaz taş devri sevdamızı

Sevinçlerim ve hüzünlerim aynı enlemde
oynuyor
Aynı boylamda sevgimizi döllüyor buzlu
düşünceler
Umudun aksütünü mayalıyor yüreğimizdeki
zincir
Tam acı keyifler tadarken baldıran çiçeğinde
Nehirlerce yön değiştiriyor öfkem
Nehirlerce coşuyor kısırdöngü beklentim

Domdom kuruşunu ile beslenen kuşlara
özendik
Kendi enerjisini içen çulha kuşlarına
Daha elini bile tutmadan kırılıyor nefesim
Kendi gölgeme kelepçelendim bir uyku vakti
Her bağlandığım limanda senin gemin var
Her gemi beni senin limanına bağlıyor.

Osman Nuri MERCAN

Öykü

BİR İKLİMSİN

Yavuz EKİNCİ

Yıldızlar neden böyle uzak dururlar bize? Oysa biz hep yıldızlara sahip olmak uğruna ömürlerimizi hayallere satarız. Hep hazan mevsimlerinde karşılıksız, sınırsız ve ölesiye.

Her şehrin bir dağı olur. Yüce ve engin. Ve o dağdan hoyrat rüzgarlar eser şehrin yüreğine. Şehir irkilir korkar ve ağlamaya başlar. Ama şehir gönlünü dağa vermiştir. Artık karşılığında ölüm olsa da delicesine sever dağını... Bekliyordu. Neyi? Kimi? Ne için? Neden? ve ne zamana kadar? Hepsini birbirine karıştırmıştı. Yağmurun teninde sustuğu, karın yüreğinde eridiği, rüzgarın aklında ıslık çaldığı, güneşin duvarları aşarak, kalbine doğduğu o, herkese ait günlerden bir gün idi. Sırtını evinin taş duvarına dayadı, yüzünü mor sisli dağlara. Dedem dağlara bakıyordu. Dedem burada dağlar karşıda yaslandığı duvara ve oturduğu taşa adeta çivilenmişti. Eli kıpırdamıyordu, kanı akmıyordu. Sulu gözleri sürekli açık, dalgın; aklaşan kirpik uçları arada bir deviniyordu. Baktığı yerlere, uzaklara üzerine zaman pası sinmiş görüntülere gidip geliyordu. Dağlar karşıda, geçmiş ayaklarının dibinde yaşadığı uzun ömür, ayaklarının ucunda yere serili bir acem kilimi gibi. Dedem saatlerce seyrederdi dağları ve gökyüzünü. Onun kadar gökyüzüne ve dağlara güzel ve sır dolu bir özlemle bakan insan görmemiştim ömrümce. Sanki doğup büyüdüğü ve yaşadığı bu dünya bir hapishaneydi. Gökyüzü de bu dünya hapishanesinde bir kaçış yoluydu. Gökyüzüne bir dehliz gibi sır dolu bir dikkatle bakardı. Ve derin bir nefes ciğerinden söküp dağlara verirdi.

Zaman soğuk, çaresiz ve sürencemede kalmıştı, hayranlık duyulan bedeninde. Gam dönüp dolaşıp, yaşlarını dayamıştı, pırıltılı gözlerinin kıyısına. O zaman, asıl biri nasıl silerse gözlerindeki yaşı öyle silerdi. Gururluydu, bir asil gibi. Kaşının arasındaki derin çizgi, dudak kıvrımlarının yukarıya dönüklüğü, ona gururlu bir hava veriyordu. Ardıllarına, sitemin sıradanlıktan uzak, sakin duran bir anlam vardı yorgun ve çizgili yüzünde. Kendine has söylemiyle belki de en iyi o anlatırda bana "insanın ne için yaşaması gerektiğini ve ne için ölmesi gerektiğini." Çünkü o, asaletin çağlarından geliyordu. Sanırım asil sözcüğü en çok kırçıl çizgili yüzüne yakışıyordu. Yüzündeki yaşamsal ifadesine, beyaz gür kirpiklerinin altında titrek titrek ışıyan mum gibi gözlerine. Asil sözcüğü en çok sakalı, çizgili yüzüne yakışıyordu.

Dedemi çok seviyordum. Ben yirmi yaşında bir delikanlıydım. O ise yüz yirmiyi aşmış bir ihtiyar idi. Aramızdaki yaş farkına rağmen iyi anlaşıyorduk. Sanki, aramızdaki bu yaş farkını kaldıran gizli bir güç vardı. Ben daha yeni hayatın başındaydım, o ise hayatın sonuna yaklaşmış bulunuyordu. Yine de dedem ile ortak bir noktada buluşuyorduk. O bende geçmişini ben ise ondan geleceğimi görüyordum. Nasıl ondan geleceğimi görmeyeyim ki? O benim gibi tam altı delikanlının yaşını yaşamıştı. Aynı zamanda bunca delikanlının çektiği acılardan daha çok acı çekmişti. Her şeyi dedemden öğrenirdim. Bazen bir ana kartalın şefkatiyle kanatlarına alırdı beni. Bazen de bir ilkokul öğretmeninin bilgilihiyle oturturdu beni karşısına. Dedem benim hem annem, hem babam... hem de öğretmenim idi.

Cılız ve ürkek ellerim, tanrısal güçteki bedeninde kayboluyordu. Güneş bile sönüktü yüzünde. Niye bilemiyorum ama kendimi ona karşı hep zayıf hissediyordum. Hep böyle mi olur? Kullar tanrılarını hep böyle güçlü ve erişilmez mi bulurlar?

Bilemiyordum. Bildiğim tek şey o sıkılgan bedeninde dolaşan asi kanın esiri oluşumdu. Kendimi, yüreğimi ve salt beynimi bulamayışım mı beni bu asiliğine sürükler? Bağırsam belki dedeşifre olur duygularım, dedeme karşı. Ve belki de şu ana kadar hiç arama ihtiyacını duyumsamadığım belirsiz kişiliğimi ansızın yakınımda bulurum. Hava alabildiğine sıcaktı bir tek yaprak bile kıpırdamıyordu. Havada esintinin zerresi bile yoktu. Mor sisli dağlar mağrurdu. Meşe ve palamut ağaçlarıyla kaplı dağların etekleri, güneşin altında yanıp kavuruyordu. Sonsuz masmavi gökyüzü okyanusunda tek tük bulutlar, beyaz kayıklar gibi yüzüyordu. Dedemin gözlerinde yakamozlanan güneş tam tepedeydi. Dedem oturduğu taşa çivilenmişti. Dağlar ise karşıda. Kardeşim önünde durdu. Üstü başı perişan idi. Yüzü karpuz, kavun suyuyla kirlenmişti. Et

raftaki toz toprak yüzüne konmuştu. Öylesine kirliydi ki dünya gibi. Fakat küçük gözleri kirli yüzünde gece yağmurdan sonra parlayan yıldız gibiydi. Koşup, dedemin kucağına sindi sonra kalkıp köyün meydanına koştu. Dedem, hâlâ yerinde duruyordu. Kıpırdamıyordu.

Yanıma sokuldum. Ben yirmi yaşının gençlik duygularını ten hazzını ve âlemin şiirli büyüsünü bu yüz yirmilik dedemin kucağında uyutuyordum. Bir süre gözleriyle düşündü. Gözlerinde bilinçli azim ve ırade gücü çakmak çakmaktı. Dedemin her zaman bakışlarında asi bir isyan duygusu, içinde henüz macerasını bulamamış engin bir enerji dudaklarında hep çaresiz kırık sözcükler vardı. Gözlerinde belli belirsiz bir gülümseme dolaştı sonra uzun bir süre daldı. Dalışı dağlaraydı. Neden sonra buğulu gözlerle bana döndü. Konuşamadı. Gözlerindeki iade her şeyi anlatıyordu. Ne demek istediğini anlıyordum gözlerindeki üzgün, çekingen ve masum bakışlarından. Sorun dağlardı. Eskiden köylülerin büyük çoğunluğu güneşin doğmasıyla birlikte uyanıp dağlara giderlerdi. Dağlar sarıya, erguvana, yeşile, kırmızıya ve eflatuna giyinirdi. Bahar damar damar akardı, toprağın yüreğine. Ve mavi erguvan, dağların kırmızı toprağından fışkırdı bahar tüm ihtişamıyla ilkbaharda. Toprağın bağrından fışkıran mavi erguvan dağlar vatandı, yuvaydı, özlemdi, düştü, aşktı köylüler için. Dedem de dağlarda büyümüştü tüm dağ insanı gibi. Dağın en kuytu yerlerine taşardı yüreğindeki aşkı. Gençlik aşkını dağlarda yaşamıştı. Ağladığı anlarda dağın yüreğine dökmüştü gözyaşını. Her mağara, her taş, her dağı yılan gibi kıvrıyan yol, bir anısını taşırdı. Ama artık dağlar eski dağlar değildi. Dağlarda şimdi ne dedemin çocukluğunun izi ne de aşk rüzgarlarının önünde savrulan günün tadı vardı. Dağlardaki havada, elle tutulur bir korku ve gerilim vardı. Dağlarda solunan havaya sinmişti: Şiddet, öfke, kan ve zorbalık. Dağdan köyün yüreğine esen rüzgar. kekik, reyhan, latin, nergis ve bin bir çiçek kokusu yerine kan ve barut kokusu taşırdı. Dağların her taşından bir feryat yükselirdi, insanlık tarihine. Dağların neresine bakarsanız bakın kirli bir savaşın acımasız izleri bir kaya gibi karşımıza dikilirdi!.. Dedem düşleriyle giderdi çocukluğundaki ve gençliğindeki toprağın yüreğinden fışkıran mavi erguvan dağlara. Ve o an anlardı, dağların eski dağlar olmadığını. Düşerdi yüreğine yaşanan karanlık günlerin gölgesi. Dedem dağlara küstü, kirli savaşın dağlara taşınmasıyla. Sonra ne zaman seyre koyulsa, çocukluğundaki dağları anımsardı. Hüzünlenirdi. Pırıldayan küçük gözleri, kara tezek külüne dönüşürdü. Gözyaşları kan grubunu belirlemek için parmak ucuna iğne batırılıp, parmak ucunun sıkılmasıyla dışarı taşan o ilk kan damlası gibi yavaş yavaş çoğalırdı. Aklaşan kirpiklerinin taşıyamayacağı büyüklüğe erişince de yanaklarından tenni tenni sakalarının arasına, çizgili yüzüne süzülürdü. Hazan mevsiminde gonca gülün taç yapraklarına tebessümü koyan çiğ taneleri gibi.

O an sarsa beni kollarına başımı, dayasam göğsüne, salt esrarengiz bir imge gibi belki bir parça yücelik geçer kanından kanıma diye düşünürdüm. Gözlerindeki ıslaklığı, parmaklarıyla sildi. Yeleğinin dış cebinde gümüş işlemeli cigara tabakasını çıkarıp bir cigara sardı. Sıradanlıktan uzak yüceliğiyle, sigarayı pembemsi parmaklarının arasına aldı. Belki de bu yüceliğiydi, tanrılıklara tahammülsüzlüğün kaynağı.

Uzak yıldızlar sevdamız olur. Gönüllerimizi en uzak yıldızlara indiririz. Her şehrin bir dağı olur. Ve karşılığında ölüm olsa da şehir delicesine sever dağını. Dedemdir en uzak yıldız ve şehrimin ölesiye sevdiği dağ. Bir iklimi her şeyiyle anlatmak, ancak zamana direnen dedemi anlatmak kadar zor olabilirdi.

AĞIT

(Depremzedelere...)

ve
en tatlı yerinde uykunun
sevmenin en güzel yerinde
hatta
merhaba demeden daha
hayata
adınızı bile öğrenemeden
yahut
alıp başınızı gittiniz
bizi acılar içinde bırakarak

veda etmezdiniz -yüzlercesi
eminim
alacalı da olsa
bu hayata
gafleti olmazsa
kendini bilmezlerin.

sağlığınızda da
günyüzü görmemişti bir çoğunuz
ne olur
afedin bizi!

yemin ettim
bir hancer gibi
taşıyacağım yüreğimde sizi.

Abdullah İLTER

METİN BALAY'LA HALK TİYATROSU ÜZERİNE

(14 Kasım 1999 İnsancıl Atölyesi)

Birincisi, başvurduğum kaynakların tümü bana gösterdi ki yeryüzünde insanoğlunun tiyatro olarak yaptığı şeyin ilk doğuşu aslında halk tiyatrosudur. Yani birinci tez; tiyatro halk tiyatrosu olarak doğmuştur... Tragedya ya da komedya olarak doğmamıştır. Hani tragedya, komedya bağbozumu şenliklerinden, törenlerden geliyor diyoruz ya; nedeni Türkçe'ye bu kaynakları aktaran hocalarımızın, ustalarımızın bu tip ayrıntılar üzerinde pek fazla durmaması, daha doğrusu ana hatlarıyla bu iş böyle. Ama arada metne girmemiş yani yazılı hale getirilmemiş ama çok yaygın bir dizi tiyatro etkinliği var. Bunları şimdi kısaca tarihsel bir çizgide inceleyelim.

Biliyorsunuz insanoğlu sınıflı bir topluma geçmeden sınıfsız toplum halinde yaşarken, bu sınıfsız toplumun kendini ifade biçimi olarak yani dinsel, bilimsel, sanatsal ifade biçimi olarak kısaca 'ritüel' diye adlandırabileceğimiz yapı var. Ritüel nedir? Ritüel bir ayin demek. Ama ayin lafına indirgersek bunu dinsel bir işlevi varmış gibi anlayabiliriz günümüzde. Hayır bunun hep sosyal bir işlevi var. Toplumun törelerini yasalarını ya da toplumun kendini sürdürebilmesini olanaklı kılan malzemeyi eğitmek gibi bir işlevi var. Öte yandan da dinsel, inançlarla ilgili bir kısmı var. Bilimsel bir tarafı var. Bu belli özellikte o dönemlerde doğaya ilişkin, gerçeklikleri doğaya dair insanın bilgilerinin bir sonraki kuşaklara aktarılması, derleyip toparlanması organize edilmesi işine yarıyor. Özel mülkiyeti tanımayan toplumların kendini ifade etme biçimi, ideolojisinin merkezi veya kendini ortaya koyuş biçimi ritüelde toplanıyor. Henüz özel mülkiyetin oluşmadığı bu topluluğu aslında bir atom gibi düşünürsek, kendi içinde kapalı ve tutarlı bir toplum olduğunu görebiliriz. Bunun ifade etme biçimi de doğal olarak ritüel, o da kendi içinde kapalı ve tutarlı yani burada birbiriyle karşıt güçler, inanç ve bilim yanyana duruyor. Mesela, komik olanla trajik olan yanyana duruyor. Bireysel olanla, toplumsal olan yanyana duruyor. Ve biz şimdi bunlara yanyana duruyor diyoruz. Aslında bunlar zaten hep birlikte duruyorlar orda. Yani onların kafasında böyle bir karşıtlık yok. Hatta bu karşıtlığın olmayışını şöyle birşeyle anlatabiliriz. Yeni insanların, o ilkel toplumlardaki dünyayı algılama biçimleri nasıldı? Bunu anlamak bakımından şöyle örneklendirebiliriz. Şimdi mesela bu toplumlarda en büyük suç kendi klanından o ritüelin ait olduğu klandan birisini öldürmek bu intihar etmekle eşdeğer sayılıyor. Böyle birşey yanlışlıkla da olsa deliriyor insanlar ve hakikaten intihar ediyorlar. En büyük yıkım bu. Bu şeyi gösteriyor; ben ve o yok aslında. Ben ve o karşıtlığı bile daha sonradan ortaya çıkmış bir karşıtlık. İnsanlarda ben ve o yok, biz de var diyemeyeceğim o da sonradan çıkmış. Klan var. Bunun bir başka örneği kanguru klanından geliyor. Kangurunun fotoğrafını çekmişler (daha sonraki Avusturalya yerlilerinde) adamında fotoğrafını çekmişler. Adama kangurunun fotoğrafını gösteriyorlar. "Aaa ben" diyor. Kendi fotoğrafını gösteriyor "-Evet bu da kanguru" diyor. Yani kafasında kanguru ile kendisini ayırdeden bir karşıtlık, bir algılama biçimi yok. Bahsettiğim ritüelde böyle bir bütünlük içerisinde. Bunların bütün hepsini George Thomson'un "Aiskyhlos ve Atina" "Tarih Öncesi Ege", "İnsanın Özü", Malinovski'nin "İnsan ve Kültür"ünde bulabilirsiniz.

"Tarih Öncesi Ege"de ve "Aiskyhlos ve Atina"da net olarak şunlar görülüyor; özel mülkiyetin evriminin yavaş yavaş nasıl gerçekleştiği. Ondan da kısaca bahsedelim. İnsanlar tarihin gelişmesine bağlı olarak avcılık yapıyorlar. İlk başta sadece basit bir tüketici iken ya da daldaki üzümü koparıp yerken bir müddet sonra avlamaya, toplamaya ve biriktirmeye başlıyorlar: Toplayıcılığa geçiyor, ordan avcılığa geçiyor ordan yavaş yavaş tarıma geçiyor-

lar. Önce bahçe tarımına sonra geniş tarıma geçiyorlar. Tarım topluma geçtikten sonra da hayvancılık devam ediyor. Bu arada avcılık hayvancılığa dönüşüyor. Yani mesela bir araziye geliniyor, burada tarım yapılıyor. Tarım yapmıyorlarsa hayvanlarını besliyorlar. Burada hayvanlar sürekli beslendiği için otlar bitiyor.Burası tükenince başka bir yere gidiyorlar. Gittiklerinde ne yapıyorlar, yeni toprağı eşit parçalara bölüyorlar. Ne kadar eşit parçaya bölsen de birbirinin aynısı olmuyor. Kimisi yamaçta, kimisi nehir kenarında vs. Bu yüzden de sihirli bir formülleri var. Mesela bir toprağı ekip biçecek olan insan sayısı 20 kişi ise toprağı 20 parçaya bölüyorlar ve kura ile dağıtıyorlar. Yeni hasat sezonundan sonra topraklar yine kura ile dağıtılıyor. Tabi orası tükenip başka bir yere gidiyorlar. Göçebelikde buradan çıkıyor. Yeni bir yere geldikten bir müddet sonra bu arazideki diğer klanlardan korunabilmeleri için avcılar savaşçılar haline geliyorlar. Savunma gerekiyor ve dolayısıyla klan lideri yani bu bize hep şöyle anlatılır. " derlerki, insanın içinde var. Adam gelip diyor ki burası benim diyor. Öyle bir şey yok. Yani klan şefi dahi burası benim diyemiyor. Bu sistemi çalıştırmakla yükümlü fakat bu avcılık ve giderek elde edilen toprakların savunulmaya olan ihtiyacı ve hayvanların savunulmaya olan ihtiyacı arttıkça bir müddet sonra klan şefine verilen arazi sabit kalıyor onun dışındakiler kura ile çekiliyor. Ve bunun geldiği en son aşama klan şefi bütün klan adına o arazinin manevi sahibi oluyor. Bu bilgiden yararlanacağız ileride. Bu Osmanlı'daki mülkiyet biçiminin aynısı. Çünkü bütün Osmanlı mülkü Osmanlı tebası adına Hanedan-ı Ali Osmani'nin başındaki padişaha ait. Osmanlı'da bir özel mülkiyet yok. Çünkü Osmanlı'da kimi diyor ki "-Seni oraya kazasker yaptım", kimi diyor ki"-Seni Anadolu'ya ser asker yaptım" Toprak parçalanıyor ve merkezi otoriteye belli sayıda asker beslemek koşuluyla oranın kullanım hakkı veriliyor. Ama sadece kullanım hakkı veriyor dikkatinizi çekerim. Osmanlı Padişahı azdediyor, kellesini vurduruyor. Yerine başkasını getiriyor. Özel mülkiyetin evrimleştikten sonra ilk ortaya çıkış biçimi bu. Yani bütün toplum adına elde bulunan mülke bir kişi sahip oluyor. Ve bu Osmanlı'nın son dönemlerine kadar aynı şekilde kalıyor. Özel mülkiyetin insanlık tarihinde İsa'dan önce, yaklaşık olarak, mesela AntikYunan toplumunda İsa'dan önce 8.yy.'da, 700'lerde falan yavaş yavaş ortaya çıkmaya başlamasıyla birlikte birdenbire bu az önce tarif ettiğim, o atom dedim ya kapalı toplum parçalanıyor ve onun içine bir uranyum nötronu gibi giriyor, pat diye vuruyor ve parçalıyor toplumu. Çünkü bir anda herşey tersine dönmeye başlıyor. Ha bu nasıl gerçekleşiyor? Bunun gerçekleşebilmesinin ön koşulu, toplumun gerek organize oluş biçiminin, gerekse üretim biçiminin ya da üretim araçlarının artı değer üretebilecek hale gelmesi ile mümkün oluyor. Çünkü çalışmayan bir askeri ancak böyle besleyebiliyor. Sadece korunması için iş bölümünün de buna göre gelişmiş olması lazım. Tabii derken bu o toplum yapısından kaynaklanan o toplum yapısının ifade biçimi olan ritüelin de parçalanmasına yol açıyor. Onun içinde daha önceden birarada bulunan ve birarada bulunmaktan hiçbir rahatsızlık duymayan daha doğrusu bizim bugün böyle adlandırdığımız karşıt ögeler parçalanmaya başlıyor. Mesela yanılsamaya dayalı olanla söze dayalı olan birbirinden ayrılıyor. Yani dramatik olanla epik olan anlatısal olan birbirinden ayrılıyor. Komik olanla üzüntülü olan, trajik ile komik birbirinden ayrılıyor. Dans ve müzik birbirinden ayrılıyor. Herşey, bireysel olan da toplumsal olan da hepsi birbirinden pat pat pat ayrılıyor. Ve bundan sonra farklı sanatlar dediğimiz bütün sanatlar doğuyor. İnançla bilim birbirinden ayrılıyor. Bunun Antik Yunan'daki karşılığı İ.Ö. 700-450 arasında cereyan eden süreçtir. Aynı zamanda idari yapıda da, siyasi üst yapıda da, siyasi yapının örgütlenmesinde de vs. bütün bunların hepsi görülüyor zaten. Şimdi buradan tiyatroya bağlamaya çalışayım. Bu döneme baktığımızda ilk yazılara göre bizim üstadımız ilk oyuncu Tesbis İ.Ö. 560-510 arasında yaşadığı zannediliyor. Bu arada bir takım ödüller aldığı da kayıtlara geçmiş. Drakon Reformları, Solon Reformları, Klisten Reformları diye ardarda gelen bütün o reformlar aslında bütün bu siyasi yapının özel mülkiyete göre yeniden düzenlenmesi kuralını getirmeye çalışıyor. Nitekim tekrar Tesbis'e dönmeden önce buna dair birşeyler de söyleyeyim. Demokrasi (Atina demokrasisinden söz ediyoruz) ne insanın ne insanın yaşadığı yere göre vatandaş sayılma ilkesi, yani yaşadığı yere göre bazı haklara sahip olması. Daha önceki hakları neye göreydi, kan bağına göreydi. Artık kan bağına göre değil. Artık yaşadığı yere göre yani ben burada Beyoğlu'nda yaşıyorsam, Beyoğlu'nda yaşadığım için benim bazı haklarım var. Kan bağım ne olursa olsun. Atina'da yaşıyorsam bazı haklarım var. Bir Tebayi'li gelip Atina'ya yerleştiği zaman, bir Atina'lı haklarına sahip oluyor. Şimdi işte bu Klisten Reformları, Solon Reformları gelirken bütün siyasi örgütlenmeyi ve yapıyı buna uydurmaya çalışıyorlar. Bu arada o koca Solon ki soğukkanlılığı ile hep ünlü, Tesbis'in bir oyununu seyretmeye gidiyor ve rivayet oluyor ki Tesbis'in, oyununu seyrederken çok fena sinirleniyor o soğukkanlı Solon kalkıyor, asasını ye-

re vuruyor ve tiyatroyu terkediyor. Giderken de; "- Biz eğer çocuklarımıza sahnede bunları seyerttireceksek, mahvolmuşuz" gibi laflar ediliyor. Şimdi koskoca Solon'u kızdıran neydi? Tesbis sahnede ne yapıyor? Şimdi bize Tesbis'in, arabalarıyla oyunlar gezdirdiği, köylerde bereket şölenlerinde trajik öyküler oynadığı rivayet ediliyor. Tesbis'den önce de Arion diye bir adamdan söz ediliyor. Arion uzun yıllar Arkon'luk (şenlik düzenleyicisi) yapıyor Atina'da... Şimdi ilk elimize geçen oyun Persler. 476'larda yazılmış. Şimdi bu oyuna bakıldığında karşımızda gayet hüzünlü, ağırbaşlı ve acı verici katarsisi olan birşey var. Fakat burada Solon'un küfrettiği, Tesbis'in yaptığı şey neydi? "Çocuklarımıza tragedya seyrettireceksek biz mahvolmuşuz," dedirtecek şey neydi? Bu tarihe ışık tutan belgeler var. Bu belgelerde şunu gösteriyor ki, Atina'da değil özellikle Tebai civarında 'Dor' (Doğu)kökenli müthiş bir faaliyet var. Yani Tesbis'den de önce İ.Ö 700'lü tarihlerde başlıyor. Tesbis'e gelene kadar bir birikim olduğunu görmemiz gerekiyor. Bu dramatik faaliyetler o dönemin heykellerini yazıtlarının biraraya getirilmesiyle bulunuyor. Ele geçmiş hiçbir metin yok. Çünkü bunlar kaydedilmemiş fakat örneğin dişsiz kocakarılar ya da sakallı ve genç kızlara elle sarkıntılık eden ihtiyarlar, boş yere böbürlenen cengaverlerin hepsini görüyoruz. Bu arada bazı metinler de var elimizde (İ.Ö. 500) Kopuk kopuk olan bu metinler mimus metinleri. Bu bahsettiğim şeye de 'Dor Mimusu' deniliyor zaten. Dor Mimusu yeryüzünde Antik Yunan Çağı'nda bildiğimiz en eski halk tiyatrosu örneği.

Aristoteles'in Poetika'sında dramatik olan ikiye ayrılır. Birincisi Epos, ikincisi Dramenon (hareketle anlatılan şeyler). Dramenon da kendi içinde ikiye ayrılır. Tragedya şudur, komedya budur. Tragedyayı şunlar bulduklarını ilan ederler, komedyayı bunlar bulduklarını ilan ederler. Bir de bu arada Dor'lar da derler ki, bunların dışında üçbin tür daha vardır. Bu Aristoteles'in de savunduğu birşey. Taa o zamana kadar yani 150 yıl kadarlık bir geçmişten sonra dahi Aristoteles bunun varlığını tesbit ediyor. Dolayısıyla ben diyorum ki ilk oyun yazarı Aiskhylos ve hatta ilk oyuncu olarak bildiğimiz Tesbis'e Aristoteles öncesinde antik çağda özellikle Dor Kavimleri arasında çok yaygın tiyatro faaliyetleri var. Bu faaliyetin niteliklerine baktığımızda halk tiyatrosunun en kaba, ham biçimiyle burada var olduğunu görüyoruz ve bundan sonra halk tiyatrosunun bütün çağlar boyunca aynı özelliklerle günümüze kadar geldiğini görüyoruz. Bu metinsiz tiyatrodur. Yani yazıya geçilmemiştir. Dolayısıyla oyuncunun ön planda olduğu bir tiyatrodur. Bunlar sıradan, gündelik insanın öykülerini anlatırlar. Kısa öyküler anlatırlar, tragedyalar gibi tamamlanmış öyküler anlatmazlar. Daha çok günümüz skeçleri gibidirler. Hemen kısacık bir durum çerçevesinde olup bitenleri anlatırlar. Halktan tipler kullanırlar. Kullandıkları dil halkın dilidir, çok kolay bir dildir. Ama bayağı bir dil değildir. Halkın gündelik dilinin zeka pırıltıları vardır, söz hünerleri var. Örnek olarak bunlarla ilgili, Nasrettin Hoca'nın herhangi bir fıkrası da buna örnek olarak gösterilebilir. Tezimin merkezi burada yatıyor. Daha sonra Antik Yunan'daki gelişmeye bağlı olarak tüccar sınıfının zenginlik ve artı ürün itibariyle kolonileşme vs. nedeniyle aristokrasinin yerine geçmeye başlamasıyla birlikte bu sınıf, kendi siyasi yapısının da bir üçüncü tür olarak tragedyayı ve komedyayı doğuruyor. O sınıfsız toplum yapısı parçalandığında toplum ikiye ayrıldı. Birincisi, temel üretim aracı olan toprağın mülkiyetine sahip olan soylular, ikincisi, buna sahip olmayan köylüler. Bu soylular sınıfı, ritüelin içinden törensi olanı alıyor kendisine ki ilk ilahiler, şarkılar, türküler bu tarzda ortaya çıkıyor. Buna karşılık halk kesimi de dramatik olanı; tiyatroyu alıyor kendini ifade biçimi olarak. Bu ikisi birbirinden böyle ayrılıyor fakat aradan üçüncü bir sınıf gelişiyor bu yüzyıl içersinde; Tüccar sınıfı. Çünkü toprak mülkiyeti ve mülksüzlerinin dışında kalan tüccar sınıfının çabalarıyla özellikle Yunan yarımadasındaki ekilebilir arazilerin sınırlı olması nedeniyle ve denizlerin yakın olması nedeniyle denizler aracılığıyla bir ticaret hareketi dolayısıyla kolonileşme ve zenginlik gelmeye başlıyor. Bu daha sonra Rönesans'ta da aynı biçimiyle tekrar ediliyor. Bunlar da iktidar alternatifi olmaya başladıklarında kendilerine ait bir sanat biçimi yaratmak zorundalar. Çünkü soylular ne törensi, ne de halk gibi dramatikler. O zaman bunlar da bu ikisini birleştirmeye çalışıyorlar. Şiirsel, lirik ve dansa dair olanla bunun (Dramenon) eyleme dair olanı birleştiriyorlar ve tragedya formunu kuruyorlar. Yani aslında Tesbis'in yaptığı Aiskhylos'ta daha sonrakilerde gördüğümüz şeyler değil yani ağırbaşlı, hüzünlü değil. Şenlikli kaba saba, cinsellik ağırlıklı şeyler. Şimdi bunlar ilk başta bu iki formu birleştirip her iki sınıfın üzerinde tahakküm ya da bir egemenlik kurmaya çalışıp ilk olarak tragedyayı yapıyorlar. Ve tragedya mesela Antik çağdaki kentte Dianisos bağlamında yarışma kapsamına alınan ilk türdür. Arkasından Satir oyunlarını alıyorlar. Satir oyunlar bu kaba sabalığın, cinselliğin işlendiği halk tiyatrosunun bir devamı. O da tutmuyor en son komedyayı alıyorlar. Komedya da tutmuyor. Komedyanın evrimine baktığımızda ilk başlangıçta Aristophanes komedyalarını görüyorsunuz. Bu komed-

yalar koral ağırlıklı komedyalardır. Bunların içinde de ayrıca kendinden önce böyle bir dramatik faaliyet olduğuna dair müthiş tarihsel kanıtlar var. Mesela 'Barış' oyununda seyirciye seslendiği bölümde Aristophanes şunu diyor: "-İlk defa ben kurtardım Komedyayı kaba saba komikliklerden. Bit pireyi alaya almaktan. İlk defa ben saldırdım büyüklere" diyor. Yani diyor ki benden önce böyle bir faaliyet vardı. Hatta bir yerde de "Bana Dor komiklikleri yapma" dediler. Ve ben geldim bunu islah ettim, buna içerik getirdim gibi bir övünmesi var. Ama Aristophanes'teki koral olan bu özellik hızla kayboluyor gene. Çünkü halk tiyatrosunda koral bir taraf yok, koral olan da koroyla yapılan ve yine aristokrasinin tanımındadır. Bu ikisini birleştirmeye çalışınca bir an tutar gibi oluyor sonra tekrar çözülüyor. Çünkü Aristophanes'in arkasından gelen komedyalarda koronun kaldırıldığını görüyoruz. Aynı şeyi tragedya için de ileri sürebiliyoruz. İlk başlarda örneğin; Aiskhylos tragedyalarında çok ciddi, ağır bir koro kısmı olduğunu ve koral bir anlatı olduğunu görüyoruz. Sofokles'te koro bir kimlik kazanmaya başlıyor. O kimlik toplumun sağduyusu Euripides'e geldiğimizde koro sanki bir rol kişisi gibi ve hatta zaaflarıyla, yetersizlikleriyle, sapıklıklarıyla bir rol kişisi haline geliyor. Tamam 15-20 kişi var ama 20 kişi 1 kişi gibi. Genel bir durumdan bir kimlik haline dönüşüyor ve tragedya da da koral olan durmuyor zaten dışa atılıyor. Şimdi bütün bunların hepsine baktığımızda gönül rahatlığıyla şunları söyleyebiliriz: Tiyatro yeryüzünde ilk kez halk tiyatrosu olarak doğdu ve doğduktan sonra da diğer formlara girdi. Halk tiyatrosunu ben biraz mağma tabakasına benzetiyorum. İnsanın özel mülkiyetli topluma ilk geçişiyle birlikte hep sürekli orada duruyor halk tiyatrosu. O kaba saba haliyle, yazıya geçirilmemiş edepsizlikleriyle her türlü pislik var içinde. Mesela halk tiyatrosu içindeki insanlar fahişelik de yapıyorlar. Tarihin değişik çağlarında da bu böyle. Daha sonra Commedia dell'arte'de de böyle. Yapmayanı da var yapanı da. Mesela Roma mimusu var. Orada ipleri iyice koparıyorlar artık. Erkeklerde de bu tip şeyler var. Bunlar hem cambazlık yapıyorlar, hem ateş yutuyorlar, hem rol yapıyorlar, hem yazı hem şiir yazıyorlar hem de pezevenklik yapıyorlar. Burası bir mağma tabakası halinde dönüyor. Ama bu mağma tabakasından bizim daha sonradan gördüğümüz seçkin biçimler ortaya çıkıyor ve buradan alıyorlar hatta çoğu kez oyuncularını da buradan alıyorlar.

Size bambaşka bir dönemden sözedeceğim. Ortaçağdaki dinsel tiyatro oyunları. Bu tiyatro oyunlarında kimlerin oynadığına dair ve oynadıklarının karşılığında kaç para aldıklarına dair listeler var elimizde. En büyük parayı şeytan alıyor ve şeytanı oynayan her zaman için profesyonel oyuncu. Papazların hiçbiri istemiyor şeytanı oynamayı. Hep o dışardan gelen biri tarafından oynanıyor ve nasıl bir farkla biliyor musunuz. Mesela biri 50 kuruş alıyorsa, öbürü 550 kuruş alıyor. İsa'yı oynayan 30 kuruş alıyor. Şimdi Antik Yunan'dan başlayan bu yolculuk daha sonra zenginleşerek Roma mimusunda devam ediyor. Hatta Platus'un oyunları Roma Mimus'unun oyunlarına çok benziyor. Bunun en iyi kaynakları da bizde flakyes oyunları vasıtasıyla geliyor. Bu ad şuradan geliyor: İtalya'da Flakyes adında bir kent var ve burada vazolar yapılıyor. Bu vazoların üzerine tiyatro sahneleri çiziliyor. Bakıldığında nelerin oynandığını, konularını bile görüyorsunuz. Bir de bunların Dor mimusundan itibaren şöyle bir özelliği var: Kutsal olan herşeyi yerin dibine sokuyor. Mesela Zeus'u pencereden içeri giren bir aşık olarak gösteriyor. Ya da koca Herakles incir satın almaya çalışıyor ama dolandırılıyor, aptal yani.

Bunun arkasından ortaçağa geliyoruz. Ortaçağ'da tiyatro bitiyor. Tiyatro gezginci oyuncular vasıtasıyla Roma Devleti'nin yıkılışından sonra Doğu Roma'da da devam ediyor. Özellikle bizim bulunduğumuz topraklarda Antakya'da mesela. Böyle devam ediyor. Bunun devam ettiğini nereden biliyoruz? Bunu kilise kayıtlarından biliyoruz. Çünkü 467'den itibaren toplanan bir konsül mimus oyunlarının yasaklanması gerektiğini birinci karar olarak alıyor. Bu devam ediyor ki, genel durumu yasaklamaya çalışıyorlar. Ve hatta bu yasaklama kararında o kadar ayrıntılı tariflerde bulunuyorlar ki, biz hangi oyunların nerede, ne zaman, nasıl oynandığını öğreniyoruz. Örneğin "kadınların o biçimde çırılçıplak sahneye çıkıp havuzda yüzmeye çalışırken, erkeklerin bilmem ne yapıyor olması doğru olmadığından yasaklanmalıdır. Tabii buna benzer oyun metinlerini yasaklama metinleriyle anlatmış oluyorlar. Bunun için de hemen bir kaynak tavsiye ediyorum. Metin And'ın "Bizans Tiyatrosu" Bu engellemelerle tiyatro tamamen durmadı biliyoruz. Batı'da da durmuyor, örnekleri var. Çünkü bu konsüller her yerde toplanıyor. Fakat öte taraftan ilk dinsel oyunlar, 1044'de Kuen Kuentis oyunu temsil ediliyor. Bu arada bir de habire yasaklanıyor. Örn; Aryanizm (Suriye kaynaklı) Antakya civarından birşey, bunlar ilk defa ilahiyi getiriyorlar. Hıristiyanlık dini içerisine, yani İsa'nın hayatını şarkılarla anlatmaya çalışıyorlar. Tabii derhal aforoz ediliyor. Aryanizm Balkanlar'da gelişiyor daha sonraları. Şimdi Kuen Kuentis oyunu şu: Halkın ilgisini cezbetmek

için İsa'nın hayatından parçaları ve İncil'deki malzemeyi şöyle anlatmaya çalışıyorlar. Diyorlar ki; İsa ölmüş, çarmıha gerilmiş. Ve bir papaz gelip şu soruyu soruyor. 'Ey hıristiyan kadınları, İsa nereye gitti?' İsa'nın üstü örtülmüş, onun karşısında da 3 tane Meryem var. 1. Anası Meryem, 2. Sevgilisi Meryem, 3. Josefin karısı Meryem. Kuen Kuentisli oradan gelip "-İsa nereye gitti?" der. Örtüyü açarlar, altında hiçbir şey göremeyince "-İsa yok oldu" deniliyor. Ve böylece ilk defa böyle dramatik biçimde İsa'nın hayatı canlandırılmış oluyor. Bu halkın hoşuna gidiyor ve bunun üzerine gitmeye başlıyorlar. Bu durum değişime yöneliyor. Bu durumlar ne yönde gelişiyor? Kuen Kuentis oyununun arkasından İsa'nın, İncil'in değişik epizotları açımlanıyor. Onlar canlandırılmaya çalışılıyor. İlk açımlananlardan bir tanesi de şu: Meryem'in kocası oduncu Yusuf dağdan geliyor. Meryem hamile olduğunu söylüyor. Yusuf inanmıyor, nereden çıktığını soruyor. Meryem "Çebrail bir güvercin kılığında gelerek beni hamile bıraktı." diyor. Yusuf inanmıyor. Ve burada biz tipik olarak eski mimus oyunlarındaki yaşlı erkek ve onu boynuzlayan genç karısı motifini aynen görüyoruz. Yusuf burda etmediğini bırakmıyor herşeyi söylüyor. "-Sen adam mı kandırıyorsun, Tanrı deyip neler yapıyorsun? Beni boynuzluyorsun" Her türlü şeyi söylüyor. Yani genç ve güzel bir kadın ve onun kifayetsiz kocası rolünde cereyan ediyor olaylar. Yani oyuncular 3 sayfa bunu konuşuyorlar. 3 sayfa sonra üçü de fit. Sadece Cebrail geliyor "-Evet bunu ben yaptım" diyor, Yusuf da "-Haa öyle mi!" diyor. Ben şimdi burda direkt şu soruyu sorarım, insanlar son üç replik için mi oradalar, yoksa ondan önceki 3 sayfa için mi? Yani sonunu böyle bağlamaları birşey farkettirmiyor. Esasen halk tiyatrosu doğrudan doğruya dinsel oyunların içinden böyle çıkmaya başlıyor. Yine bir öykü daha. Şimdi Nuh'u biliyorsunuz, Peki Nuh'un karısını biliyor musunuz? Yok, incil'de de yok bu. Nuh karısını da davet ediyor gemiye fakat karısı dedikodu yapmaktan gelemiyor. Dinsel öyküler dediğimiz metinlerde bunlar var. Hepsinin sonu dinsel öyküye bağlanıyor ama açılımları hep böyle oluyor. İşte bu sebepten dolayı şeytan en büyük parayı alıyor. Çünkü en büyük soytarı o ve herkesi o etkiliyor.

Ortaçağdan sonra da bütün bu formlar Commedia dell'arte'de tam bir halk tiyatrosu olarak ortaya çıkıyor. Bu Commedia dell'arte Mollier'i Rikoponi'yi ve daha bir çok kişiyi etkiliyor. Tüm halk tiyatrolarında olduğu gibi Comedia dell'arte de aynı şekilde ilk doğuşundan biraz farklı ama o sıralarda yükselmekte olan İtalyan Burjuvazisi'nin etkisiyle başka bir noktaya kaldırılıyor. Zaten o yüzden ömrü çok kısa oluyor. Commedia dell'arte de uzun yıllardır var gibi gözüküyor. Ama en parlak zamanı 60 yıl falandır. 60 yıl içinde başlıyor ve bitiyor. Goldoni'ye falan geldiğimizde Commedia dell'arte bitmiştir artık. Goldoni'nin metinlerini Commedia dell'arte olarak algılamamak gerekir. Keza Golsi de öyle. Mesela Goldoni maskeyi kaldıralım diyor. Golsi de maskeyi takalım diyor. Bu daha sonra her ülkede kendince bir yol bularak ilerliyor. Önceleri fars oluyor, vodvil oluyor, daha sonra 19. yüzyıl sonlarına doğru biraz Bulvar tiyatrosu oluyor. Bulvar tiyatrosu bizde gibi değil. Fransa'da bulvarlarda oynandığı için böyle söyleniyor. Bu böyle devam ederek 20. yüzyıla kadar geliyor. Bununla da ben ilk tezimin ilk cümlesinde şunu göstermeye çalışıyordum. Tiyatro, halk tiyatrosu olarak yeryüzüne çıktı ve halk tiyatrosu olarak o günden bu yana bütün kendi dışındaki o sanatsal formlara malzeme vererek, onların varolmasını sağlayarak alttan alta varlığını hep devam ettirdi, günümüzde de devam ettiriyor. Bütün bunları bu tarzda tarih boyunca gördükten sonra halk tiyatrosunun ayırt edici özelliklerinin neler olduğunu sorabiliriz ve bunu sormamız gerekir. Birinci ayırt edici özelliği halk tiyatrosunun aykırı bir bakış açısına sahip olmasıdır. Yani biçimsel özellikleri bir kenara koyduktan sonra halk tiyatrosu aykırı bir taraftan bakar herşeye. Buna eleştirel de bakabiliriz ama eleştirel olmak değil asıl amaç. Amaç aykırı bir noktadan bakıp eğlence üretmektir. Ama bazen eleştirmek, yermek de eğlence olur. Eleştirelliğin ötesine geçip bir şeyler de önermek eğlendirici olur ya da bütün bunları yapmadan sadece aykırı bir noktadan bakmak eğlendirici olur. Bunun en güzel örneği az önce verdiğim Nasrettin Hoca fıkrası. Yoğurdu çalıyor göle, soruyorlar "-Ya Hoca hiç tutar mı?" Cevap "-Ya tutarsa!" Şimdi bu soruyu birden ciddiye alın lütfen felsefi bir anlam yüklemeyin. Yani topluma maya çalmak gibi bir fikri bırakın bir tarafa. Ya koskoca göl yoğurt tutarsa, işte aykırı bakış açısı budur arkadaşlar. Yani nasıl olabilir koskoca göl yoğurt tutarsa. Bunu hayal etmek bunu düşünebilmek bu noktadan bakmak aykırı bakış açısıdır. Bakın böyle bir hayal kurmak kendi başına bir amaçtır. Bunu felsefi, toplumsal başka noktalara tercüme edebilirsiniz. Ama o tercümeler bunun kadar heyecan verici değildir. Bu kendi başına çok heyecan vericidir. Bambaşka bir yerden bakmak ve birdenbire görmek. Aslında bu, sanatın doğuşundan beri üstlendiğin işlevdir. Bu halk tiyatrosundaki aykırı bakış açısı aslında nereden geliyor? George Thomson ritüeli tarif ederken diyor ki; ritüelin iki temel işlevi vardır; provake etmek ve örgütlemek, organize etmek. Bunlar birbiri-

ne karşıt iki işlev. Biri kışkırtıcak, provake edecek, diğeri de düzenleyecek, örgütleyecek. Şimdi bir ilkel ritüelde yer alan diyelim ki bir avcının karşısındaki avı vurabilmesi için ya da o avcı grubunun o avı avlayabilmesi için hem güçlerinin kışkırtıcı olması, hem de organize olmuş olması gerekir. Aslında bana sorarsanız Galatasaray futbol takımı teknik direktörü Fatih Terim de bundan farklı bir şey yapmıyor. Yani esas itibariyle hem biraz kışkırtıyor, hem düzenliyor. Yani bu biraz gaz işi. Sen o hayvanı gerçekten öldüreceğine inanırsan ve bir grup olarak güçlerin de iyi organize edilirse imkansız gibi görüneni başarır, öldürürsün onu. Ama bunun için o ritüelistik törenler yapılıyor. Bakın tüm kitaplarda bu hikayenin tersi anlatılır. Av avlandı geldi, ondan sonra bunu kutladılar ve geyiği nasıl öldürdüklerini anlattılar. Öyle değil. Bu töreni önce yapıyorlar. Bakın ritüelin ayırt edici özelliği bu. Bu çok önemli ayırım ama. Bu töreni önce yapıyorlar ki o avı vurabilmek mümkün olsun. Bunun daha sonradan yapılmaya başladığı zaman ne zaman biliyor musunuz? Ok, yay gelişiyor artık yalnız başına bir geyiği vurabilecek duruma geliyor avcı, yani toplu bir çabaya gerek yok. Ondan sonra bu hikayeler av sonrası bir dinlenme, gevşeme, kutlama töreni olarak gelişiyor. Yani üretim faaliyetinin hem teknolojik hem organizasyon itibariyle hedefini aştıktan sora bu ancak bu hale geliyor. Yani o avı avlayabilmesi için o töreni yapmasına gerek kalmadığı andan itibaren avdan sonra yapılır hale geliyor. Avdan önce yapılıyor gene. Ama artık eskisi gibi dirimsel bir anlam taşımıyor. Eskiden o tören yapılmazsa o av avlanamıyor. Kafalarında öyle düşünmeye başlıyorlar. O avın avlanabilmesi için bunun yapılması lazım. Yapıldığı takdirde de gerçekten avlanıyor. Nasıl oluyor bu? İşte bu sayede oluyor. Hem güçleri provake ediyor, hem düzenliyor. Bir anlamda prova yapıyorlar. Kim nereden çıkacak, önce üstüne kim atlayacak vs. Bu provayı yapmasalar belki avlanamayacaklar. Yaptıkları için avlanıyorlar, ama zannediyorlar ki yaptıkları için bir büyü oluştu o yüzden vurduk. Ve bu imkansız hale geliyor.

Kışkırtıcı olanla organize edici olan, örgütleyici olan birbirine karşıt iki temel işlev. Toplumun özel mülkiyete bağlı olarak sınıflara ayrılması bunun üstyapısı ve ideolojisinin temel gösterğesi biçimi olan ritüelin de parçalanmasıyla bu iki işlevde birbirinden ayrılıyor. Düzenleyici işler o törensi olan, dinsel olan kesime ve dolayısıyla toprak mülkiyeti olan insanların eline düşüyor. Buna karşılık kışkırtıcı olan dramatik eyleme dayalı olan kurgudur. Halk Tiyatrosunun bakış açısı burada yatıyor. Kışkırtılmak. Yani ritüeldeki işlevi o böyle alıyor ve bu sayede düzenliyor. Hayatta herşey buna karşı olduğu için ancak kışkırtılabilir. Bu sayede insanlar uyarılan güçleriyle hayatı daha dayanılabilir hale getirebiliyorlar. Özet olarak halk tiyatrosunun ayırt edici alameti farikası bu; aykırı bakış açısı. Buna bağlı olarak konularını gündelik hayattan alıyor. Böyle toplumda kutsal olan, ilahi olan, dokunulmaz gibi görünen ne varsa hepsini tiye alıyor. Ama buradaki amacı kutsal olanı yermek ya da onunla hesaplaşmak da değil. Sadece bu çok eğlenceli bir şey o yüzden. Bunun bir örneğini vereyim size. Hıristiyanlığın ilk çıktığı çağlarda, Roma mimusunun en hoşuna giden şeyler şunlar: İnsan nasıl hıristiyan oluyor, doğduğunda vaftiz ediliyor. Peki şimdi sen hıristiyan olmaya kalksan nasıl olacaksın. Seni böyle topluca havuza batırıp çıkaracaklar. Mesela Efes'te böyle büyük vaftiz havuzları vardır. Bu tabii tiyatrocuların çok hoşuna gidiyor. Çok komik bir malzeme bu çünkü onlar için. Hemen bu vaftiz havuzlarını taklit etmeye başlıyorlar. Batırıyorlar, çıkarıyorlar. Bundan müthiş bir eğlence doğuruyorlar. Fakat aynı mimus oyuncuları hıristiyanlık üçüncü yüzyıla doğru Roma despotizmine karşı bir baş kaldırı haline dönüştüğünde bunlar sahnede Roma krallarının ve askerlerinin önünde "-Ben hıristiyanım" diye bağırdaklarında kazığa çakılmayı da göze alıyorlar. Bunlar siyasal tercihleri. Ama demek istediğim bir yandan bunlar Romalılarla gırgır geçiyorlar, diğer yandan hıristiyanlarla, herkesle gırgır geçiyorlar. Bunu sadece eğlendirici olmak için yapıyorlar. O aykırı bakış açısıyla kutsal hiçbir şeyi tanımıyorlar. Her şeyi parçalıyorlar ve insanın gündelik hayatını getiriyorlar. Bunu gündelik insanın zekasıyla getiriyorlar. O yüzden bu oyunlarda biz herkesi görüyoruz. Bu insanların en önemli konuları toplumsal ve doğal yaşamın en önemli konuları oluyor. Yani bunlar ölümle de alay ediyorlar, doğumla da alay ediyorlar. Evlilik kurumu tabii en gırgır geçtikleri şey. Bitmez tükenmez aşkla da savaşla da dalga geçiyorlar.

(Devam edecek)

**Kendini sorgula,
Sorunlarında
sorumluyu saptal**

YILDIZ GÜNCESİ

Cengiz GÜNDOĞDU

8 Aralık Çarşamba

Soğuk bir gün...

Ben, islamcı gazeteleri de okurum. Annem alıştırdı buna. "Karşı olduğun görüşleri de sinirlenmeden incelemelisin... öğrenmelisin" derdi. Ta gençliğimden beri karşı olduğum görüşleri de inceledim.

Şimdi bunu niye söylüyorum. Geçen gün bir tanıdık "İslamcı görüşleri hiç eleştirmiyorsun." dedi. Gerçekten de öyle, okuyorum hiç eleştirmiyorum.

Neden.

Türkiye eleştiriye kapalı bir toplum. Bu genelin içinde islamcılar çok daha kapalı. Bırak, herhangi bir islamcının görüşünü eleştirmeyi... islamcı yazar, birinin herhangi bir görüşüne katılmazsa, o düşünceye, o görüşe değil, doğrudan doğrudan doğruya kişiye saldırıyor. Bundan ötürü herhangi bir islamcı yazarla tartışmak mümkün değil.

Düşünceye değil, doğrudan doğruya kişiye saldırmak... kişiyi aşağılamak islamcı çevrede pek tutulan bir yöntem.

Tabii bu yöntemi yalnızca islamcılar kullanmıyor. Fatih Altaylı da, Emin Çölaşan da, Murat Belge de kullanıyor. İslamcıların bunlardan farkı şu. İslamcılar "dinsiz"in telefon numarasıyla faks numarasını da veriyor.

Ondan sonra işin yoksa ayıkla pirincin taşını.

Tabii onları eleştirmiyorum diye benim bir kaybım olmaz. Eleştiriye açık olmayan kaybeder hayatta.

Aslında bunları dert etmemek gerekiyor. Hayat, hakkını alır mutlaka. *Bilim ve Teknik*'in aralık sayısında Zafer Karaca şöyle diyor, "Ülkemiz ağır depremlerle sarsılıyor. İnsanlarımız ölüyor; evler, kentler yıkılıyor. Üstelik Kuzey Anadolu Fayı üzerindeki yıkım, artık nüfusun en yoğun olduğu, sanayimizin toplandığı Marmara bölgesine vardı. Son depremlerde evlerin, fabrikaların, yolların, köprülerin yanısıra, canlılığını yitirmiş, kendini yenilememiş kurumlar da yıkıldı, yara aldı. Bilimse göz alıcı başarılarıyla ayakta kaldı."

Tabii bilim bütünüyle hayatımızda değil. Hayatımızdan uzak olsa da saptamalarıyla bilim başarısını gösterdi. Hayatımıza girdikte skolastik çözülecek... hayat güzelleşecek.

11 Aralık Cumartesi

Türkiye, Avrupa Birliği'ne aday üye kabul edildi. Aday üye kabulü belirli koşullara bağlandı. Kıbrıs sorunu... Yunanıstan'la ilgili sorunların çözümü... Ama daha önemlisi Türkiye'de demokratıkleşmeyle, insan hakları...

Türkiye bugün, kültürel, siyasal yapısıyla demokratikleşmeye uygun değil. Hele insan hakları ne kültürümüzde ne de siyasal yapımızda var.

Türkiye'deki siyasal yapılanma bunun göstergesi. Bu partilerle demokratikleşmeye, insan haklarının benimsenmesine doğru bir dönüşüm mümkün değil.

Türkiye'de aşiret reisleri parlementoda milletvekili.

Avrupa Birliği üyeleri bunu bilmez mi. Bilir. Peki, koşullu da olsa aday üyelik ne anlama geliyor.

Bunun siyasal bir karar olduğunu sanıyorum. Ayrıca ABD'nin de etkisi var. ABD başkanı Clinton, bütün gün olumlu karar çıksın diye sağa sola telefonla baskı yapmış.

Şimdi n'apmalı. Önce şunu kabul etmeliyiz. İnsani bir dünya kurabilecek özgül güç Türkiye'de sıfır noktada. Türkiye'yi yöneten sınıfların... bu sınıfın kültürel, siyasal temsilcilerinden de böyle bir şey beklenemez. Avrupa'nın bu konuda ciddi zorlama yapacağını da sanmıyorum. Adaylık kapısında bekletir bizi. Ayrıca Avrupa Birliği'ne girmemizi istemeyen güçler var Türkiye'de. Sözgelimi islamcılar. Avrupa Birliği'ne girersek şeriat devleti kuramazlar.

Ama Avrupa türdeş değil. İşte sol, insani bir dünyanın özgül gücünü, türdeş olmayan Avrupa'nın yapısından yararlanarak Türkiye'de harekete geçirebilir.

13 Aralık Pazartesi

Üsküdar Cumhuriyet Savcılığından bir mektup geldi. Bu mektubun başında *Erteleme Kararı* diyor. Sonra sanıklar sıralanıyor. Munzur Pekgüleç, Atilay Ayçin, Suna Aras, Berrin Taş, Cengiz Gündoğdu.

Peki bu sanıkların suçu ne. Büyük harflerle aynen şöyle yazılmış. BASIN YOLU İLE DEVLETİN ASKERİ VE EMNİYET KUVVETLERİ ALENEN TAHKİR VE TEZYİF ETMEK. Suç tarihi, 25.2.1998.

Ben, bunu okudum, durdum. Böyle bir suç işlediğimi anımsamıyorum. Yalnızca Güçlükonak olayı yüzünden kendimizi ihbar etmiştik DGM'ye. Bu ihbarı yaparken de "basın yolu ile devletin askeri ve emniyet kuvvetlerini alenen tahkir ve tezyif" etmedim. DGM savcısına niçin kendimi ihbar ettiğimi anlattım.

Erteleme Kararı daha sonra şöyle devam edi-

yor, "Yukarıda açık kimlikleri yazılı sanıklar hakkında basın yolu ile Cumhuriyeti tahkir ve tezyif etmek suçundan soruşturmaya başlanmışsa da"

Önce "devletin askeri ve emniyet kuvvetlerini tahkir ve tezyif" diyor daha sonra "Cumhuriyeti tahkir ve tezyif" diyor.

Bütün bunlardan sonra "4454 sayılı basın ve yayın yolu ile işlenen suçlara ilişkin dava ve cezalar" ertelendiği için bizlerle ilgili kamu davası ertelenmiş. Ancak 3 yıllık süre içinde 1.madde kapsamına giren kasıtlı bir suç nedeniyle mahkum olursak, yeniden kamu davası açılacakmış.

1.madde neymiş bilmiyorum. Bunu avukatla görüşeceğim. Ancak burda tuhaf bir durum var. Bizler önce "devletin askeri ve emniyet kuvvetlerini ve cumhuriyeti tahkir ve tezyif"le sanık durumuna sokuluyoruz. Sonra bu erteleniyor, ama üç yıl susmamız karşılığında.

Kabul edilebilir bir durum değil bu. Bakalım avukatlar ne diyecek.

14 Aralık Salı

Soğuk... yağmurlu bir gün...

Türkiye Yazarlar Sendikası bir dergi çıkarıyor. Adnan Özyalçıner'le Güngör Gençay geçen ay dergi için yazı istediler. Sendikanın çıkardığı derginin yazıkuruluna baktım. Yazı kurulunda beni hiç sevmeyen... adımı duyunca tüyleri diken diken olan kişiler var. Güngör Gençay'la Adnan Özyalçıner'e "Benim yüzümden dergide sorun çıkmasın. Ben yazmasam da olur." dedim.

"Sorun çıkmaz." dediler.

Edebiyatımızın tatsız... çözülemeyen bir sorunu bu. Esere bakmaz çoğu kişi. Çeşitli nedenlerle seni sevmiyorsa... sana kırgınsa, eline yetki geçti mi, ağzınla kuş tutsan önünü keser. Bundan zevk duyar.

Mafia örgütlerine benzer bunlar. Mafia mücadelesini silahla sürdürür. İnsan öldürür. Edebiyat dünyasındaki mafialar da, hasmını edebiyat dünyasından silmek ister.

Ben çok yerde görünmek isteyen bir yazı heveslisi değilim. Hiç yazmasam da olur. Kendini önemseyen, kendini merkeze koyan, yazmazsam, bunun ciddi bir eksiklik olacağını sanan biri değilim. Böyle düşündüğüm için kültür kumpaslarının içine girmedim. Bunu da yanlış anladılar. Burun büyüklüğü sandılar. En çok bunun için kızdılar bana.

Gazetelerin kültür sayfalarını yönetenlerle ilişkiye girmedim. Hiçbirini tanımam. Burun büyüklüğünden değil bu. Öyle bir karakterim var. Benim eserlerime herhangi bir ilişkinin "değer" katmasını önemsemem.

Sözgelimi *Cumhuriyet*'in *Kitap Eki*, her hafta vitrin değiştirir gibi bir yöntem uyguluyor. Kim buluyorsa, kültür emekçisi için bir slogan da buluyor. Bunları kendime uygun bulmuyorum.

Cengiz Gündoğdu'nun orda burda sorun olmasını da istemem. Bu yüzden sendikanın dergisine yazmak istemedim.

Sağolsun Güngör Gençay, geçen hafta telefon etti, yazıyı anımsattı. Olmaz deseydim, nazlandığım sanılırdı. Ayrıca Güngör Gençay'ı kıramam.

Çoktandır düşündüğüm bir sorun vardı. Anıların, insansız, mekansız kalışı. Anıları, diri tutanın "nostaljik takılıyor" diye suçlandığı bir dönemde yaşıyoruz. Buna karşı çıktım. Anıları savundum. İnsanı insan yapan bir değerdir dedim anılar için.

Güzel bir yazı oldu. Bunca üzüntü... bunca sıkıntı arasında böyle bir yazı yazabildiğime de şaştım.

Bunca sıkıntı... bunca üzüntü dedim. Dün gece bütün bunları kısa bir süre de olsa unuttum. Şimdi bunu anlatmak istiyorum.

İnsancıl Atölyesi'nde onbeş günde bir pazartesi günleri Server Acim *Müziksel Formasyonlar* Semineri veriyor. Dün gece Modest Mussorgski'nin piyano için yazılmış *Bir Resim Sergisinden Tablolar* adlı eserini dinledik: Ama yalnız bunu değil. Ravel, daha sonra bu eserin orkestrasyonu yapmış.

İki saat boyunca bölüm bir Mussorgski'yi, bir Ravel'i dinledik. Bu eserleri dinlerken insan olduğum için sevindim. Hayat hep böyle olsa dedim. Böyle eserler varken, insan, nasıl bir başka insanı sömürür ya da öldürür dedim.

Bu düşünceyle sevinçle üzüntü arasında gidip geldim... Sevince, üzüntünün sızması... üzüntüye sevincin sızması... eserlerin verdiği şiddetli coşku. İnsan olmanın tadına varmak...

Dün gece *İnsancıl Atölyesi*'nde bir dolu gençle bunu yaşadık.

Şimdi şiddetli bir yersarsıntısı bekliyoruz.

16 Aralık Perşembe

Hasan Celal Güzel, bugün hapse giriyor. Hasan Celal Güzel'in hiçbir düşüncesini doğru bulmuyorum. Ama düşüncesini söyledi diye hapse girmesine karşıyım. Ancak özgürlük sorunu, müslümanların önünde ciddi bir sorun olarak duruyor.

Sorun şu. Müslümanlar, "Biz" diyorlar, "inandığımız gibi... inancımıza göre yaşamıyoruz. Bize özgürlük yok. Biz özgürlük mücadelesi veriyoruz."

Diyelim müslümanlar başarılı oldu. Türkiye şeriat ilkelerine göre yönetiliyor. Peki o zaman ben özgürce yaşayabilecek miyim. Hayır. Çünkü müslümanlar ahlakla özgürlüğü özdeşleştiriyor. Başı açık bir kadın, müslümana göre ahlaksızdır. Bundan ötürü bütün kadınlar mahrem yerlerini kapamalıdır.

Müslümanlar önce bu sorunu çözmeli. Bu sorun çözülse bile ortada daha ciddi bir sorun var. O so-

run şu. Burjuva mülkiyetinin egemen olduğu bir toplumda birey özgür olabilir mi. Müslümanlar bu konuda hep susar. Bunu müslümanlarla konuşmak... tartışmak isterdim. Ama mümkün değil.

Afşar Timuçin'in *Felsefe Sözlüğü*'nde Özgürlük maddesinde Cyrona Bergerac'tan bir alıntı var. Şöyle. "İnsanlar köleliğe o kadar yatkın ki kölelik etmekten geri kalırız diye birbirlerine özgürlüklerini satıyorlar. Böylece gençler yaşlıların, yoksulların zenginlerin, köylülerin soyluların, prensler mutlak yöneticilerin, mutlak yöneticiler kendi koydukları yasaların kölesi oluyorlar."

Bugün dünyamızda hepimiz burjuva mülkiyetinin kölesi durumundayız. Burjuva mülkiyetinin yürütücüleri de kendi yasalarının... kendi kurallarının kölesi.

Herkesi kölelikten kurtaracak bir mücadele yerine, bir başka kölelik için mücadele ediyorlar.

Özgürlük dendikte bir sorun daha var. Müslümanlar özgürlük kavramını ahlakla özdeşleştiriyor dedim. Bunun yanında müslüman, özgürlük dedikte islam dinini bütünüyle yaşamak anlıyor. Bunun dışında bir yaşama biçimi kafirlik, zındıklık sayılıyor.

Bugün *Yeni Şafak*'ta Selahattin Yusuf şöyle yazıyor, "Bar ve diskolar, biliyorsunuz içki içen sınıfların evrensel tapınakları. Ağırlıklı olarak Beyaz-Dinsiz ve vatansever Batılıların dünyanın geriye kalan kısmına da bir güzel yayarak iptila yapan sularını sattıkları birer bayilik."

Selahattin Yusuf "özellikle nefret" edermiş bu yerlerden.

Müslüman okuru sevindiren... "Helal olsun" dedirtten bir yazı bu. Ama Selahattin Yusuf, kapitalizmin oluşturduğu eğlence kültüründen hiç söz etmiyor. Bunu bırakalım Selahattin Yusuf bu tür bir eğlenceden hoşlanmayabilir. Ama barda eğlenenlere hakaret etmeye... onları aşağılamaya... onlardan nefret etmeye ne hakkı var.

Selahattin Yusuf, bu hakkını temellendirmiyor.

Ben barlara giden biri değilim. Ama bara gidenlere de kem gözle bakmam. Selahattin Yusuf nasıl eğleniyor bilmiyorum. Nasıl eğlenirse eğlensin, onun eğlence biçimini hiçbir biçimde aşağılamam.

Müslümanların özgürlük mücadelesinde ilkeleri şu. Ben özgür olayım, sen olma. Bu, özgürlük kavramına verdikleri anlamdan kaynaklanıyor.

Müslümanlar önce bu sorunu çözmeli. Benim için değil, kendileri için. Şundan ötürü, Gazali'nin yolundan gidenler şeirat düzenini kurarsa, İbn Rüşd okumak yasaklanır. Yalnız İbn Rüşd mü, Farabi, İbn Sina da yasaklanır. Çünkü onlar zındıktır.

Sorun, başörtüsünün çok ötesindedir. Müslümanlar, cesaretle bunu gündeme getirmeli... sinirlenmeden tartışmalı.

22 Aralık Çarşamba

Soğuk... yağmurlu bir gün...

Tatsız bir haberle sarsıldık cumartesi günü. Afşar Timuçin'in eşi Yüksel hanımın beyninde ur varmış. Perşembe gecesi hastaneye kaldırılmış. Oysa çarşamba günü Yüksel hanımla konuşmuştum. İyi olduğunu söylemişti.

Gece başağrısı başlamış. Geçer filan derken iş büyümüş... Peki, biz niye geç haber aldık bunu. Afşar Timuçin sevincini de, üzüntüsünü de derinliğinde yaşar. Sağı solu ayağa kaldırmaz.

Dün Berrin Taş, Hakan, ben hastaneye gittik... Marmara Üniversitesi Nöroloji Servisi Maltepe, Başıbüyükler bölgesinde. Hakan arabasıyla götürdü bizi.

Biz gittikte Yüksel hanım, ameliyattan yeni çıkmış, yoğun bakımdaymış. Ur alınmış. Ameliyat iyi geçmiş.

Bana ilk haber beyin kanaması diye gelmişti. İnmeli durum canımı pek sıkmıştı. Böyle bir durumda ur, göreli olarak daha olumlu.

Tabii tıp, anladığım bildiğim bir konu değil... Gece Afşar Timuçin'le telefonla konuştuk. Yüksel hanım yoğun bakımda kendine gelmiş. Durumu iyiymiş.

Dün Yüksel hanıma gitmek için yola çıkarken Berfin Yayınları'ndan bir haber. İsveç'te yaşayan Abdullah Rıza Ergüven'e inme gelmiş. Bedenin sol yanı tutmuyormuş.

Üst üste tatsız haberler... Dayanmak gerekiyor.

23 Aralık Perşembe

Rüzgarlı, yağmurlu, soğuk bir günde yazıyorum.

İnsancıl, kimsenin etlisine sütlüsüne karışmadan yayınını sürdüren, insani yaratıcılığı destekleyen bir dergi. Bu yıl açılan *İnsancıl Atölyesi*'nde de güzel işler yapılıyor.

Tabii *İnsancıl* yumuşak bir dergi değil. Bir sanatçının yanılsamalı değerlerle pazarlanmasına... sanat eserinin metalaştırılmasına karşıdır İnsancıl. Söz gelimi, *Cumhuriyet Kitap Eki*'nin mağaza vitrinine dönüştürülmesine karşıdır *İnsancıl*.

Orhan Pamuk'un yeni eseri, aynı gün, belli başlı gazetelerde haber oluyor da, Hüsnü Aksoy'un *Marksizmin Temel Kavramları*'ndan hiç söz edilmiyor. *İnsancıl* bu soruyu sorar.

Sorar *İnsancıl*. Şu esere güzel diyorsunuz. Peki güzel olan nedir, der.

Kültür Bakanlığı Sakıp Sabancı'ya ödül vermiş. *Pen Kulüp* buna karşı çıkıyor. Peki, *Pen Kulüp*, devlet derken ne anlıyor, ya da böyle bir anlayışı var mı.

Sorar *İnsancıl*.

Doğan Hızlan, herhangi bir sanat hareketi için destek arıyorsanız sermayedara gidin diyor.

Pen Kulüp, destek için nereye gidilmesini savunuyor.

Sözgelimi *İnsancıl, İnsancıl Atölyesi* için okurlarından destek istedi. *Pen Kulüp* bunu biliyor mu. Gelip, *İnsancıl*'a sordu mu, n'apıyorsunuz, nasıl yapıyorsun dedi mi.

Pen Kulüp başkanı Alpay Kabacı'lının yazı yazdığı gazetenin yayın politikası, *Pen Kulüp*'ün ilkeleriyle bağdaşıyor mu.

İnsancıl sorar. Sorduğu için çok kişi kızar *İnsancıl*'a. Peki n'apar. Dedikodu üretir. Son dedikoduyu okurlarımın bilmesini istiyorum.

Ahmet Necdet, *İnsancıl Atölyesi*'nde onbeş günde bir Yahya Kemal'den bu yana şiirimizde temaları anlatıyor. Bu pazartesi, seminer öncesi çaylarımızı içerken, Ahmet Necdet, "Cihan Dura kim" dedi. "Kayseri'de, üniversitede profesör" dedim. Ama üniversitenin adı aklıma gelmedi. Ahmet Necdet "Erciyes Üniversitesi mi" dedi. "Ha, evet" dedim. "O kadar mı" dedi Ahmet Necdet. "O kadar" dedim.

Şimdi şunu söylemem gerekiyor. *İnsancıl*'a birçok yerden ürün gelir. Bu ürün *İnsancıl*'da yayınlanabilirse yayınlanır. Bu yüzden ben *İnsancıl*'da ürünü yayınlananların hepsini tanımam. Sözgelimi, İnsancıl'ın 110. sayısında ürünleri çıkan yedi kişiyi tanımıyorum. Bunlardan biri de Cihan Dura.

Cihan Dura, ülkemizde çok az olan aydın insanlardan biri. Profesörlük koltuğuyla yetinmeyen, ülkemizin, dünyamızın sorunlarını irdeleyen yürekli bir aydın. Böyle profesör var Türkiye'de.

Nerde hukuk profesörleri, nerde sosyoloji profesörleri.

Cihan Dura, ilk yazısını ne zaman gönderdi bilmiyorum. Ama yazılarıyla *İnsancıl*'a değer kattığını biliyorum. Yazısı biraz gecikse içimi bir kaygı kaplar. "Yazı niye göndermiyorsunuz Cihan bey" diye telefon etmekten çekinirim, rahatsız olacak diye.

Şimdi bu açıklamadan sonra Atölye'deki konuşmaya geliyorum.

Ahmet Necdet, "Cihan Dura konusunda doyurucu bilgi veremediniz" dedikten sonra, "Biri, Cihan Dura adının sizin takma adınız olduğunu söyledi" dedi. "Kim o" dedim. "Söylemem." dedi. "O zaman Cihan Dura'yla ilgili size söylediklerimi o kişiye söyleyin" dedim. "Doyurucu değil, Gündoğdu seni uyutmuş der." dedi. Bunun üstüne şöyle dedim. "Siz beni tanımıyorsunuz. Tanısaydınız bu söylemezdiniz. Çünkü ben kimseyi uyutmadım. Uyutmam da. Ama benim sizi uyuttuğumu söyleyen kişi, sizi mutlaka uyutuyordur. Siz *İnsancıl*'a geldikte ben size Cihan Dura'nın elyazılı mektubunu... telefonunu, adresini vereceğim" dedim.

Peki bu dedikonun amacı ne. Cihan Dura, *İnsancıl*'ın 110. sayısında yayınlanan *Yanılgılarımızdan "İdola Fori"* adlı yazısında benim *Soru* adlı eserimden de alıntı yapmış. Yararlanılan eserler listesinde benim *Soru* eserim de var.

Dedikoducu şöyle akıl yürütüyor. Cengiz Gündoğdu'nun *Soru* adlı eseri aslında beş para etmez. Bu nedenle hiçbir yazar, Cengiz Gündoğdu'nun kitabından alıntı yapmaz. *Soru*'yu kaynak diye göstermez. Peki ama nasıl oluyor da Cihan Dura *Soru*'dan alıntı yapıyor.

Kim bu Cihan Dura. Birkaç kişiye soruyor. Tanımıyorlar tabii... Cihan Dura "star profesör" değil çünkü.

Devam ediyor akıl yürütmeye... eksik tümevarımla Cihan Dura birdenbire yok oluyor. Bir varlığın yok olması değil bu. Hiç var olmuyor Cihan Dura. Peki, varolmayan bir varlık bu yazıları yazabilir mi. Yazamaz. İyi ama Cihan Dura ad olarak var. Bu ada bir varlık gerekiyor. İşte o varlık Cengiz Gündoğdu.

Cengiz Gündoğdu, Cinah Dura takma adıyla yazılar yazıyor, tırıl kitabından da alıntı yapıyor.

Bir insanın böyle akıl yürütmesi beni üzüyor. Böylesi bir akıl yürütme, insanın binlerce yılda yarattığı birikime yakışmıyor. İnsanlığın birikimine sırtını dönmekle, nice güzellikleri... nice zenginlikleri yitirdiğini biliyor mu o dedikoducu.

Cihan Dura var.

Aristoteles binlerce yıl önce şöyle demiş. "Varlığın var olmadığını veya varolmayanın var olduğunu söylemek yanlıştır." (Metafizik, 10116)

Dedikoducu, sana söylüyorum Cihan Dura var. Var olanın, varolmadığını söylediğin için Aristoteles seni Lise'den kovardı.

25 Aralık Cumartesi

Politikada Atılım'ın 25 Aralık tarihli 48. sayısı... vurucu... güzel bir başlık. "AB'de bir tecavüzcü." Haber şöyle başlıyor. "AB kapılarına 'demokratikleşme' ve 'insan hakları'nda iyileştirmelerde bulunacağı vaadiyle dayanan Türkiye, bir tecavüz işkencesine daha imza attı.

Tecavüze uğrayan *Grup Kutup Yıldızı*'ndan Şeyda Girgin. 14 Aralık akşamı *Yapı Sanatevi*'nden çıktıktan sonra Okmeydanı Köprüsü'nün altındaki merdivenlerde ağzı kapatılmış, kaçırılmış. Kafasına silah dayamışlar, ölümle tehdit etmişler. Daha sonra tecavüze başlıyorlar... bu sıra Şeyda Girgin bayılıyor.

Söylenecek söz var mı. Neler söylenebilir ya da. Şu söylenebilir. İoanna Kuçuradi, *Etik* adlı eserinin bir yerinde şöyle der, "Kişinin, dünyadaki yerini belirlemesi, o ana dek yaptıklarının insan için anlamını-insan olarak kendisine, yakınındakilere-uzaktakilerine, çağdaşlarına ve insan türüne neleri sağlayabildiklerini, bunları bilebildiği kadarıyla belirleyebilmesi, kendisinin bu yaşamıyla dünyaya

neleri sağlayabildiğini ya da nelerin yok olmasına yol açtığını görebilmesidir."

Şeyda Girgin ürettikleriyle, kendisine, yakınındakilerine, uzaktakilerine, çağdaşlarına, insan türüne zenginlik sağlıyor. Şeyda Girgin'e tecavüz edenlere geldikte... onlar insan türünü yoksullaştırıyor.

Bugün Türkiye'de insan türünü zenginleştirmek isteyenlerle, insan türünü yoksullaştırmak isteyenler arasında ciddi bir mücadele var.

Bu mücadeleyi hiç kuşku yok insan türünü zenginleştirmek isteyenler kazanacak.

30 Aralık Perşembe

Geçen gün gazetede okudum. Susurluk sanıklarını DGM'den çıkışta "Türkiye sizinle gurur duyuyor" diye uğurlamış bir topluluk. Bu topluluğa ülkücüler deniyor.

Ülkücülerin burda ciddi bir yanlışı var. O sanıklardan ülkücüler gurur duyabilir ama bütün Türkiye'nin gurur duyduğu söylenemez. Ülkücüler öznel düşüncelerini nesnelleştiriyor. Üstelik, en azından ben, o sanıkların, n'aptıklarını doğrudan kendi ağızlarından duymadım.

Savcının, sanıklarla ilgili savlarını da hesaba katmıyorum. Çünkü savcıların çoğunlukla, yanlış, temelsiz savlar ileri sürdüklerini biliyorum. Burda iş, sanıklara düşüyor. Oysa onlar, gizli... kapalı duruşma istemişler.

Bütün Türkiye'nin onlardan gurur duymalarını istiyorlarsa açık açık söylesinler n'aptılarsa...

Sen bir iş yapmışın... herkes bundan gurur duyacak... ama sen yaptıklarını gizli... kapalı yerlerde söyleyeceksin.

Gizlilik isteği, "gurur"a bit sokuyor. Bit "gurur"u kemiriyor.

Ben, o sanıklarla ilgili savcının savlarını... gazetelerde yazılanları, bir kez daha söylüyorum, hesaba katmıyorum. Duruşmaları süren sanıklar açıkça konuşmalı. Susurluk'ta kamyona çarpan arabada neler olup bitti. Abdullah Çatlı, Hüseyin Kocadağ, Sedat Bucak, nerden geliyorlardı, nereye, niçin gidiyorlardı.

Arabadaki silahlarla hangi "gurur" verici eylem yapılacaktı.

Bütün bunlar bilinmeden, birilerinden gurur duymak temelsiz kalıyor.

Hadi söyleyin yaptıklarınızı... açık açık söyleyin de belki herkes gurur duyar sizden. Neden saklanıyorsunuz... neden gizli duruşma istiyorsunuz. Yoksa yaptığınız işler gurur duyulacak kadar değil mi. Kendinizden, yaptığınız işten kuşkunuz mu var.

Hadi konuşun.

Jaqualine du Pré Gibi *

Çello çalar gibi sevişmeliydin
İpucu bırakmazdın işlediğin cinayetlerde
Do majör başlayan aşklarının
La minör sonları olmalıydı
Ama aşkların hiç bitmedi la do mi
Hep arıza aldı son nota
Acı olanı diyezdi
Bemol ise sadece bir avuntu

BOK

Şiirin Canı öldü dediler
Önemli bir haber değil dedim
Günebakanlar o yaşarken de vardı
Öldükten sonra da var olacak
Bir de tahkim meclisten geçti dediler
Bu haber için bir şey diyemedim
Nedense kanser geldi aklıma
Midem bulandı bulan bulan
Ama Canın şiiri yaşasaydı eğer
Kısaca bok derdi herhal

Mustafa TABAK

* 42 yaşındayken tutku ve acı dolu bir yaşama veda eden "ünlü" İngiliz kadın çelist.

BORİS PASTERNAK (1890-1960)

PASTERNAK *(Boris Leonidoviç), Sovyet şair ve yazarı. 10 Şubat 1890'da, bir portre ressamının oğlu olarak Moskova'da dunyaya geldi. Piyanist annesinin etkisiyle Moskava Konservatuvarı'nda müzik eğitimi aldı, bunu Moskova ve Marburg Universitelerindeki felsefe öğrenimi izledi*

Pasternak ilk şiirlerini 1912 yılında yazmaya başladı. Bir yıl sonra fütürist bir edebiyatçılar topluluğu olan **Zentrifuga***'ya katıldı. İlk şiir kitabını 1914, ikincisini 1917 yılında yayınlayan şair, asıl ününü Ekim Devrimi sırasında yazdığı şiirlerin toplamı olan* **Sestra Moya Jizn** *(Kızkardeşim Hayatım, 1922) adlı yapıtıyla üne kavuştu. Daha sonra yayınladığı şiir kitaplarının yanı sıra, öykü ve otobiyografya alanında da başarılı yapıtlara imza attı.*

Pasternak, şiirin artıstık bir gerçek yaratması gerektiğine yürekten inanıyordu. Bu anlayış, siyasi iktidarı elinde tutan kultur yonetmenlerının duşunceleriyle çelişmekteydi. Şairin gudumlu bir edebıyata karşı tavır koyuşu, onu yalnızlığı itti. Aynı siyasi çevreler, 1936'dan sonra şiirlerini yayınlatmasına engel oldular. Pasternak bundan böyle içine kapanacak ve Shakespeare, Shelley, Goethe, Verlaine gibi yabancı şairlerden çeviriler yapacaktır.

Şair, II. Dünya Savaşı sırasında -kültür politikalarının daha hoşgörülü bir çizgiye çekilmesinden yararlanarak- iki şiir kitabı yayınladı: **Na Rannih Poyezdah** *(Erkenci Trenlerde, 1943) ve* **İzbrannıye stihi i Poemı** *(Seçilmiş Şiirler ve Poemalar, 1945).*

Pasternak, 1954'te -uzun yıllardan beri üzerinde çalıştığı- **Doktor Jivago** *başlıklı romanından bazı parçalar yayınlayabildiyse de, onun bir bütün olarak SSCB'de basılmasına izin verilmedi. Zihinsel bağımsızlığı her şeyin üstünde tutan Doktor Jivago'nun yaşamöyküsü, ancak 1957'de İtalya'da basıldı ve kısa zamanda bir çok dile çevrilerek bütün dünyada geniş bir okur kitlesiyle buluştu. Ne var ki Pasternak'ın bu davranışı, Sovyet meslektaşlarının acımasız eleştırilerine yol açtı. Aynı kışkırtıcı kampanya, 1958'de Nobel Edebiyat Ödülü'nün Pasternak'a verilmesiyle daha da şiddetlendi. Ünlü şair, Yazarlar Birliği'nden çıkarılarak boykot edildiği için, Stockholm'e gidip ödülünü alamadı.*

Pasternak çok geçmeden 30 Mayıs 1960'da Moskova yakınlarındaki Peredelkino'da hayata vedâ etti. Şairlik hakları ölumunden bir yıl sonra geri verildi ama **Doktor Jivago** *kendi ülkesinde ancak 1988 yılında yayınlanabildi.*

GÜZEL BİRŞEY DEĞİL ÜNLENMEK

Güzel birşey değil ünlenmek.
Bu, yücelik vermez kişiye.
Arşiv derlemeye yok gerek,
El yazması için titremeye.

Yaratıcılık meyve verir,
Hem başarı değil yaygara.
Bir değeri yok, rezilliktir
Sakız olmak herkesin ağzında.

Ve, bir adım geride durmak
Öyle bir yaşam ki, sonunda
Sevgi dermek ve kulak vermek
Hep geleceğin çağrısına.

Ve boşluğu kağıtta değil de
Kaderde bırakmak gerekir,
Bir hayat ve bölümleri ise
Ancak derkenarda imlenir.

Ve bilinmezliğe dalarak
Ve orda gizleyerek her izi,
Siste nasıl gizlenirse toprak,
Zifirî karanlıktaymış gibi.

Başkaları, hem de sen sağken
Yolunu izleyebilir senin,
Ama yenilgileri yengilerden
Kendin ayırt etmemelisin.

Ve yüzünün bir tek çizgisinden
Yüzde yüz vazgeçmemek de var,
Ama sağken ve kıpır kıpırken,
Sağken ve ancak sonuna kadar.
(1956)

Türkçesi:
KANŞAUBİY MİZİEV / AHMET NECDET

Sorgulanmamış hayat, yaşanmamıştır.

Sokrates

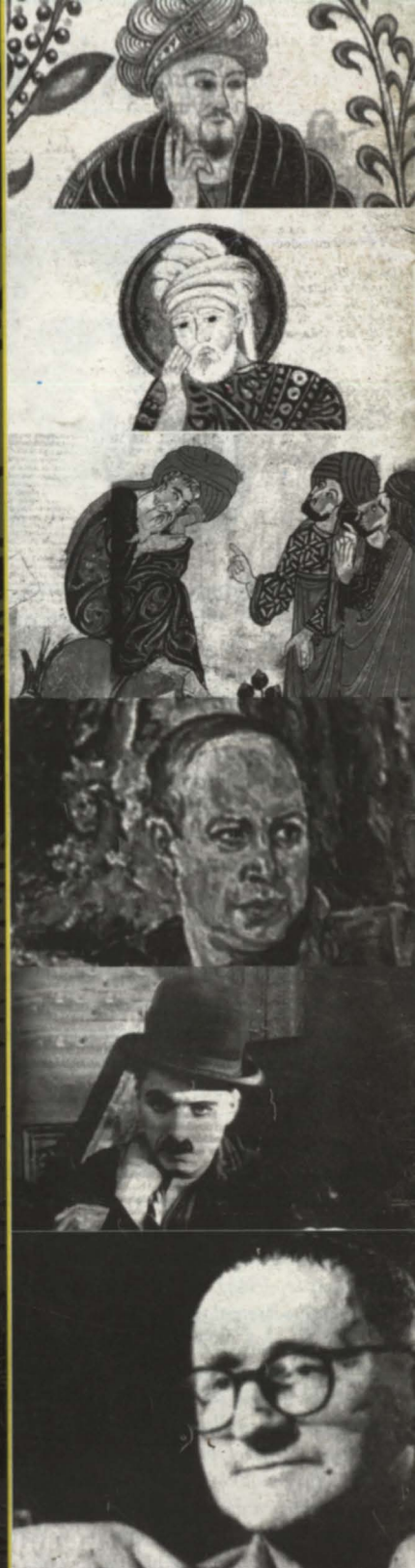

İNSANCIL ATÖLYESİ'NDE

- FELSEFE
- EDEBİYAT
- KORO
- MÜZİKSEL FORMASYONLAR
- ŞİİRİMİZDE TEMALAR
- TARİHSEL SÜREÇ İÇİNDE MÜZİĞİN GELİŞİMİ
- TİYATRO

ÇALIŞMALARI DEVAM EDİYOR.

AYFER GÜLEÇ ATAER

20. Kişisel Resim Sergisi

yüzleş-me!

Kokteyl: 17.30 - 20.30
Açılış: 11 Şubat 2000 Cuma

11 Şubat -23 Şubat 2000

ATAKÖY YUNUS EMRE KÜLTÜR MERKEZİ
Ataköy 9. Kısım Atrium yanı Tel: 0212. 661 19 41